

T.C.
ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OSMANLI'DA ENTER-NASYONALİZM VE SOSYALİST BİR
İŞÇİ ÖRGÜTÜ: SELANİK SOSYALİST İŞÇİ FEDERASYONU
(1908 – 1914)

M. Yiğitalp Avus

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İstanbul (2019)

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

OSMANLI'DA ENTER-NASYONALİZM VE SOSYALİST BİR
İŞÇİ ÖRGÜTÜ: SELANİK SOSYALİST İŞÇİ FEDERASYONU

(1908 – 1914)

M. Yiğitalp Avus

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:

Dr. Erol Ülker

Bu çalışma 27.05.2019 tarihinde yapılmış olan Tez Savunma Sınavında tarafımızca incelenmiş olup, kapsam ve kalite açısından Yüksek Lisans Tezi olmaya yeterli bulunmuştur.

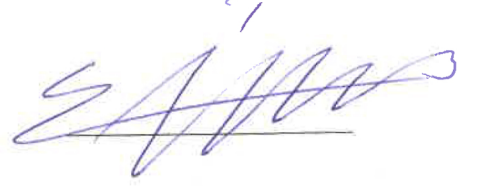
Dr.Öğr.Üyesi Erol ÜLKER
(Danışman)

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri

Dr.Öğr.Üyesi Erol ÜLKER

Işık Üniversitesi

Dr.Öğr. Üyesi Eylem Akdeniz
GÖKER

Altınbaş Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Gözde ORHAN

Altınbaş Üniversitesi

Bu çalışma bir Yüksek Lisans tezinin tüm gerekli şartlarını taşımaktadır.

Dr. Öğretim Üyesi Eylem Akdeniz GÖKER
(Anabilim Dalı Başkanı)

Sosyal Bilimler Enstitüsü onayı:

29/06/2019

Doç. Dr. Nur Banu KAVAKLI
Enstitü Müdürü

Bu dökümandaki tüm bilgilerin akademik kural ve etiğe bağlı kalınarak yazıldığını ve tez yazım kuralları kapsamında bu çalışmada bulunan ve original olmayan bütün bilgi ve materyallerin referanslandırıldığını temin ederim.

Mustafa Yiğitalp Avus

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
Selanik’te Milliyetçiliğe Kısa Bir Giriş	3
1. BÖLÜM: 19. YY SELANİK ÜZERİNE GENEL BİR İNCELEME	9
1.1 Bir Liman Kenti Olarak Selanik	9
1.1.1 Ekonomik Kalkınma Çağı.....	12
1.1.2 Demografik Yapı Üzerine	15
1.1.2 Eğitimde Reformlar ve İstihdam.....	19
2. BÖLÜM: MAKEDONYA SORUNU	24
2.1 Makedonya’nın Devrimci Tarihi	24
2.2 Selanik üzerinden Makedonya Sorunu’na bakmak.....	29
2.2.1 Balkan Sosyal Demokrat ve Osmanlı Sosyalistleri Konferansları	29
3. BÖLÜM: SELANİK’TE ENTERNASYONAL BİR ÖRGÜT: SSİF	33
3.1 1908’e kadar olan süreçte ekonomik faaliyetler ve örgütlenme	33
3.2 Devrim Sonrası Selanik’te İşçi Aktivizmi: SSİF	39
3.3 Avraam Benaroya ve Dimitar Vlahof Üzerine	45
3.3.1 Avraam Benaroya	46
3.3.2 Dimitar Vlahof	50
3.4 1910 Sonrası Jön Türk Baskıları ve Balkan Savaşları’na kadar SSİF	53
3.5 Diğer Osmanlı Sosyalistleri ve SSİF ile olan İlişkileri	56
3.5.1 Ermeni Sosyalizmi	57
3.5.2 Bulgar Sosyalizmi	60
3.5.3 İstanbul’da Sosyalizm (TSM ve Müslüman Sosyalistler)	62

4. BÖLÜM: SSİF VE ENTERNASYONALİZM	66
4.1 II. Enternasyonalizm'in doğuşu, aktörler ve baskın ideolojik fikirler	67
4.2 Ulusal Sorun konusunda II. Enternasyonal ve SSİF yaklaşımları	70
4.3 SSİF Özelinde Balkan Sosyalizminin Enternasyonal'e Eklemlenmesi	76
4.3.1 II. Enternasyonal toplantılarında SSİF'yi ilgilendiren gelişmeler	79
4.4 Ulusal ve Uluslararası Sosyalist Basın.....	83
4.5 Doğu Sorunu'nun Çözumsuzlüğünde Geline Son Nokta: Balkan Savaşları	89
SONUÇ YERİNE	96

ÖZET

Osmanlı'da Enter-Nasyonalizm ve Sosyalist Bir İşçi Örgütü: Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu (1908 – 1914)

Avus, M. Yiğitalp

Yüksek Lisans Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Erol Ülker

Tarih: Mayıs 2019

Sayfa Sayısı: 99

Bu tez, Osmanlı Devleti'nde modern çağın getirdiği ilk işçi hareketlerinin büyük oranda Balkan yarımadasındaki yansımalarını, Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu deneyimine odaklanarak tartışmayı hedeflemektedir. 19.yy Geç Osmanlı Dönemi modernleşmesinin en önemli örneklerinden olan Selanik kenti, imparatorluk içerisindeki sınıf çatışmasının başlangıcından itibaren en yoğun biçimde gözlemlenebildiği bir bölgedir. Kentte yüzyıl sonu itibariyle gerçekleşen ekonomik ve sosyal kalkınmanın, Jön Türk Devrimi ile yaşanan siyasal ve ekonomik liberalizasyonun ve aynı zamanda uluslararası arenada diğer Enternasyonalistler ile olan bağlantıların Selanik işçi hareketinde önemli etkileri vardır. Kent, aynı zamanda, Marksistleri yakından ilgilendiren ulusal sorun meselesinin Balkanlar'daki kilit noktalarından birisidir. Dolayısıyla Selanik sosyalizmine odaklanan ve Federasyon'un enternasyonal yapısını sorgulayan bu tez, bütün bu bağımlı değişkenleri ele alarak nedensellik ilkesiyle bir tarihsel ve siyasi analiz yapmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Selanik, Enternasyonal, sosyalizm, işçi sınıfı, ulusal sorun

ABSTRACT

Internationalism and a Socialist Workers' Organization in Ottoman Empire: The Socialist Workers' Federation of Thessaloniki (1908 - 1914)

Avus, M. Yiğitalp,

M.S., Political science and international relations, Istanbul Altınbaş University,

Supervisor: Erol Ülker

Date: May 2019

Pages: 99

This thesis aims to discuss the reflections of the first workers' movements of the modern age in the Ottoman Empire on the Balkan peninsula by focusing on the experience of the Socialist Workers' Federation of Thessaloniki. The city of Thessaloniki, which is one of the most important examples of the 19th century modernization of the late Ottoman period, is also one of the most intense observations since the beginning of the class conflict within the empire. The economic and social development of the city, the political and economic liberalization of the Young Turk Revolution, as well as the connections with other Internationalists in the international arena, have important implications for the Thessaloniki workers' movement. At the same time, the city is one of the key points of the national problem that concerns Marxists. Therefore, this thesis focuses on the social structure of Thessaloniki and questions the international structure of the Federation and aims to make a historical and political analysis with the principle of causality by considering all these dependent variables.

Keywords: Thessaloniki, International, socialism, working class, national question

Kısaltmalar

SSİF – Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu
İMDÖ – İç Makedonya Devrimci Örgütü
SEBK – Sosyalist Enternasyonal Büro Komitesi
BSDİP – Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi
OSF - Osmanlı Sosyalist Fırkası
İTC – İttihat ve Terakki Cemiyeti
DBS – Dar Bulgar Sosyalistleri
TSM – Türkiye Sosyalist Merkezi
UIB – Uluslararası İşçi Birliği
SPD – Alman Sosyal Demokrat Partisi
UKKTH – Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı
RSDM – Romanya Sosyal Demokrat Merkezi

GİRİŞ

Son dönemlerde, başlı başına ender coğrafyalardan birisi olan ve Osmanlı içerisinde değeri akademik anlamda belki de geç farkedilmiş bir kent¹ olan Selanik, hem milliyetçilik hem de sosyalizm anlamında birçok çalışmaya konu oldu. Şu anda, Geç Osmanlı Dönemi ve daha özel olarak Selanik üzerine yapılan araştırmalarda sosyal demokrasinin nasıl ortaya çıktığı, gelişim süreci ve hangi evrelerden geçtiği konusu üzerine günümüzde bir hayli araştırma bulmak mümkün. Georges Haupt ve Paul Dumont'un II. Enternasyonal kayıtları üzerinden Selanik sosyalizmi araştırmaları (2014)²; Mete Tunçay, Donald Quataert ve Eric-jan Zürcher'in işçi sınıfı üzerine yazdıkları (Tunçay, 1978); Niyazi Berkes'in yaptığı araştırmalar (2002); Mark Mazower'in Selanik üzerine yazdığı eseri (2003) ve Fikret Adanır'ın Makedonya sorunu üzerine söyledikleri (2001) bize geç Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyalizm, Selanik işçi sınıfı, ulusal sorun ve Balkan yarımadasındaki işçiler özelinde derinlenmesine bir fikir verir.³ Bu akademik araştırmalar çerçevesinde Selanik'te 1908 devriminden sonra gelişen sosyalizm akımı ve SSİF⁴ üzerine bilgi sahibi olurken, aynı zamanda dönemin Marksistleri tarafından sıklıkla tartışılan ulusal meselenin de neredeyse bütün Balkan ve Makedonya coğrafyasını ilgilendirdiğini görürüz. Bu çalışmadaki amacım, yukarda saydığımız bütün bu noktaların kesişimi gibi olan ve 20.yy başında Selanik'te ortaya çıkan sosyalist hareketin hem enternasyonalist tavrını hem de birleştirici unsurlarını incelemek ve yine aynı hareketin 19.yy'da sıklıkla tartışılan ulusal sorun konusundaki tutumunu tartışmaktır. Dolayısıyla çalışma boyunca aşağıda saydığımız iki temel soruya yanıt aramaya çalışacağım:

¹ Aynı zamanda 19.yy'da bulunduğu bölgenin de ismi.

² Haupt ve Dumont'un bu geniş araştırması aynı zamanda birincil kaynak olarak karşımıza çıkar.

³ Bu kaynaklara araştırma boyunca sıkça başvurulacağı gibi "Referanslar" kısmından da ulaşmak mümkündür. Aynı zamanda ilerleyen bölümlerde farklı kaynak ve araştırmacılar da paylaşılacaktır.

⁴ Selanik Sosyalist Amele Heyet-i Müttehidesi ya da Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu, 1908 Devriminden sonra oluşan nispeten özgürlükçü havanın akabinde, Selanik'teki sosyalist mücadeleyi örgütlemek ve yaygınlaştırmak amacıyla kuruldu. II. Abdülhamid yönetiminin baskıcı ve sert politikalarının ardından, alttan alta gelen ve bürokratik yönetimi ele geçiren Jön Türk ekibi, henüz yolun çok başında iken Osmanlı'nın hemen hemen her yerinde özgürlükçü bir hava estirdi; ve özellikle altını çizmekte fayda var ki, bu göreceli özgür ortam, Selanik gibi büyük ölçekli bir liman ve ticaret kentinden, Doğu'da Erzurum, Kars gibi Ermeni'lerin çoğunlukla yaşadığı diğer büyük bölgelere kadar kendini hissettirdi ve bu bölgelerdeki işçi hareketliliğini bir anlamda olumlu etkiledi

1. 1908 sonrası sosyal demokrasisinde önemli bir yere sahip olduğunu bildiğimiz SSİF'nin harekete katkıları ve diğer sosyalistlerden ayrıldığı noktalar nelerdir?
2. Ulusal meselenin Selanik'teki etkileri nelerdir ve SSİF tarafından nasıl çözümler getirilmiştir?

Bu soruları cevaplamaya çalışırken hem birincil⁵ hem de ikincil kaynaklardan fazlasıyla faydalandım. Bu alanda en geniş araştırmayı yapan Georges Haupt, Madeleine Rebérioux ve Paul Dumont'un çalışmalarından, Stefo Benlisoy'un (2018) en son yayımlanan eserinden ve Fikret Adanır'ın araştırmalarından yararlanarak, hem SSİF hem de ulusal soruna ilişkin söyledikleri üzerine metodolojik bir çalışma yürütmeyi hedefledim. Arşivlerine internet üzerinden ulaşılabilen Fransa ve Belçika sosyalist gazetelerini⁶ inceleyerek SSİF ve Makedonya sosyalistleri üzerinde bilgilere ulaşmaya çalıştım. Aynı zamanda Joshua Starr (1945) ve SSİF lideri Avraam Benaroya'nın (1945) ulaşabildiğimiz tek birincil kaynaklarını inceleyerek organizasyon hakkında daha detaylı bilgi edinmeye çalıştım. Bu alanda yapılan çalışmalarda SSİF tarihi, Selanik sosyalizmi fazlasıyla işlenmekle birlikte, ulusal sorun ve SSİF ilişkisi üzerinde yeterince durulmamaktadır. Dolayısıyla yapacağım tartışmanın bu alanda literatüre bir katkı niteliğinde olacağını düşünüyorum.

Çalışmanın birinci bölümünde biraz da kent sosyolojisi alanına girilerek Selanik üzerine yoğunlaşacağım. Bir liman kenti olan Selanik, konumu itibarıyla hali hazırda son derece politik ve önemli olmasıyla birlikte, siyasal arenadaki asıl çıkışını 1908 devrimiyle gerçekleştirmiştir. Çoğu yabancı sermaye eseri yeni demiryolları, yepyeni bir limanı ile hem ticarete adını fazlasıyla duyurmakla birlikte, diğer Balkan köylerinden fazlaca göç de almaktaydı. Yeni yüzyılla birlikte nüfus artışı hızlanıyor, yapılan yatırımların sonucunda istihdam artıyor, bu durum işçi sınıfının varlığını güçlendiriyordu. Fakat var olan birkaç lonca ve meslek örgütünün dışında sosyalist örgütlü bir mücadelenin varlığını gözlemlemek henüz mümkün değildi. Nispeten kapalı yapılardaki Bulgar ve Ermeni entelijensiyası 1890'lardan itibaren sosyal demokrasiyi Osmanlı'ya taşımış olsa da, Selanik'te var olan ve neredeyse hepsi farklı diller konuşan heterojen birlikteliği bir araya getirebilecek bir hareket 1908'e kadar çıkmayacaktı.

İkinci bölümde Makedonya Sorunu'nun tarihsel önemine değinerek, Selanik kentinin ve sosyalistlerinin bu konuda aldıkları tavır üzerinde duracağım. Çalışmanın genel amacı ve hedefi

⁵ Bu kaynaklar alt bölümlerde ayrıntılı olarak listelenmektedir.

⁶ Le Peuple (Belçika), L'Humanité (Fransa)

doğrultusunda, 1909'dan itibaren Balkan sosyal demokratları arasında sıklıkla ifade edilen Balkan Federal Cumhuriyeti fikrini tartışacağım.

Üçüncü bölümde SSİF'nin de lideri olan Avraam Benaroya'nın 1908 devriminin hemen akabinde şehre gelişi ve var olan sosyalist kıvılcımları yaşanan siyasi liberalizasyonun da etkisiyle bir hayli büyüterek kentin dört bir yanına taşımalarını mercek altına alacağım. Yapılan grevler, lokavtlar, makine kırma protestoları ve işçi sendikalarının faaliyetleri, devrim sonrası Selanik kentinin işçi sorunlarını yüksek sesle ifade etmenin birkaç yolu olsa da, hâla bölük pörçük ve birleşik bir hareketin yaratabileceği etkiden uzaktı. Böyle bir ortamda doğan Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu, kentin bütün sosyalistlerini birleştiren bir politika izleyerek faaliyetlerini yürütmek istiyordu.⁷

SSİF'nin birleştirici politikasının ne kadar başarılı olup olmadığı tartışmaya açık bir konu olmaya devam etmektedir. Federasyon, ilk olarak 1909 Nisan ayında *Sosyalist İşçi Derneği* adını almasıyla birlikte Yahudi, Müslüman, Bulgar ve diğer Slav kökenli sosyalistleri barındırdı (Haupt & Dumont, 2014). Fakat milliyetçiliğin etkileri ve Jön Türk politikalarının da ayrıştırıcı etkisiyle 1910 yılından itibaren farklı grupların partiyi yavaş yavaş terk ettiğini söylemek yanlış olmaz. Aynı şekilde üçüncü bölümün son kısmında irdeleneceğimiz gibi, Federasyonun Bulgar sosyalizmi ile de iyi olmayan ilişkileri kısa bir süre içerisinde büyük bir ayrılmaya daha sebep olacaktı.

Dördüncü yani son bölümde, Federasyon'un Enternasyonalizm ile ilişkileri üzerinde duracak ve daha öncesinde Ermeni ve Bulgar sosyalistlerin de deneyimlediği, uluslararası sosyalist arenada sesini duyurma mücadelesine değineceğim. II. Enternasyonal kayıtları, Osmanlı içerisindeki sosyalist mücadelenin de göz ardı edilmediğini bize kanıtlar. Uluslararası Enternasyonal, toplantıların çoğunluğunun konusunu oluşturan Polonya Sorunu, Çekler, Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri sosyalistlerinin sorunlarıyla uğraştığı gibi, Osmanlı sosyalistleri, Orta Asya, Uzak Doğu ve Afrika sosyalistleriyle de bu dönemde daha yakın ilişkiler kurmaya çalıştı. Federasyon'un fiziki olarak Enternasyonal toplarının herhangi birinde yer aldığına dair bir belge olmasa da, SEBK arasındaki yazışmalar 1912'ye kadar devam etti. Bu yazışmalar sayesinde, kurulduğundan kısa bir süre sonra siyasal liberallikten uzaklaşan ve otoriterleşen Jön Türk rejiminin Federasyon ve genel olarak Selanik sosyalizmi üzerindeki etkilerini görmemiz kolaylaşmaktadır.

⁷ Bu noktaları II ve IV. Bölümlerde inceleyeceğiz.

Sonuç bölümünde ise Balkan Savaşları'nın hemen öncesinde güçsüzleşen Federasyon'un Osmanlı'dan kopuşunu tartışmayı hedeflemekteyim. Milliyetçi ayaklanmalarla amansız bir savaşa giren Balkan yarımadası ve etnik çeşitliliğini sıklıkla vurgulayacağımız Selanik, kozmopolitliğinden uzaklaşarak zamanla ulus-devlet modelinin içerisine sıkışır. Federasyon'un ulusal sorun konusundaki Osmanlıcı tavrından uzaklaştığı ve Balkan halklarının federal bir devlet altında birleşmesi düşüncesinin baskın olduğu görülür.

Selanik'te Milliyetçiliğe kısa bir giriş

Çalışmanın planından kısaca bahsettikten sonra Selanik'teki çok sayıdaki etnik kesim için yüzyıl sonunda milliyetçilik kavramının nasıl bir anlamı olduğunu tartışmak uygun olacaktır. Bu konuda Selanik'le ilgili birçok konuya olduğu gibi milliyetçilik konusuna da açıklık getiren iki temel çalışmaya sık sık başvuracağım.⁸

Fransız Devrimi'nin getirdiği eşitlik, özgürlük ve milliyetçilik gibi kavramlar, özellikle 19.yy başlarında gayrimüslim milletlerin büyük oranda yaşadığı liman kentlerinde dalga dalga yayılmaya başladı. İmparatorluğun hem Balkan hem de Arap yarımadalarında hızla büyüyen kültürel ve etnik milliyetçilik, içerisinde oldukça fazla sayıda milleti barındıran Selanik'te de kendisini kısa zamanda gösterdi. Cemaatlerin Avrupa ile yakın ilişkileri, Patrikhane, Bulgarlar ve diğer Slavların durumu ve aşağıda değineceğimiz diğer birçok nokta kentin 19.yy'ına damgasını vurdu. Dolayısıyla bu kısa girişte, hem Selanik'te milliyetçilik kavramı üzerine yoğunlaşırken, diğer yandan milliyetçiliğin Avrupa'dan ithal yepyeni bir terim olan sosyalizm ile çatışmasına değineceğim.

Selanik'te milliyetçiliğe giriş yaparken, ilk olarak hem Geç Osmanlı Dönemi reformlarının⁹ kent gayrimüslimlerinin üzerindeki siyasal ve sosyal etkilerine, hem de ekonomik anlamda kalkınmakta olan bu kentte yaşayan milletler arasındaki rekabete değinmemiz gerekir. Bilindiği üzere Tanzimat ve Islahat Fermanları'nın getirdiği yenilikçi “eşitlik” ve “özgürlük” kavramları 1840'lı yıllardan itibaren imparatorluğun gayrimüslim tebaası üzerinde büyük bir etki yarattı. Birçok farklı kent gibi, Selanik de bu değişimden fazlasıyla etkilendi (Anastassiadou,

⁸ Bu kaynaklar: “Mazower, Mark. (2003) “Hayaletler Şehri Selanik”, Çev: Gül Çağalı Güven, İstanbul: Alfa” ve “Anastassiadou, Meropi. (1997) “Salonique 1830-1912. Une ville ottomane à l'âge des Réformes”, Leiden / New York / Köln : Brill”

⁹ Tanzimat ve Islahat Fermanları

1997). Meşruti rejimin bir süre sonra yerini istibdata bırakması, kentte hali hazırda var olan ve özellikle Yunan, Bulgar ve Sırp tebaa arasında yaygın olan milliyetçi fikirleri derinleştirdi. Ulusal uyanışlarını yaşamaya başlayan, kimlik ve aidiyet kavramlarını sorgulayan Balkan milletleri, kendi etnik milliyetçiliklerini yaratmaya başlıyorlardı. İlk olarak Yunanlılar arasında yayılan ve hakim olan milliyetçi fikirler zaman içinde Bulgarlar ve diğer Slavlar arasında da yaygınlaştı (Anastassiadou, 1997). Benzer dönemlerde Balkan Yarımadası'nda patlak veren Makedon isyanları köylü ve memurların Osmanlı subaylarına karşı giriştiği mücadelelere sebep olarak Selanik'te de huzursuzluk yaratacaktı. Osmanlı reformlarının istenen sonuçları vermemesi ve meşruti rejimin kaldırılıp yerine daha baskıcı bir sistemin getirilmesi milliyetçi fikirleri körükledi.

Ekonomik açıdan ise durum, Selanik içerisindeki halkların rekabeti düzeyinde ilerlemekteydi. 19.yy ortalarında Karadeniz ve Doğu Akdeniz deniz ticaretine egemen olan Yunanlılar bölgede en büyük iktisadi gücü (Aydın, 1993). Geniş Makedonya hinterlandında güçlü bağlantıları ve Rusya ile olan ilişkileri sayesinde bu gücünü siyasi olarak da elinde tutan Yunan burjuvazisi, kilise dilinin de Yunanca olması sayesinde kültür milliyetçiliği anlamında önemli bir figürdü. Fener Rum Patrikhanesi'nin de baskıları sonucu, diğer Balkan halklarının ulusal kiliselerini kurması engelleniyordu. Kentteki Yahudiler ise 1860'lara kadar siyasi ve ekonomik anlamda etkin değildiler. Onların siyasi ve ekonomik anlamdaki büyük sıçramaları eğitim alanında yaptıkları reformlardan sonra gerçekleşti ve kültürel bir milliyetçiliğe evrildi (Aydın, 1993, s. 95). Aynı şekilde Sırlar içinde milliyetçilik ise, Balkanlardaki diğer Slavların Türk toprak sahiplerine giriştikleri mücadele ve köylülerin desteği sayesinde ivme kazandı (Aydın, 1993, s. 96). Dolayısıyla Selanik içinde de Balkan Yarımadasındaki bu mücadele hissediliyordu.

Selanik'te milliyetçiliğin ana sebeplerinden iki tanesini sıraladıktan sonra, kentteki mozaığın parçalarından kısaca bahsetmekte fayda var. 19. yy Selanik kentinde başta Aşkenaz ve Safarad Yahudileri, Bulgarlar ve Rumlar olmak üzere, Pomaklar, Müslümanlar, Sırlar, Ulahlar ve Dönmeler bulunuyordu.¹⁰ Şehirde konuşulan dilin zenginliği, var olan eklektik kültür ve etnik yapı ile birlikte Selanik üzerinde yapılan araştırmaları da güçleştirdi. Fakat böylesine geniş bir etnik çeşitliliğin arasında, hiç şüphesiz milliyetçilik çalışmalarının da etkilerini göz ardı etmemiz mümkün olamazdı. En temel anlamda Selanik ve sosyalizm çalışmak, hem siyasi tarih, hem şehir tarihi, hem milletler tarihi ve direkt olarak milliyetçilik kavramlarına ve alanlarına değinmemizi gerektiriyordu.

¹⁰ Bu milletler hakkında daha detay bilgi 1. Bölümün "Demografi üzerine" isimli alt bölümünde bulunmaktadır.

Fin-de-siècle döneminin Selanik’inde var olan milliyetler, aslında dini cemaatler bağlamında birbirinden ayrılıyor ve heterojen bir yapıya bürünüyor. Çoğunlukla bu cemaatlere göre ayrılmış ve nispeten kapalı olan toplumun aslında şehri birkaç parçaya böldüğü ve tek bir “Selanik” olmadığı, aksine birbirinden farklı parçalara bölünmüş birden çok kent olduğu gözlemini yarattığı bile oluyordu (Mazower, 2003, s.256). Bu bölünmüşlük şehrin mahallelerinde, iş bölümünde, çarşısında – pazarında ve ekonomisinde kendisi gösteriyordu. Cemaatlerin ötesinde ise o dönem için modern anlamda bir etnik milliyetçilik ön planda değildi. Örnek olarak, Selanik’te yaşayan Hristiyan köylüleri neredeyse 1890’lara kadar kendilerini Bulgar, Makedon ya da Rum olarak tanımlamaktan ziyade, belki sadece Slav veya Katolik Hristiyan olarak tanımlıyor; aynı şekilde birçok parçaya ayrılmış Müslüman cemaat içinde Çerkez, Arnavut, Türk ya da başka herhangi bir etnik tanımlama pek bir anlam ifade etmiyordu (Mazower, 2003, s.256). Aynı şekilde Bulgaristan’da başlayan ve neredeyse bütün Makedon coğrafyasını etkisi altına alan milliyetçi ayaklanmalar çerçevesinde ortaya atılan “Makedonyalı” kimliği de kentin ne tarihsel ne siyasi ne de kültürel yapısına uyuyordu. Fakat, yeni yüzyılda biraz da zorlama bir milliyetçilikle tanışan Selanik’te, dinsel cemaatlerden “hayali cemaatler”e (Anderson, 2007) geçiş ve ulus bilinci salgınının yayılması çok da uzun sürmedi. Genel anlamda ilk olarak Güney Slavlarını etkileyen ulus temelli çatışmalar Bulgar köylerinde, orta sınıf memurun - işçinin başlattığı ayaklanmalarla uzun yıllar devam etti ve bütün Balkan yarımadasını etkisi altına aldı. Sadece Balkan yarımadasında milyonlarca Güney Slavı himayesi altında bulunduran Osmanlı, tıpkı Bohemya’daki Çekleri bünyesinde barındıran Almanya veya Avusturya ile, Hırvatları yöneten Macaristan gibi devletlerle ortak bir kaderi paylaşıyordu. Buralardaki yoksul köylü, feodal ödenek ve vergilerden kaçamıyor, proletarya acımasız çalışma saatlerinden ve düşük ücretlerden yakınıyordu. Benzer şekilde genellikle sınıfsal bölünme ile etnik bölünme doğru orantılı ilerliyordu (Davis, 1994, s.51). Yani genel olarak köylüler Slav soyundan gelirken, toprak sahipleri Macar ya da Türk oluyordu. Dolayısıyla, ulusal sorunun ekonomik sorunla doğrudan bir ilişkisi olduğunu söylemek yanlış olmazdı. Gelişen sanayinin getirdiği kitlesel uluşçu hareketlerden etkilenmeye başlayan Balkanlar’da, 20.yy’ın başlarında artık bir Slav için Bulgar mı yoksa Ulah mı olduğu, kendi dilini rahatça kullanabilmek istemesi, ya da bir Rum’un kendi milliyetini sahiplenme dürtüsü önem kazanmıştı. Slav dilinin de aynı paralelde gelişmesi ve Balkanlar’da hakim dillerden birisi olması gerektiği konusu da tartışılıyordu. Fakat baskın olan Yunan kültür milliyetçiliği bu duruma uzun bir süre izin vermedi. Şehirdeki Yunan nüfus, uzun bir süre hem

ekonomik hem de siyasi alanda hakim konumdaydı ve yukarıda değindiğimiz gibi özellikle Bulgarlar ve Sırlar gibi milletlerin kendi dillerinde ibadet etmelerine izin vermiyordu. Dolayısıyla Bulgarlar için Erksahlığın kurulmuş olması hem siyasi hem de dini açıdan büyük bir zafer olacaktı.

Güney Slavlar için genel anlamda durum böyleyken Yahudiler için durum farklıydı. Selanik'teki Yahudilerin, ne Rum ne Slav ne de başka herhangi bir milliyetçiliğin yükselmesi işlerine geliyordu. Var olan siyasal ortamda statükoyu korumak, Osmanlıcı anlayışı devam ettirmek ve Rum-Slav çatışmasının olası sonuçlarından kaçmak istiyorlardı. Cemaat içerisinde, 1860'tan itibaren Alliance okullarıyla eğitimin kalitesi arttı, fakat Tora kültüründen de vazgeçilmedi. Kültürüne ve diline bağlı olan bu Yahudi halkın kendisine teritoryal bir ulus kimliği kazandırmaya da ihtiyacı yoktu. Aynı şekilde, siyonizme ve bunun kentteki ufak yansımalarına da sıcak bakmıyorlardı (Mazower, 2003, s.256). Bu görüşü destekler bir biçimde, Hobsbawm'ın da belirttiği gibi (1993, s. 104) “Yahudi ön-milliyetçiliği ile modern Siyonizm arasında hiçbir tarihsel süreklilik yoktu”. Çünkü en nihayetinde Siyonizm'in politik-dilsel anlamda tercih ettiği dil, dünyada o dönem Yahudiler'in çoğunluğunun konuştuğu Yidiş dili değil modern İbranice olacaktı. Uluslararası arenada pogromlara maruz kalan ve özellikle Doğu Avrupa'da asimilasyon, dışlanma ve sürgün yaşayan Yahudi halkı her ne kadar Selanik'te aynı şekilde baskı altında olmasa da, milliyetçiliğin yükselişiyle tehdide açık bir konumda olduğunu hissetmeye başladı (Traverso, 2001, s. 63-93). Selanik'te o dönem için gözle görülür bir antisemitizmden söz etmemiz mümkün olmasa da – öte yandan Doğu Avrupa'da Yahudileri politize eden en büyük etkenlerden birisi buydu – olası bir Balkan savaşının kentin kozmopolit yapısına büyük zarar vereceğini, Yahudiler başta olmak üzere diğer etnik çeşitliliğin deportasyona maruz kalacağını öngörmek herhalde onlar için de hiç zor değildi. Aynı zamanda, işçi sınıfının büyük bir çoğunluğunu oluşturan Yahudiler için modern Selanik'teki işçilerin çalışma koşullarının çok kötü olması gerçeği de oldukça yıldırıcı bir hale gelmekteydi. Kısaca günde 15 saat gibi uzun çalışma sürelerinin, liman işçilerinin oldukça düşük yevmiyelerle çalışmasının ve çocuk işçilerin de benzer muamelelere maruz kalması gerçeği söz konusuydu (Mazower, 2003, s.256). 1908 öncesi İstibdat ortamının yarattığı büyük korku yıllarında bile Selanik'te işçilerin maruz kaldığı durumu protesto etme isteği gözlemlenebiliyordu. Fakat, 1908'e kadar siyasete etkisi yok denecek kadar az olan ve teoride bir sosyal demokrasiyle tanışmayan halk; Bulgarlar, Sırlar ve Romenler gibi komşularının sosyalizm alanındaki girişimlerine sessiz kalamadı. Kendisi bizzat Bulgar Yahudisi olan Avraam Benaroya'nın 1908'de Selanik'e yerleşmesinin ve devrimden sonra gelen ve işçilere rahat bir nefes aldırان özgürlükçü

ortamın da etkisiyle birçok grev dalgası, lokavtlar, eylemler düzenlenmeye başladı (Haupt & Dumont, 2014, s.13). SSİF'nin ilk kıvılcımlarını ortaya çıkaran eylemler de bu nispeten özgürlükçü havanın akabinde gelecekti. Şehirdeki Bulgar, Rum, Yahudi, Müslüman ve diğer bütün milletlerden işçiler bir araya gelip işçi hakları konusunda birleşebiliyordu. Bu durum Benaroya için muhtemelen Avusturya Marksistleri tarafından da uygulanan federal örgüt yapılanması modelini gerçekleştirilebilir kılıyordu. Buradan yola çıkarak şu yorumu da rahatlıkla yapabiliriz: İşçilerin bölünerek milliyetçi çizgilerde örgütlenmesi yerine tek bir federal harekette yer alması, Osmanlı'da da sosyalizmi ilerletecek ve işçilerin lehine olacaktı. Farklı cemaatlerden işçilerin ortak bir hedefe doğru ilerlemesi ve başarılı olması, aynı dönem nispeten kapalı bir Marksist sosyalist okuma yapan Bulgar ve Rum sosyalistlere de örnek olabilirdi.¹¹

¹¹ Bu önerme 3. Bölüm'ün altında daha detaylı tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

19. yy Selanik Üzerine Genel Bir İnceleme

Çalışmanın bütünü içinde sıkça bahsi geçecek olan Selanik kenti, Makedonya'nın en dikkate değer kenti olmakla birlikte 19yy. Osmanlı Devleti içerisinde de hem ekonomik hem siyasi anlamda büyük bir öneme sahipti. Sahip olduğu bu önem nereden geliyordu sorusunu daha iyi aydınlatılmak için öncelikle kentte var olan bir takım üstünlükleri belirtmek gerekmektedir. Bu sebeple öncelikle bir hayli işlek bir ticaret yolunun üzerinde olan bu liman kentinin 19.yy'da Osmanlı içerisinde nasıl büyük bir ekonomik güç haline geldiğini, eğitimde yaşanan patlamayı ve nüfus anlamındaki çeşitliliğini inceleyeceğiz.

Bu değişkenler kentte 19.yy itibariyle hızla büyüyen işçi sınıfının nasıl bir ortamda yetiştiğini, genel anlamda nasıl bir eğitimden geçip, nasıl bir ekonomik ortamda yaşadığını ve çalıştığını anlamak açısından önemlidir. Kentle ilgili yapacağımız bu tartışmalar, ilerleyen bölümlerde ele alacağımız işçi aktivizmi ve Makedonya kentlerini çokça ilgilendiren ulusal sorun tartışmalarımızı da destekler niteliktedir.

1.1 Bir Liman Kenti Olarak Selanik

Selanik ile ilgili bilgilerimiz, şehrin önemli ölçüde ticari, ekonomik ve sosyal koşulları üzerine yapılan çalışmalardan ve 1800'lü yılların sonlarından itibaren var olan büyük gelişmelere istinaden, sosyal bilimcilerin yaptıkları araştırmalardan günümüze ulaştı. Bahsetmemiz gereken temel çalışmalar arasında, asıl ismi Josef Nehama olan fakat Risal olarak bilinen Selanik asıllı tarihçinin şehirdeki sosyal, ekonomik ve siyasi faaliyetler üzerine yazdığı birinci el bir kaynak olan "*La Ville Convoitée*" eseri ilk sıralarda yer almaktadır (Risal, 1914) . Bir diğer önemli kaynak Mark Mazower'ın "*Salonica – City of Ghost*" isimli eseridir. Ayrıca, Fikret Adanır'ın da Selanik ve daha genel olarak Makedonya üzerine söylediklerini dikkatle incelememiz gerekir (Adanır, 1970) (Adanır, 2001). Aynı şekilde Şükrü Ilıcak'ın Selanik'teki Yahudiler üzerine söylediklerini (Ilıcak, 2002), Paul Dumont ve Georges Haupt'un (2014) analizlerini de inceleyerek 19.yy Selanik

kentindeki modernizasyon sürecini, ekonomik büyüme ve nüfus katmanlarını daha ayrıntılı anlatmaya çalışacağım.¹²

İlk olarak belirtmek gerekir ki, Osmanlı dönemindeki Selanik'i düşünürken, günümüzde olduğu gibi, kafamızda sınırları tam olarak belirli küçük bir şehir tasavvur etmektense, daha çok Avrupa Osmanlısı içerisinde yer alan bir bölgenin genel adı olarak düşünmemiz doğru olur. Nitekim Selanik, özellikle 18. ve 19. yy'larda, yüz ölçümü aşağı yukarı 50 bin m²'yi bulan, şimdiki Selanik, Drama, Trakya'nın bir bölümü ve Serez'i de içine alan çok daha büyük bir alana işaret eden, Osmanlı'nın ekonomik ve politik anlamda en önemli bölgelerinden biriydi. Şehir, büyük ölçüde tarımla uğraşan bir popülasyonu ağırlarken, feodal yapının etkileri hala kendisini büyük ölçüde gösteriyordu (Haupt & Dumont, 2014, s. 13). Yine aynı yüzyıllarda, imparatorluğun Avrupa karşısında yaşadığı ekonomik ve siyasi geriliğin bir cevabı olarak giriştiği gecikmiş ve hızlandırılmış bir aydınlanmanın, aynı zamanda bürokratik ve ekonomik alandaki modern kurumsallaşmaların izlerinden en önemlilerini Selanik'te görmemiz mümkün olmaya başladı. Modernizasyonun en büyük iki ayağı demiryolu ve liman olacaktı.

19.yy emperyal çağının getirdiği sömürü ihtiyacı, gelişen sanayi ve demiryolu ağları, o dönemin İskenderiye, Beyrut, İzmir ve Selanik gibi liman kentlerini hem sosyal hem de ekonomik anlamda üst sıralara taşıdı. Nitekim bu noktadan hareketle, Selanik için yapılan araştırmaların diğer bir kısmı – son yıllarda ortaya atılan tartışmalar da dahil olmak üzere – hiç de tesadüfi olmayarak, şehrin liman kenti oluşu ve barındırdığı etnik çeşitliliğe vurgu yaptı. Çağdaş Keyder ve Donald Quataert (1994) ile Méropi Anastassiadou (1997) gibi araştırmacıların ilgili yapıtları, çevre (periferi) liman kentlerinin dünya ekonomisi için önemini vurgulayan veya bu kentlerin Osmanlı ile ilişkilerine odaklanan çalışmalardır. Dolayısıyla konunun birçok farklı ele alış noktası olduğunu varsayarsak, Osmanlı liman kentlerinin hem şehir tarihi, hem ekonomi hem de siyasi tarih alanında birçok veri sunduğunu söyleyebiliriz.

Bu noktada Selanik'in, bir liman kenti olarak öneminden bahsetmek gerekir. Antik Çağ'dan günümüze kadar gerek coğrafi konumu gerekse barındırdığı etnik çeşitlilik ile Selanik, siyasi ve ekonomik önemini korumayı başardı. Termaik Körfezi'nin tam olarak ucunda yer alan şehir; hem Karadeniz, Ege ve Akdeniz'e olan bağlantıları sayesinde İstanbul, İzmir ve İskenderiye gibi önemli limanlarla etkileşimde bulundu, hem de Batı Avrupa ve Balkanlar'da da önemli bir ticaret ağının tam göbeğinde yer almanın verdiği avantajla büyük bir ekonomik girdiye sahip

¹² Georges Haupt ve Paul Dumont'un Selanik sosyalizmi ve kent ile yazdıkları dikkate değerdir.

olmaya başladı. Bu durum konumu itibariyle bir avantaj olsa da, aynı zamanda 1850'lerden itibaren hızla ilerleyen emperyal sistemin ve gelişen Avrupa sanayisinin Balkanlar üzerinde daha sistemli bir sömürüye olan ihtiyacının bir sonucuydu (Keyder & Özveren & Quartaert, 1994, s. 107). Özellikle 20.yy başında Kavala gibi diğer Balkan limanları önemini kaybetmişken, emperyal çağın yeni gözdesi hiç şüphesiz Selanik limanı olacaktı. Avrupa merkezli bir ticari ve ekonomik gelişimi destekler pozisyonda bulunan başta Selanik olmak üzere neredeyse bütün Osmanlı limanları, kapitalizmin yayılması ve kendine farklı kanallar bulması açısından oldukça önemliydi. Liman kentleri vasıtasıyla artık eskisine nazaran çok daha kolay ve düşük maliyetli yapılabilen nakliyat, Avrupa mallarının Selanik gibi bütün liman kentlerinde daha ucuza satılabilmesine ve o şehirlerde ortaya çıkan orta sınıfa daha kolay ulaşabilmesine olanak tanıyordu. Dolayısıyla, liman kentlerinin emperyal ülkeler için önemini, yeni ve ucuz pazar olarak yorumlayabilirken; başka bir açıdan da o dönem için Doğu Akdeniz'in dünya ekonomisine entegrasyonu olarak da yorumlamak mümkündür (Fuhrmann & Kechriotis, 2009, s. 72).

Bu kentin bir liman şehri olarak anılmasına rağmen, şehirde 19.yy'ın sonuna kadar modern anlamda bir limandan söz etmemiz mümkün değildi (Anastassiadou, 1997, s.46). Peki, liman şehri olarak Selanik'in bu kadar önemli olmasındaki sebep neydi? Bunun için öncelikle demiryollarındaki gelişmelerden bahsetmemiz uygun olur. Selanik'in demiryollarıyla bağlandığı ilk yer olan Mitroviç, kentteki yeni bir dönemin başlangıcı niteliğindedir. 1871 ve 1874 yılları arasında yapılan bu hat aynı zamanda, İngiltere, Belçika, Fransa ve Avusturya sermayesi ile o dönem Baron olan Alman Yahudisi Maurice de Hirsch yönetimindeki büyük Balkan demiryolu hattının bir parçası olarak tasarlandı (Keyder vd. 1994, s. 107). Aynı hat, 1888'de Üsküp üzerinden Sırbistan'a bağlandı. İkinci bir hat ise Deutsche Bank'ın sermayesi ile 1891 ve 1894 arasında tamamlanarak Selanik'i Manastır'a bağladı. 1896'da tamamlanan son hat ise, Osmanlı Bankası, Banque de Salonique ve Pays Bas sermayesi ve iş birliği ile kenti, imparatorluğun kalbi olan İstanbul'a bağladı (Keyder vd. 1994, s. 107).

Dolayısıyla bahsettiğimiz bu 3 yeni hat, bütün Makedonya kentleri üzerinde büyük bir ekonomik ve siyasi artı değer yaratmış olsa da, en büyük etkisini Selanik üzerinde gösterdi (Keyder vd. 1994, s. 107). Bununla birlikte, demiryolları vasıtasıyla hem Avrupa ülkeleri hem de Doğu ülkeleri ile bağlantı edinen Selanik limanının modernizasyonu da bir mecburiyet halini almıştı. Bu sebeple, hem demiryollarının hem de limanın gelişiminin paralel bir süreçte ilerlemesi şaşırtıcı olmayacaktı. Termaik Körfezi'nin, natürel olarak bir liman yarattığı Selanik için, Sanayi

Devrimi'yle birlikte gelişen endüstri ve ticaret ağlarına bağlanmak kaçınılmazdı. Yine de, limanın yapım çalışmaları 1897'ye kadar bir Fransız firmanın yapım imtiyazını almasına kadar başlamadı (Yıldız, 2012, s.29). O tarihe kadar gemiler limanın açıklarına demirliyor, yükler mavnalar vasıtasıyla kıyıya ulaştırılıyor, aynı şekilde bu yükler 1 km uzaklıktaki demiryoluna hamallar yardımıyla taşınıyordu. Limanın yapımından kısa süre sonra *Şark Demiryolları Şirketi* ve *Selanik İstanbul Hattı Şirketi*, trenlerin direk limana ulaşabilecekleri altyapıyı kuracak sistem için anlaşılardı (Yıldız, 2012, s.29). Dolayısıyla hamallar artık eski görevlerini yerine getirememeye başladı.

Selanik liman trafiği hakkındaki gümrük raporları ve şehir kayıtlarına bakıldığında 20.yy başlarında geniş çapta bir trafiğin varlığından söz etmemiz mümkün (Yıldız, 2012). Şehir limanından birçok Avrupa gemisi geçiyor, özellikle İngiltere, Avusturya – Macaristan, Fransa gibi ülkelerin buharlı gemileri, bölgenin ticaret ağını hareketlendiriyordu. Bu ağın içerisinde, tüccarlardan hamallara, mavnacılara ve şehrin kırsal kesimlerindeki köylülere kadar geniş bir popülasyonun varlığı söz konusuydu. Dolayısıyla diğer Osmanlı liman kentlerinde olduğu gibi Selanik de, burjuva sınıfı yaratma ve kapitalizmi civar köy ve kasabalara yayma konusunda oldukça başarılıydı. Bu sebeple Osmanlı'nın Balkan vilayetleri arasında, kapitalizmin toplumları dönüştürme başarısının en keskin örneklerinden birisi haline geldi (Keyder vd. 1994, s. 123). Aynı şekilde hiç kuşkusuz, kırsal- yerel köylülükten kentleşme sürecine geçiş de benzer oranda hızlıydı. Özellikle İberya Yahudileri'nin sürgün sonrası bu kente yerleştirilmesinin de bu durumda bir hayli payı olduğunu düşünüyoruz.

Kapitalizmin eşitsiz gelişim yasaının (Smith, 2017)¹³ mikro ölçekte net bir biçimde görülebildiği bu kentin, tarımsallıktan ticarileşmeye geçişi oldukça hızlı oldu. Örnek olarak, İngiltere Manchester tekstil tezgahının hammedisini oluşturan pamuk, iplik ve dokuma ürünleri Makedonya'da ve özellikle Selanik'te fazlasıyla üretiliyordu (Koçal, 2015, s.8). Dolayısıyla Wallerstein'in da deyişiyle çevredeki (periferi) üreticilerden merkez üreticilere bir artı değer akışı ortaya çıkıyor ve bu durumda eşitsiz gelişim yasaına tam olarak uyuyordu (Koçal, 2015, s.11).

1.1.1 Ekonomik Kalkınma Çağı

¹³ Belirli bir coğrafyada kapitalist sistemin unsurlarının eşit derecede gelişmemesini ifade eden kuramdır. Neil Smith'in eseri bu konuda daha detaylı bilgi içermektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, 20.yy'ın başlarında Selanik sadece İstanbul'a değil Avrupa'nın birçok kentine demir yolu vasıtasıyla bağlanan bir köprü vazifesi görmeye başlayan ve tahıldan maden ürünlerine, tütünden pamuğa kadar oldukça yoğun bir ürün yelpazesinin ticaretine ev sahipliği yapan bir kent haline geldi. Aynı zamanda şehrin limanı, günden güne güç kazanmış ve Selanik'i çoktan büyük bir dış ticaret şehri haline getirmişti bile. Öyle ki, Selanik'le ilgili en temel kaynaklardan birini yazmış olan Risal'e göre (1914), şehir 1900'lerin başında Bulgaristan dış ticaretinin yüzde 60'ını, Yunanistan'ın ise yüzde 67'sini tek başına gerçekleştiriyordu. Aynı kaynağa göre Sırbistan'ın iç ve dış ticaret hacmi kadar bir ticari kapasiteye sahipti.

Şehrin belirtmemiz gereken asıl büyük ünü, özellikle 1845'ten itibaren var olan ticari altyapı yatırımlarının, sanayi yatırımlarının ve bu ekonomik gelişmenin Selanik halkı üzerinde yarattığı etkilerle ortaya çıktı. Öncelikle 1870'li yıllardan itibaren şehirde faaliyet gösteren demiryolu hattı, belirli aralıklarla gelişerek ve Bosna – Sırbistan demiryolu hattına bağlanarak, Selanik'in, Bağdat'tan Avrupa'nın merkezine kadar büyük bir ticaret yolunun tam kalbinde olmasına olanak tanıdı, üstelik inkar edilemez bir biçimde şehri hem endüstriyel hem ekonomik anlamda kalkındırdı. Şehir aynı şekilde, Üsküp demiryolu hattına 1874'te, Viyana'ya 1881'de, Manastır'a 1894'te ve son olarak İstanbul demiryoluna ise 1896'da bağlandı ve bütün bu gelişmeler ile Selanik; Kavala dışında diğer bütün şehirlerin ticaret hacmini azaltarak Balkan'lardaki en önemli ticaret merkezi haline geldi (Ilıcak, 2002, s.116). 1887'de şehirde ilk Havagazı şirketi kuruldu, 1907'de ise şehir ilk defa elektrikli tramvayla tanıştı (Ilıcak, 2002, s.116). Nitekim, yukarda bahsettiğimiz gibi tek başına Selanik, Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticaret hacminin 1/7 oranında büyük bir kısmını karşılayabilecek kapasiteye ulaşmış oldu (Haupt & Dumont, 2014, s.15). Tabiki bu büyük ticari hacmin tek etkeni demiryolu değildi. Şehirde telgraf ağlarının, çeşitli fabrikaların, iş olanaklarının da büyük etkisi oldu. Telgrafın ve demiryolunun şehirde bu denli hızlı ve etkin bir biçimde gelişmiş olması, haberleşmenin ve doğal olarak bilginin de hızlı bir biçimde şehre yayılmasını sağlayan etkenler arasındaydı. 1800'lü yılların başında Selanik'ten Paris'e gönderilen bir mektubun teslimat süresi bir ayı bulurken, 1860'lardan itibaren bu süre 3 güne kadar kısalacaktı (Mazower, 2003, s.309). O dönem için baktığımızda bilginin ulaşılabilirliği, insanların daha mobil olması ve iletişimin kolaylaşması açısından büyük bir itici güç sağladı.

Peki Selanik'e yapılan bütün bu yatırımların altındaki sebepler nelerdi? Bu anlamda, Selanik'i ticari anlamda şanslı kılan birden çok faktör sayabiliriz. Bu faktörlerden birincil olarak

öne çıkanı, hiç kuşkusuz 1883'ten itibaren Osmanlı'nın ticari anlamda izlediği *decentralisation* politikaları oldu (Todorovitch, 1913, s.10). Avrupa Türkiye'si için 1880'lere kadar ticaretin kalbi olarak göze çarpan yer İstanbul iken, zamanla Selanik, İzmir ve Beyrut gibi diğer birkaç şehrin ticari anlamda öne çıkması hem liman kentleri oluşu hem de bu ekonomi politiğin bir sonucuydu. O tarihe kadar ithal tüketim mallarının büyük bir kısmı öncelikle İstanbul'a gelip, ardından başka vilayetlere dağıtılırken; 1883'ten itibaren bu sistem büyük bir değişime uğradı. Bu tarihten sonra, Osmanlı'nın dış ticaret ve iktisat politikalarını yeniden yorumlaması ile farklı şehirlerde ithalat ve ihracat faaliyetlerinin yürütülmesine olanak tanındı (Todorovitch, 1913, s.10). Nitekim, Avrupa'dan gelen ithal malların İstanbul yerine öncelikle Selanik'e ulaşması kimi durumlarda daha az maliyetliken, genellikle Avrupa sermayesi ile yapılan yeni demir yolları ve limanlarla birlikte bu maliyet daha da aza inmiş oldu. Öte yandan Selanik limanı, o dönemin koşullarında oldukça büyük yük gemilerini ağırlama kapasitesine sahipti. Vardar gibi uçsuz bucaksız ve bir o kadar verimli bir nehrin tam ucunda bulunmasının da bir özelliği olarak, Ege ve Akdeniz sularının en büyük ticaret limanı haline geldi. 20.yy'ın başlarında ise, hinterlandı 91 bin km²'ye uzanarak büyük bir alanın ticaret ağına ulaştı (Todorovitch, 1913, s.15). Makedonya, Arnavutluk, Sırbistan, eski adı Epirus olan ve şu an Batı Yunanistan olarak adlandırabileceğimiz bölge, Trakya ve Doğu Avrupa ile olan ticari ilişkileri, tarım ürünlerinin ihracatına ve farklı ithal ürünlerin liman ve demiryolu üzerinden dağıtımına olanak sağladı (Ilıcak, 2002, s.116).

Selanik'te dolaylı yoldan da olsa ticareti etkileyen bir başka unsur, hiç kuşkusuz 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile 1856 Islahat Fermanı idi. Şehirde, 1839 itibari ile genişleyen ticari serbestlik, özel mülkiyet hakları ve sanayi alanında genişleyen bir ekonomi, var olan burjuvazi sınıfının genişlemesine olanak tanıdı. Dini liderlerin etkisinin hala oldukça güçlü olduğu bu dönemde, Selanik'te - özellikle Yahudi cemaati arasında - başhahamların etkisi gündün güne zayıflamaya ve liberal burjuva sınıfının siyaset üzerindeki gücü artmaya başladı. Bu etki, 1859'da Abdülmecid'in Selanik ziyareti sırasında, sadece Fransızca bilen Yahudi ileri gelenleri ile konuşarak, hahamlığı dikkate almamasına kadar devam etti (Mazower, 2003, s.309). Dolayısıyla, dini cemaat önderleri ile burjuvazi arasındaki büyük uçurum, bir yerden itibaren burjuvazinin siyasi ve ekonomik zaferiyle sonuçlanmaya başladı.

Selanik özelinde ele alacak olursak, Avrupa ile sınırsız bir iletişim olanağına sahip olan şehrin, hem tüketim alışkanları hem de yaşayış biçimleri hızlı bir biçimde değişti. Genelini toprakla uğraşan kişilerin oluşturduğu toplum bundan böyle, bankacılara ve hatta simsarlara bile

ev sahipliği yapmaya başladı. 1860'lara kadar şehirde neredeyse yok denecek kadar az olan banka sektörü, ticari faaliyetlerin yapılmasını engelliyor ve oldukça kısa vade süreleriyle verilen kredilerin küçük tüccarlar tarafından ödenememesine sebep oluyordu. Dolayısıyla Selanik'te 1860'lardan önce ticaret sadece birkaç zengin tüccarın elinde bulunuyordu. Bu tarihten sonra genişleyen bankacılık sistemi, bu sorunu da ortadan kaldırarak yeni bir ekonomik alan yaratmayı başardı. Ticari ağın içerisinde bulunan tüccarlar, yabancılar ve sömürgeciler, tarımsal alanla sanayi merkezi arasındaki köprüyü oluşturuyorlardı. Bu sosyal dönüşüm 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren, merkez-çevre ticaretiyle canlanan bu kentte sosyolojik ve ekonomik bir çelişki yarattı (Mazower, 2003, s.103). İlk olarak şehrin dışardan ihtişamlı görüntüsü ile içerdeki bakımsızlık arasında büyük bir fark oluşmaya başladı. Mazower'in John Murray'ın *Handbook* adlı kitabından alıntıladığı şu kısım (2003, paragraf 3), bu çelişkiyi bizzat gösteriyordu: "*Pek az yer buradaki gibi dışsal ihtişam ile içsel iğrençlik arasında bunca büyük bir tutarsızlık sergileyebilir.*"

Limanın modernizasyonuna ve buradaki yeni ekonomik faaliyetleri yürüten gruplara rağmen, içerde yoksul mahalleler ve tarımla uğraşan feodal yapıya sahip eski düzen ekonomik faaliyetler yürüten yerel halk mevcuttu (Keyder vd. 1994, s.122). Bu durum hem sosyolojik, hem ekonomik bir ikililik ve çelişki yaratıyordu, çünkü yerel halka göre yaşanan dönüşümün sorumluları şehirde yeni yeni türeyen yabancılar ve ticaret insanlarıydı. Gerçekten de, bu yeni gruplar varlıklarını edindikleri ticari ve ekonomik misyonlarıyla şekillendirdiler ve kentte eskiden beri yaşayan yerel halkın dönüşümünde büyük rol oynadılar (Mazower, 2003).¹⁴ 20.yy itibariyle şehirde, yeni yeni kurulmaya başlayan büyük mağazalar, caddeler, oteller ve eskisine göre ihtişamlı yapılar sosyal yaşantıyı ve tüketim alışkanlıklarını da derinden etkiledi. Belediyeler, yepyeni bir kentsel düzeni oturtmaya çalışarak, yerli ve uluslararası ticareti candandırmayı hedefliyorlardı. Kentin planlaması, denetimi, piyasalarının kontrolü, sağlık ve genel refahtan sorumlu hale gelmeye başladılar. Yaratılan yeni sosyal gruplar, dini farklılıkları gözetmeyen, eşitlikçi ve liberal ekonominin temelleri esas alınarak oluşturuldu (Baer, 2009,s.114).

1.1.2 Demografik Yapı Üzerine

Kentle ilgili yapılan çalışmaların büyük bir bölümünde var olan etnik ve dinsel çeşitliliğe

¹⁴ Mazower'in eserinde bu dönüşümle ilgili oldukça detaylı bilgiler yer almaktadır.

vurgu yapıldığını görmememiz mümkün değildir. 19.yy Selanik’i birbirinden farklı ırka, dile ve dini cemaatlere ev sahipliği yapmasıyla Geç Osmanlı Dönemi içerisinde önemli bir yere sahipti. Peki Selanik’i oluşturan bu karmaşık mozağin parçaları nelerdi?

Girişte kısa bir özet halinde değinmeye çalıştığımız fakat bu bölümde biraz daha detaylı olarak incelemek istediğimiz bu parçaları, kentin kozmopolit yapısı hakkında da bize büyük bir fikir vermektedir. Osmanlı Dönemi’nde belli aralıklarla yapılan nüfus sayımları sayesinde de, bu grupların Selanik vilayeti içerisindeki popülasyonlarını incelememiz mümkün olmaktadır. Bu konuda şunu da belirtmek gerekir ki, her araştırmada alınan yılların farklılığı (mesela kimi araştırmalarda sadece 1878 yılı, fakat bir diğerinde 1878-81 alınması gibi), Selanik’in sadece bir vilayet değil aynı zamanda bölgenin ismi olması, birçok ufak kazasının bulunması ve yapılan nüfus sayımlarının verilerinin muhtemelen yüzde yüz düzgün korunamaması gibi nedenlerdendir. Ben bu konuda en derin çalışmalardan birisi olan Kemal Karpat’ın “*Osmanlı Nüfusu 1830-1914*” adlı çalışmasından (2010) faydalandım. Aynı şekilde Mazower’in eseri ve Meropi Anastassiadou da Selanik nüfusu üzerine söylediklerini de inceledim.

Araştırmalarda, kent ile ilgili üzerine basa basa ifade edilen en büyük husus, şehrin kültürel çeşitliliğini yansıtan kozmopolit havasının oldukça eski tarihlere dayandığıydı. Nitekim, gerçekten de Selanik, 14. ve 15.yy’lardan itibaren, bu kozmopolit ortama ev sahipliği yaparak, birbirinden farklı birçok dini ve etnisiteyi bünyesinde barındırdı. 15.yy’dan itibaren, dönemin Katolik İspanya monarşisinin Yahudilere yaptığı baskılar ve sürgünler sonucunda Selanik’e yerleşmeye başlayan İber yarımadasının Yahudi nüfusu ile birlikte Müslümanlar, Hristiyan Katolik ve Ortodoks popülasyon bir arada yaşamaya başladı (Mazower, 2003, s.264). İspanyol Yahudileri’nin şehre ayak basmasıyla birlikte şehirdeki ekonomik ve ticari faaliyetler arttı, üstelik Avrupa ile bir hayli yakın ilişkileri olan Selanik insanının modernizme geçiş süreci de bir hayli hızlı oldu (Mazower, 2003, s.264). Fakat, bu artan ticari faaliyetin tek sebebi şehirdeki Yahudiler değil, aynı zamanda Levantenlerdi de. Genelini tüccarların oluşturduğu bu grup, aynı zamanda şehrin diğer Yahudi ve Rum tüccarları ile de sıkı bir ilişki içindeydi.

19.yy’da şehrin demografik yapısına göz atacak olursak, şöyle bir tabloyla karşılaşmamız mümkündür: Levantenler, limanın çevresinde yaşarken, Yahudiler diğer kıyı kesimlerinde yaşamaktaydı; Müslümanlar, şehrin kuzey kesimlerini mesken edinmişken, Rumlar ise Türk ve Yahudi mahallelerinin ortasında yaşamaktaydı (Gençer, 2017, s.4). Selanik’in en büyük ve ticari anlamda işlek caddesi olarak şehri ortadan bölen Vardar Caddesi’nin kuzey kesiminde 50’ye yakın

Müslüman mahallesi varken, aşağıda deniz kıyısına yakın Yahudi mahallelerinin sayısı 16, Rumlarınki ise 12'yi geçmeyecek sayıdaydı (Anastassiadou, 1997, s.70). Levantenler'in özellikle Selanik limanına yerleşmiş olmaları tesadüften çok, şehirde yapılan ticari faaliyetin yakınında olma ihtiyacından kaynaklanmaktaydı. Öte yandan kimi araştırmalar, şehrin orta sınıftan bir komprador burjuvazi yarattığını iddia etse bile, elimizdeki kaynaklar bize bu yargıyı destekleyecek bir veri sunmuyor. Aksine, genelini Levantenlerin oluşturduğu bu sınıf, Avrupa ekonomisine yönelik faaliyet göstermekten çok, İmparatorluğun konsolidasyonu için ayrıcalıklı alanlar oluşturuyordu (Fuhrmann & Kechriotis, 2009, s.72).

Şehirdeki Rum topluluğunun, 19.yy'ın başlarında çoğunluğu ticaretle uğraşıyordu ve toplam sayıları 10.000 kadardı (Karpas, 2010, s.167). Ticari anlamda, yüzyılın ortalarına doğru, şehrin Yahudi cemaatinin ulaştığı iç ve dış ticaret hacmine sahip oldular. Aynı zamanda, Osmanlı limanları ve Almanya ile geniş ve bağımsız ticari ilişkileri mevcuttu (Karpas, 2010, s.167). Fakat buna karşın Rumlar sanayi faaliyetlerinden uzak duruyorlardı. Nitekim, güvenebilecekleri bir bankacılık sisteminin ve çalıştırabilecekleri büyük bir Hristiyan işçi sınıfının henüz oluşmadığını düşünüyorlardı (Karpas, 2010, s.113). Buna karşılık Rum cemaat de tıpkı Yahudi cemaati ve diğer cemaatler gibi 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren eğitimde adımlar attı. Kentte bir Rum hastanesi, ortaokulu ve Slav propagandalarına karşı bir gazete yayımlanmaya başladı. Aynı şekilde, şehirdeki Rum cemaatinin içinde var olan Lazaristler¹⁵ ise eğitim alanında oldukça etkinlerdi ve gençlerin, onlar için tehlikeli olduğunu düşündükleri Ortodoks Hristiyanlık'tan uzak durmaları için misyoner faaliyetlerde bulunuyorlardı. Dolayısıyla bu grubun birinci rakibi Müslüman cemaatten öte, Ortodokslardı (Anastassiadou, 1997, s.68).

Ortodoks Hristiyanlığın bir diğer temsilcileri, sayıları her ne kadar az olsa da Bulgarlar ve diğer Slav gruplarıdır. Bu grupların bir kısmı öncelikle Rum cemaatiyle bütünleşse de, 1870'lerden itibaren Eksarhlığa katıldılar (Keyder vd. 1994, s. 114). Aynı şekilde kırsaldan kente yerleşmiş ve Bulgar kimliğini kabul eden köylüler de mevcuttu. Ve bu grupların, kentin ekonomik hayatında isim yapabileni yoktu. Pek çoğu küçük esnaflık, perakendecilik ve zanaat yapıyordu. Bulgar Eksarhistlerin 1910'lu yıllarda şehirde bir ilkokulu, lisesi ve öğretmen okulu vardı. Şehirde sayıları görece daha az olan Romen, Ulah, Ermeni ve Sırp cemaatlerinin de her birinin en az 1 tane kendi milletlerine özel okulları mevcuttu.

¹⁵ 17.yy'da Paris'te ortaya çıkan bir Katolik misyoner topluluğu

Şehirdeki dönmeler ise birçok farklı araştırmaya konu olsa da, Selanik Sabetayistleri'ni anlamak ve genel bir çerçeve edinmek amacıyla M. Anastassiadou ve Mazower'in değindiği noktalar en genel bilgileri edinmemize yardımcı olmaktadır. Aynı şekilde son dönemde Cengiz Şişman (2018) ve Marc David Baer (2009) literatüre yeni araştırmalar kazandırmıştır. Her ne kadar bu grubun tarihine ilişkin hala aydınlatılmayan bazı kısımlar olsa da, Selanik'teki varlıklarına ve Osmanlı reformları döneminde artan siyasi nüfuzlarına ilişkin bilgilere ulaşabiliyoruz. Bilindiği üzere, 17.yy'da Sabetay Sevi'nin Müslümanlığa geçişinin ardından Yahudilik'ten kopan binlerce kişinin en yoğun olarak yaşadığı bölge Selanik oldu. Şehirdeki kamusal alanlarda bir Müslüman'dan hiçbir farkı olmayan Dönmelerin, bayramlarını ve ibadetlerini Müslümanlığa uygun olarak yaptıkları fakat özel alanlarında Yahudi ibadetlerini yerine getirdikleri bilinmektedir. Bu dualiteye öylesine sadıklardı ki, kendilerine Türk isimleri koyup, o dönem Safarad Yahudilerinin konuştuğu Ladinoca'yı öğrenmekten bile imtina etmişlerdi (Şişman, 2018, s.72). Bürokratik anlamda da Müslümanlarla eşit haklara ve sorumluluklara sahip olsalar da, ne Yahudi ne de Müslüman cemaatine tam olarak dahil oldukları söylenebilir (Şişman, 2018, s.21). Şu an bile, şehrin 19.yy demografik özelliklerine bakıldığında tam olarak sayıları bilinmemekle birlikte, Anastassiadou'nun P. Risal'e verdiği referansta belirttiği kadarıyla şehirde Dönme nüfusunun üç farklı gruba ayrıldığını (Anastassiadou, 1997, s.73) ve bu grupların eğitim, bürokrasi ve yerel mahalle yönetimlerinde farklı görevler aldığını söylememiz mümkündür. Aynı şekilde Risal'e göre, Dönmeler her ne kadar Müslüman cemaatinin haklarına sahip olsa da, kendi dini şefleri, eğitimcileri vardı ve Talmudik ibadetlerini de yerine getirebiliyorlardı (Anastassiadou, 1997, s.73). Müslümanların içinde en zengin kesim olarak belirtilseler de, aslında ne Müslümanlar ne de Yahudiler tarafından kabul görüyorlardı. Dönme nüfus, 20.yy'ın başlarından itibaren İTC'nin var olan Slav ve Rum milliyetçiliklerine karşı giriştiği Türk milliyetçiliğinden etkilenecek şekilde Türkleştirilmeye çalışıldı. Kentin ileri gelen Yahudileri'nden ve sonradan Tekin Alp ismini alan Moiz Kohen bu noktada hem İTC'ye bağlı olması hem de Selanik'teki Türkler ve Yahudiler arasında bir uyum yaratma çabası içerisinde olması açısından önemliydi. Bu uyumun en büyük hedef kitlesi ise Dönme nüfus olacaktı (Mazower, 2003, s.369). Çünkü var olan Bulgar ve Rum milliyetçiliğinden olumsuz yönde etkilenecekleri aşıkardı.

Selanik, 1910'lu yıllara kadar İmparatorluğun en kalabalık kentlerinden birisi haline geldi. 1878'de 54.000 kişiden oluşan nüfusu, 1893 sayımlarında 112.000, 1912'de ise 150.000 olarak görünüyordu (Baer, 2009, s.93). Yahudiler, şehrin yüzde 56'sını, Rumlar yüzde 18'ini,

Müslümanlar yüzde 33'ünü (dönmeler ise toplam nüfusun yüzde 11'ini), geri kalan Bulgar, Sırp, Ermeni ve farklı Katolik gruplar ise yüzde 6'sını oluşturuyordu (Risal, 1914, s.125). Her ne kadar şehirdeki farklı grupların kendi mahalleleri, dini ibadet yerleri olsa da temelde keskin bir ayrışmadan söz etmemiz doğru değildir. Bir yahudi mahallesinde 3 büyük camiye ve 1 ortodoks kilisesine de rastlamamız mümkündür. Dolayısıyla, var olan dikotomi bizi şehirdeki etnik ve dini çeşitliliğin ayrılmış durumda olduğu konusunda kesin bir yargıya varmamıza müsaade etmez (Arnaud, 2000, s. 89-90).

Farklı farklı mahallelerde yaşayan ve farklı ekonomik uğraşlara sahip bu grupların ortak özelliklerinden birisi, 1870'li yıllardan itibaren kalkınmaya başlayan Selanik limanının getirdiği ekonomik faaliyetlerden ve refahtan doğrudan etkilenmeleri idi. 19.yy'ın ilk yarısında özellikle Yahudi ve Rum mahallelerinde görülen sefaletin ve fakirliğin, gıda fiyatlarındaki artışın, sınırlı sermaye akışının, düşük alım gücünün (Keyder vd. 1994, s. 122), o dönem henüz yapımı tamamlanmamış demiryollarının ve limanın eksikliği sebebiyle Avrupa ile yarışamayacak kadar düşük seviyede olan ticari faaliyetlerin yarattığı bu sefaleti, Selanik çok kısa bir sürede toparlamayı ve ekonomik kalkınma sürecine geçmeyi başardı.

1.1.3 Eğitimde Reformlar ve İstihdam

Bu çekişmenin tam ortasında aslında şehri avantajlı kılan çok önemli bir faktörden daha bahsetmemiz gerekir ki, bu faktör tam da Selanik'te Yahudi dini cemaat liderlerinin eski gücünü kaybetmeye başladığı döneme denk gelmekteydi. Bahsettiğimiz bu alan, o dönem için çok büyük bir değişime uğrayan eğitimdi. Selanik, 1840'lardan itibaren, tıpkı politik ve ekonomik alanda olduğu gibi, eğitim alanında da oldukça güçlü bir çekişmeye ve yeniliğe ev sahipliği yaptı. Özellikle burjuva aileler, 1840'lardan itibaren eğitimde Fransızca ve İtalyanca kitapların kullanılmasını istiyorlardı; dini önderlerse bu duruma karşıydı. Bu çatışmanın ortasında, 1873'te tamamen Fransız tarzı aydınlanma dönemini yansıtan laik bir eğitimin karşılığı olan Alliance Israélite Universelle kuruldu ve bu okullar Selanik'te kısa bir sürede büyük başarı elde etti (Keyder vd. 1994, s. 313). Bahsettiğimiz okul, 1893 yılına ait New York'ta gerçekleştirdikleri bir serginin broşüründen anladığımız kadarıyla, ilk olarak 1860 yılında merkezi Paris olacak şekilde kuruldu. 33 yıl içinde, içlerinde İstanbul, İzmir, Çanakkale, Selanik, Rusçuk, Beyrut, Bağdat gibi büyük şehirlerin de olduğu birçok yerde şube açtı. 1893'te bünyesinde 9000'e yakın öğrenciye eğitim

verdi. Aynı şekilde; Londra, Viyana ve New York gibi kozmopolit şehirlerde de birer ayağa sahipti (The Exhibit Of The Alliance Israelite Universelle, 1893, s.1). Geleneksel Yahudi din okulları olan Talmud Torah'a göre bu yeni okul sistemi çok daha moderndi ve içerisinde ilimden el sanatlarına, yabancı dilden zanaate kadar birçok alanda eğitim verilmekteydi (The Exhibit Of The Alliance Israelite Universelle, 1893, s.3). Okulun bir diğer önemli amacı orta sınıf *francophone*-seküler bir Yahudi sınıf yaratarak, o dönem için Yahudiler arasında oldukça yaygın olan yoksul kesimin de çehresini değiştirmektir (Ilıcak, 2002, 118). Nitekim, şehirde her ne kadar zengin İtalyan Yahudisi tüccarlardan söz edebiliyor olsak da, Yahudilerin büyük bir çoğunluğu o dönemde oldukça yoksuldu. 1835 nüfus sayımında da Yahudi ailelerden gelen yoksulların oranı Müslüman ve Hristiyan cemaatlerine göre çok daha fazla görünüyordu (Mazower, 2003, s.332). 1890'da, büyük çoğunluğun Yahudi olduğu bir mahallede çıkan yangınla birlikte, yoksul Yahudi kesim, evlerinin ve arsalarının büyük bir bölümünü kaybetti; 20 hektar alan ve 3500'e yakın ev kül oldu (Ilıcak, 2002, 118). Bu, 1700'e yakın ailenin evsiz kalması ve herhangi bir finans kaynağından yoksun hale gelmesi demek oluyordu ki, Alliance Israélite Universelle bu noktada da Yahudi ailelere destek olarak, bu kişilerin farklı mahallelere deportasyonuna ve o mahallelerde yeni Yahudi gettoları kurulmasına yardım etti. Anlayabileceğimiz üzere, okul sadece bir eğitim alanı olmaktan öte, zor koşullarda yaşayan Yahudi ailelere yardım eden büyük bir kurum olma özelliğini de sürdürdü.

Kurumun bir diğer önemli özelliği, eğitim ve yardımlaşmada olduğu kadar, öğrencilerine meslek öğretme konusunda da oldukça başarılı olmasıydı. Bu atölyelere, Çıraklık Atölyesi ismi veriliyordu (Neslihan, 2009, s.326). Hem kız hem de erkek Yahudi öğrenciler için, bizzat gece kursları vasıtasıyla mesleki eğitimlerin verilmesi, kadınların ve erkeklerin üretimde, sanayide, ev işlerinde ve bunun gibi farklı birçok meslek grubunda yer almasına vesile oldu. Osmanlı, her ne kadar bu gece kurslarına izin vermese de, AIU'nun bu girişimine pratikte engel olamadı (Neslihan, 2009, s.326). Selanik'te 20.yy'ın başındaki işçi sınıfının büyük bir kısmını Yahudiler oluşturuyordu.

AIU'nun varlığını, Siyonizm'in Osmanlı kentlerinde gelişmesi, Filistin sorunu ve Yahudilerin içinde buldukları sosyolojik koşullardan ayırmamız mümkün değildir. Kurumun Siyonistler'le olan ilişkileri her ne kadar başta iyi olmasa da, zamanla içinde SSİF'nin de bulunduğu sıkı siyonistler bizzat AIU içerisinden çıkmaya başladı (Neslihan, 2009, s.326). Benbassa'nın belirttiği üzere, kurum başlarda neredeyse tamamen Fransız odaklı bir eğitim sistemi

geliştirmiş, Yahudiliğin neredeyse hiçbir ögesine yer vermemiştir. Dolayısıyla buradan yetişen yeni kuşak bir Yahudi'nin, sadece Fransa hayranı ve kendi milli değerleriyle bağlantısı olmayan biri olmasını bekleyebilirdik. Fakat, Alliance zaman içinde Yahudi tarihi derslerine de yer vermeye başladı. Öte yandan, II. Abdülhamid döneminde özellikle Rusya'da yaşanan Yahudi pogromlarının sonucunda Osmanlı'ya sığınan Yahudilerin de yavaş yavaş akıllarında Kudüs'e yerleşme fikri gelişti. Dönemin panislamist politikalarının bir sonucu olarak Filistin'e göçü engellenen Yahudilerin, özellikle 1908'e kadar bununla ilgili bir adım atmaları mümkün olmayacaktı.

Jön Türk Devrimi, sonuç olarak, Selanik ve İstanbul gibi yoğunlukla şehirde yaşayan Safarad Yahudileri için bir devrin kapanıp, yenisinin açılmasıyla eş değerdirdi (Benbassa, 1999, s.3). Sadece Selanik'te bile onlarca okul açmayı başaran AIU'nun da yetiştirdiği öğrenciler artık hem siyasi hem ekonomik anlamda şehrin ileri gelenlerini oluşturmaya başladı. Nitekim, Alliance'ın ana hedeflerinden biri olan eğitimde reform ve filantropik faaliyetlerin getirdiği burjuva sınıfı yaratılmış oldu. Artık okullarda Yahudiliğin kurtuluşu, yani bir kurtuluş ideolojisi, özellikle öğrenciler üzerinde bir hayli etkiliydi. Dolayısıyla, Jön Türk Devrimi, AIU'nun konumunu çevreden merkeze taşıdı. Yine AIU vasıtasıyla Paris'te eğitim gören Haim Nahum, 1908 sonrasında bizzat İttihadçılarının desteklediği bir isim olarak "Grand Rabbin" yani Hahambaşı seçildi (Benbassa, 1999, s.3) ve siyasi olarak da İTC devrinde Osmanlı Devleti ve Yahudiler arasındaki uzlaşmayı sağlamaya çalıştı. Topluluğa bağlı bunun gibi başka isimler de yönetim kademesinde boy göstermeye başladılar. Kısacası, 19.yy'ın sonlarından itibaren, fikri olarak siyonizmin varlığından söz etsek bile Balkan Savaşları öncesine kadar şehirde siyonist bir çoğunluğun olduğu yargısına kapılmamız doğru değildir. İTC hükümetinin de karşılıklı olarak desteklediği Safarad Yahudileri, gelişen ekonomik sistemin ve günden güne artan hayat standartlarının içerisinde büyük ölçüde "Osmanlıcı" bir yaklaşımı savunuyorlardı. Georges Haupt'un da belirttiği üzere (Haupt & Dumont, 2014, s.24), tam olarak sayılarını bilmediğimiz küçük gruplar haricinde, Selanik'te 1912'ye kadar güçlü bir Siyonist savunuculuğunun olmadığını söyleyebiliriz. Belki Siyonizmin bu kadar güçlü olmaması, SSİF'nin 1908 sonrası hayata geçirdiği Selanik işçilerini birleştirme düşüncesini daha da kolaylaştıran önemli faktörlerden birisiydi diyebiliriz.

Alliance Israélite Universelle'in başarısının yanında şunu belirtmek gerekir ki, Selanik'te eğitim, sadece Yahudi cemaati içerisinde şekillenmedi, aynı zamanda şehirdeki farklı etnik ve dini

grupların da gidebileceği İtalyan, Fransız, İngiliz ve farklı dillerde eğitim veren kurumlar da mevcuttu (Vassilikou, 1999, s.25).¹⁶ Şehrin eğitim anlamında en zayıf halkası diyebileceğimiz Müslümanlar arasında bile 20.yy itibariyle, var olan mahalle mekteplerinin dışında çeşitli sanayi mektepleri, teknik okullar açılmaya başladı. Fakat yine de Müslüman cemaat, Selanik'teki Yahudi, Rum ve Dönmeler'e nazaran 19.yy sonu eğitim alanındaki reformların ve altın çağın gerisinde kaldı. Bahsettiğimiz cemaatler için bu çeşitlilik, daha sonradan da göreceğimiz gibi, özellikle şehrin çocuk ve gençlerine dil anlamında büyük bir eklektisizm katarak, yetişen yeni kuşağın çok iyi Fransızca, çok iyi İtalyanca bilmesine olanak tanıdı ve Selanik aydınının Avrupa'daki gelişmeleri takip ederek, yaşanan siyasal ve sosyal hareketlere bizzat dahil olabilmemesinin önünü açtı. Hiç kuşkusuz ki 19.yy'ın ortalarından itibaren enternasyonalleşen sosyalist hareket de bunlara dahildi. İsimlerini daha sonradan da anacağımız SSİF'nin kurucuları arasında yer alan Selanik sosyalistlerinden Alberto Arditti ve David Rekanati gibi aydınlar da, Alliance Israélite Universelle mezunlarıydı (Vassilikou, 1999, s.25).

İş olanakları açısından ise; şehirde, 1912'ye kadar 33 civarında fabrika aktif olarak yer aldı ve bu fabrikalar arasında en önemlileri; tütün ve sigara fabrikaları, un fabrikası, kiremit – tuğla fabrikası, dokuma – iplik fabrikası ve bira fabrikasıydı. Bütün bu sanayi faaliyeti 1910'lu yıllarda 20.000'e yakın işçiyi istihdam etme kapasitesine sahipti (Türker'den aktaran Erdal, 2014, s.27). Sadece tütün fabrikaları 5000'e yakın işçi istihdam etme kapasitesi taşıyordu. 1912'de Allatini Kardeşlerin tuğla fabrikası 300 civarında işçiyi barındırırken; bira, iplik ve ipek dokuma fabrikalarında yüzlerce başka çalışan mevcuttu (Dinçer, 2016, s.51). Ulaşım sektöründe ise 5000 kadar işçi çalışıyordu. Şehirde 1910'lu yılların başında 50 kadar büyük şirketin 38'si Yahudilerin yönetimi altında bulunurken, kalan şirketler Dönmeler ve Yunan aileleri tarafından kurulmuştu (Vassilikou, 1999, s.32). İşçilerin büyük bir kısmının da Yahudi olması, 1860'lardan itibaren AIU'nun Çıraklık Atölyeleri'nde yetiştirdiği öğrencilerle bağlantısının olması kaçınılmazdı.

Şehirde var olan bu ekonomik kalkınma, sanayi, eğitim, vs. gibi pozitif görünen etkenlerin yanı sıra, özellikle 1850'lerden itibaren çok hızlı bir göç dalgası, bununla birlikte ortaya çıkan nüfus patlaması, gelir eşitsizliği ve istihdam sorunu gibi problemler de yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı. 1800'lerin sonuna doğru artık Selanik'in, bugünkü anlamıyla isimlendirebileceğimiz banliyöleri, küçük gettoları ve farklı sanayi bölgeleri mevcuttu (Mazower, 2003, s.332). Şehir

¹⁶ Bu okullara iki Fransız, iki de İtalyan örnek: *Mission Laïque Française, Collège des Frères des écoles Chrétiennes Jean Baptiste de la Salle, Royal Collège for Boys ve Girls' Royal Collège*.

nüfusu 1830'lardan itibaren yüzyılın sonuna kadar neredeyse 5 kat artmış, demiryollarıyla civar köylere ve kentlere bağlanan Selanik'e farklı yerlerden birçok göçmen yerleşmişti. Var olan ekonomik patlamanın yanı sıra, artan nüfusla beraber yaşanan gelir eşitsizliği, zengin-fakir arasındaki artan uçurumun da belirtileri kendisini bir hayli göstermeye başladı (Mazower, 2003, s.332). Şehrin içerisindeki farklı dinamiklerin yarattığı bu ekonomik ve sosyal çelişki, özellikle şehrin merkezinde bulunan yeni lüks oteller, konaklar, sosyal mekanların yanında yoksul işçi sınıfı mahallelerinin yan yana oluşuyla çokça bağlantılı olmaya başladı.

Bununla birlikte, henüz tam manasıyla Selanik'e sirayet etmese bile 19.yy'ın sonlarına doğru bütün Makedonya'yı sarsan etnik milliyetçi hırsların bir hayli su yüzüne çıktığını belirtmek gerekir. Şimdi, bu durumun din ve farklı milletler bakımından oldukça zengin olan şehirde kendisine nasıl bir yer bulduğuna değinmekte fayda var.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA SORUNU

Bu bölümde, Balkan Yarımadası'nda bulunan Makedonya coğrafyasında ortaya çıkan ihtilafli süreci inceleyeceğiz. İlk olarak bu sorunun ortaya çıkış sebeplerini tartışırken, hem Osmanlı'da hem de genel olarak Avrupa'da nasıl etkiler yarattığına ve ulusal sorun tartışmasındaki önemine değinmeye çalışacağız.

İkinci olarak Selanik'te bu sorunun nasıl ele alındığını ve SSİF'nin tavrını ele alacağız. Hiç kuşkusuz, Selanik sosyalistleri Makedonya sorununun en yoğun olduğu 19.yy ortalarından itibaren, bu karmaşık ortamın içinde yetiştiler. Dolayısıyla Enternasyonal Sosyalistler'in de sıkça tartıştığı Doğu Sorunu'nun parçası olan Makedonya Sorunu, Selanik kentini ve sosyalistlerini birinci dereceden ilgilendirmektedir. Aynı zamanda, Makedonya halkları arasındaki bölünmüşlüğün mikro ölçekte Selanik'te de var olduğunu bilerek, daha sonraki bölümlerde SSİF'nin birleşik bir işçi hareketi yaratma konusundaki kararlılığını ve başarısını irdelemiş olacağız.

2.1 Makedonya'nın Devrimci Tarihi

Balkan topraklarındaki "bir aradalık" meselesi Selanik'te ve daha genel anlamda Makedonya topraklarında uzun yıllar boyunca büyük bir soruna işaret etti. Birçoğu, uzun seneler Osmanlı himayesi altında yaşamış farklı etnik, dini ve kültürel gruplar, özellikle 19.yy ortalarından itibaren büyük bir milliyetçi çekişmeye, kavgaya ve savaşa meydan verecek olaylara imza attılar. Bu sorunun kaynağı hiç kuşkusuz, 19.yy itibariyle gölgesini fazlasıyla hissettiren emperyalizmdi ve Balkanların, emperyalist ülkelerin yeni pazar arayışına oldukça uygun bir coğrafi konumda bulunmasının da büyük önemi vardı. Fakat diğer bütün Makedonya şehirlerinin aksine, içerisinde barındırdığı en geniş etnik, kültürel ve dini çeşitliliğe sahip Selanik'te bu milliyetçiliğin izleri daha geç yaşanmaya başladı. Örnek olarak Bulgaristan'da 1800'lerin ortalarından itibaren milli kaygıların ön plana çıkmasını ve hatta bir takım sosyalist olup olmadıkları tartışılan anarko-devrimci grupların da ortaya çıktığı gerçeğini göz önüne alırsak, benzer bir durumun daha fazla sayıda farklı gruba sahip Selanik'te de yaşanmasını bekleyebilirdik. Tam tersine Selanik halkı, özellikle Yahudi toplulukları (az sayıdaki Mason locaları ve Siyonistler hariç), Rum milletinin

geneli, Müslümanlar ve Dönmeler, uzun bir süre Osmanlıcı düşünceden kopmak istemediler. Haliyle birbirinden farklı sesler, düşünceler ve öneriler ortaya konya da, Osmanlı'dan ayrılmak düşüncesi şehrin ileri gelenlerinin veya işçi tabakasının gündeminde olmadı. Dolayısıyla bu bölümde, bunun sebeplerini ve Selanik'te hangi farklı seslerin yükseldiğini irdelemenin faydalı olacağını düşünüyorum.

Balkanlarda var olan siyasi hava ve emperyalizm, 1800'lü yılların sonlarına doğru Avrupa Türkiye'si toprakları olan Üsküp, Manastır ve Selanik gibi şehirlerde sert bir biçimde kendisini gösterdi ve yepyeni siyasi örgütlerin ortaya çıkmasına vesile oldu. Bu siyasi aktörlerin var olmalarının sebepleri hiç kuşkusuz; şehirlerin sanayileşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan işçi sınıfının içinde bulunduğu koşullar, Avrupa'dan ithal edilen sosyalist düşünceler ve aynı zamanda dönemin oldukça güçlü konularından biri olan Makedonya sorunu.

Makedonya sorunu genel anlamda, farklı etnik grupların, aynı şekilde daha önceden Osmanlı hegemonyasında yaşamış olan ya da o dönemde hala yaşamakta olan grupların ulus sorunu şeklinde adlandırılabilir (Adanır, 2001, s.3). Bunun yanı sıra, Avrupa'nın da bizzat dahil olduğu, Balkan milletlerinin geleceğine dair belirsizlikleri ortadan kaldırmayı hedefleyen bir takım "hegemonik güç" dengesi sorunu olarak da tanımlanabilir (Adanır, 2001, s.3). Her iki tanımlama da kendince doğru olsa da asıl gerçek olan o dönemde var olan huzursuzlukların, savaşların, güç dengelerinin emarelerini, Balkan halkları arasında hissetmenin 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren oldukça mümkün hale gelmeye başlamış olduğuydu.

O dönem için Makedon gibi bir ırksal kavram bulunmamakla birlikte, bölgede yer alan Rumların, Bulgarların ve bilimum diğer bütün grupların "Makedonya" olarak düşündüğü farklı sınırlar ve bölgeler mevcuttu. Örnek olarak Rumlar için Makedonya; Manastır ve Selanik'ten ibaret olsa da, Bulgarlar için özellikle Ayastefanos Antlaşması ile birlikte Selanik'ten Sırbistan'a, Arnavutluk'tan İstanbul'a kadar büyük bir alanın ismi olarak geçiyordu (Adanır, 2001, s.12). Her ne olursa olsun, Makedonya olarak adlandırılan bölge bütün etnik gruplar için, sınırsız verimlilikleri, dağları, ovaları ve su kaynakları ile eşsiz bir yaşam alanı olarak oldukça değerliydi. Fikret Adanır'ın belirttiğine göre ise, 20.yy başlarında Makedonya diye tabir ettiğimiz bölgeden anlaşılan, o dönem hala Osmanlı topraklarında bulunan Selanik, Manastır ve Üsküp'tü (Zurcher & Tuncay, 2010, s.44).

Peki Makedonya'da 19.yy itibariyle var olan etnik grupların düşünceleri nelerdi? Ve Selanik hangi konuda diğerlerinden ayrılıyordu?

İlk olarak Makedonya'nın oldukça uzun bir süre büyük bir ırksal çeşitliliğe ev sahipliği yaptığını belirtmemiz gerekir. Bulgar, Türk, Yahudi, Sırp, Ulah, Arnavut gibi farklı birçok grup, farklı dağılımlarla Makedonya'yı yüzyıllar boyunca kendine mesken edinmişti (Tekeli, 2010, s.68). Nitekim, her sosyal ve siyasi aktörün içinde farklı hizipler olduğu gibi, Makedonya için genel anlamda gözümüze çarpan önemli eğilimler; federalizm, bağımsızlık, Osmanlıcılığın bütünleştirici havası içinde statükoyu korumak gibi düşüncelerdi.

Selanik'te yoğun olarak bulunan Yahudiler için bağımsızlık fikrinden çok, "bütünü koruma" fikri yaygındı (Haupt & Dumont, 2014, s.15). Fakat bu bütünün parçaları birbiri ile ne kadar bağlantılıydı? Mazower'in de sıklıkla üzerinde durduğu bu tartışma, Selanik'te parçalar halinde yaşayan etnik ve dini cemaatlerin birbirleriyle bütünleşik bir vaziyette olmaktan ziyade, birbirinden kopuk davrandığı ve kentin içinde her bir cemaat için farklı bir kent olduğu sonucuna ulaşmıştır (Mazower, 2003, s.335). Müslümanlar kamusal sektörde kendilerine sıklıkla yer edinirken, Yahudi ve Dönmeler sanayide sıklıkla boy gösteriyor, şehirdeki Rumların da birçoğu ticaretle uğraşıyordu. Meslek grupları, mahalleleri ve düşünceleri birbirinden farklı, çoğunlukla birbirine kapalı olan bu toplulukların ortak bir amaca hizmet etmesi beklenemezdi.

Fakat Makedonya'daki diğer gruplar için aynı şeyi söylemek doğru olmaz. Özellikle Bulgarlar, 1878 Berlin Antlaşması ile birlikte kurdukları özerk Eksarhlık ile kurtuluş mücadelesine daha çok yakınlaştıklarını hissedecek ve Makedonya içinde en güçlü konumda olma düşüncesini pekiştirmeyi deneyeceklerdi.

Erksahlık, bugünkü anlamıyla baktığımızda Bulgaristan için "otonom bir prenslik" demekti (Adanır, 2001, s.1). Makedonya ve hatta Doğu sorunu olarak adlandırılan ve Osmanlı'nın 19.yy sonu ve 20.yy başında karşılaştığı en büyük ayaklanmalara ve isyanlara sebep olacak Berlin Antlaşması ile, 1870 yılında kurulan Fener Rum Patrikhanesi'nden sonra bir millet cemaatine tanınan ilk özerk prenslik Bulgarlara ait oldu ve bu gelişme Makedonya'da büyük Bulgaristan düşüncesinin oluşmasına olanak tanıdı (Adanır, 1975, s.68). Rumlar için ise Megali İdea'nın en büyük coğrafi dayanağı yine Makedonya topraklarıydı. Aynı dönemde hem şehirde hem de kırsal kesimde yer alan Rumlar, uzun bir süre, içten Ortodoks kilisesi aracılığıyla, dıştansa Yunan milliyetçiliği fikirleri ile yoğuruldu (Tekeli, 2010, s.68). Sırpların, Makedonya üzerinde Büyük Sırbistan hayalleri devam ederken, nüfus olarak daha az olan Ulahların, Romen olarak tanınma ve milli duyguları sahiplenme süreci hızlandı.

1878 Ayestafanos ve Berlin Antlaşmaları ile Selanik'te Makedon sorunu, Slav kimliklerini neredeyse tamamen unutan ve hatta Rumlaşmaya yüz tutmuş Bulgarlar üzerinde büyük ölçüde etkisini gösterdi (Mazower, 2003, s.342). Güney Slav dilleri ailesinden olan Bulgarca, Selanik'teki Bulgar nüfusun bile kimi zaman bilmediği, fakat 19.yy itibariyle şehirde etkisini fazlasıyla hissettiren milli aidiyetlerin ortaya çıkması ile tekrar önem kazanan dillerden biriydi (Mazower, 2003, s.342).¹⁷ 20.yy'ın başlarında Selanik'te Slavca konuşan Ortodokslar'ın sayısı 8000 civarıydı ve büyük bir çoğunluk Bulgar kimliğini benimsemişti (Keyder vd. 1994, s.114).

77-78' Osmanlı – Rus Savaşı'nın ardından yapılan antlaşmaların geçersiz olanı Ayestafanos'un ve onun yerini alan Berlin Antlaşması'nın, Makedonya tarihinde bir dönüm noktası olarak anılmasının sebeplerinden biri de, 1890'lardan itibaren silahlı devrimci ve anarşist örgütlerin boy göstermeye başlamasıydı. Ulusal meselenin Bulgaristan'daki yansıması olan ve kendine kurtarılmış bölgeler yaratarak büyük bir Bulgaristan hayalinde olan İç Makedonya Devrimci Örgütü'nün 1893 yılında kurulması ile ulusal kurtuluş mücadelesine uzanan bir süreç girilmiş oldu. Bu örgütün içinde, o dönemin Bulgar, Makedon ve Edirne komitelerinin etkisi vardı ve en nihayetinde Makedonya'daki Bulgar mücadelesinin 1878 Berlin Antlaşması'yla gelen izlerini taşıyordu (Keyder vd. 1994, s.114). İMDÖ, kısa zamanda hızlı bir biçimde örgütlense de, özellikle Selanik'te giriştiği terör saldırılarında, Rumlaşan Slavların ve Bulgarların desteğinden yoksun kaldı (Zurcher & Tunçay, 2010, s.13), üstelik dış siyasal etkenler arasında yer alan emperyal devletlerin bu topraklardaki tek büyük güç olarak Bulgaristan'ı görmek istememeleri de kilit noktalardan biriydi. Selanik'te ve Sofya'da farklı merkezleri bulunan bu örgütün Makedonya'daki ilk işçi örgütlerinden olduğu görüşü yaygın olsa da (Haupt & Dumont, 2014, s.142), Feroz Ahmad'ın buna karşı çıkararak örgütün ne kadar sosyalist olduğunu sorgulamamız gerektiğini savunduğunu belirtmemiz gerekir (Zurcher & Tunçay, 2010, s.13). Özellikle Ermeniler arasında milliyetçi bir sosla ortaya çıkan sosyal demokrasi kavramının varlığını düşündüğümüzde, o dönem için sosyalizm ve milliyetçiliği, 1908 öncesi Osmanlı sosyalist hareketlerinden ayırmamız mümkün değildi (Minassian, 1973, s.536-607). Fikret Adanır'dan da anladığımız üzere, aynı milli kaygılar Bulgar sosyalizmi içinde de geçerliydi. Nitekim, 1891'de kurulan ve asıl ismini 1894'te alan Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi liderlerinden Dimitar Blagoef ve Vasil Glavinof da, aynı şekilde Makedonya halklarının baskı altında olduğunu ve kaba kuvvetle boyunduruk altında tutulmaması gerektiğini savundular; (Zurcher & Tunçay, 2010, s.44) ta ki

¹⁷ Eserde, uzun yıllar boyunca Bulgarca konuşmadığı için kendi dilini unutan birisinin anısı bire bir alıntılanmıştır.

20.yy'ın başlarında BSDİP'nin kendisini milliyetçi çizgiden sıyırmaya çalışıp, Kautsky'nin etkisiyle işçi sınıfı siyasetine yoğunlaşmak istemesine kadar (Zurcher & Tunçay, 2010, s.44).

Her ne kadar Bulgar sosyalizminin, Makedonya'da gerçekleşmeye başlayan terör eylemlerinden kendisini sıyırma çabası bir noktaya kadar başarılı olsa da, İMDÖ gibi örgütlerin içindeki insanlar da büyük ölçüde işçi ve köylü sınıfındandı. Bir kısmı öğretmen, bir kısmı çiftçi, bazıları da yine farklı memur mevkiilerinde görevini sürdürmekteydi (Tekeli, 2010). 1901'de Selanik'te İMDÖ tarafından gerçekleştirilen bir Amerikalı'nın kaçırılma eyleminde ön safhalarda olan Yane Sardanski için Mazower şunları diyordu (2003, s.273): “...profili kesinlikle geçmişteki tipik haydutlara benzemiyordu: Okur yazar, bir sosyalist ve bir öğretmen olan Sardanski, İç Makedonya Devrimci Örgütü adı verilen yeraltı siyasi örgütünün önde gelen isimlerindendi.”. Dolayısıyla bahsettiğimiz bu toplulukların da çehresi değişmiş ve eğitilmiş kişiler, milli saiklerle bu örgütlerde yer almaya başlamıştı. Makedonya sorunu kısaca, şiddeti kaçınılmaz hale getiren uluslararası bir milliyetçi siyasetin sonucu haline geldi (Mazower, 2003, s. 273) Nitekim aynı örgüt, 1903 yılında gerçekleştirdiği Selanik'teki bir banka saldırısı ve İlinden Ayaklanması ile birlikte, hem dünya kamuoyuna Makedonya'nın Türkiye'ye bağlı olmaması gerektiğini ispatlamaya çalıştı, hem de aynı toprakların kaderini terörle de olsa ele geçirmeyi deneyeceklerini gösterdi. Fakat bölgedeki, başta Rumlar olmak üzere diğer milletlerin de buna karşı çıkması, İMDÖ'yü uzun ömürlü yapmamakla birlikte, siyasal ve sosyal anlamda başarısız olmasına neden oldu.

Bu kadar fazla aktörün sınırları aşağı yukarı belli olan bir toprak parçasına sahip olma isteği, hiç kuşkusuz büyük güçlerin emperyal düşüncelerini gerçekleştirebileceği bir laboratuvar işlevi görmesine vesile oldu. Romen sosyalisti ve aynı zamanda SSİF'nin de kuruluşunda büyük katkıları olan Racovski'ye göre, bu güçlerin içinde en zararlı olanı hiç kuşkusuz Rusya'ydı (Racovsky, 1908, s.33-34). Çarlık Rusya'sı, Makedonya topraklarında statükoyu korumaya yönelik politikaları sayesinde, ne Balkan milletlerinin ne de başka bir büyük gücün bölgede hakim olmasına izin vermek istemedi. Avusturya-Macaristan ile büyük ölçüde ittifak yapma yoluna giderek ve üstelik Avrupa Türkiye'sindeki Hristiyanlar arasındaki gücünü kullanarak bölgede kendi otoritesini korumayı denedi (Saylak, 2016, s.116). Çarlık Rusyası, Avusturya-Macaristan'ı dıştan müttefiki gibi göstermeye çalışsa da, aslında onun Sırp ve Romenler üzerindeki gücünü bildiğinden, bu gerilimin dışında tutmaya çalışarak, ittifakını daha çok Bulgarlar üzerinde denedi (Saylak, 2016, s.116).

2.2 Selanik üzerinden Makedonya Sorunu'na bakmak

Makedonya'da 19.yy sonlarında bir kazan gibi kaynayan ortamın ve iç-dış politik hamlelerin karmaşıklığının ötesinde, Selanik'te oldukça farklı bir hava hakimdi. 1878'den sonra Makedonya'nın Bulgarlara verileceği yönünde bir korkuları oluşmaya başlayan Selanik Yahudileri ve hatta Rumlar ve Sırpalar bile, Bulgar örgütlenmelerine karşı bir cephe oluşturdu (Adanır, 1975). Aynı dönemde farklı siyasi tutumların Selanik'teki yansımalarının, özellikle sosyal demokratların yavaş yavaş örgütlenmeye başlamasının da, bu tutumda fazlasıyla etkisi olmuştu. Nitekim Haupt ve Dumont'un da üzerinde hemfikir oldukları bir konu vardır ki, bu da Selanik proletaryasının ve sosyalistlerinin federalist yapıyı savundukları ve Osmanlıcılık fikrinden kolay kolay kopmaya niyetli olmadıklarıdır (Haupt & Dumont, 2014, s.48). Başka bir perspektiften şunu da belirtmek gerekir ki, neredeyse sadece Selanik'te bulunan ve bir bağımsızlık hareketi yürütecek kadar güçlü olmayan Yahudi sosyalistlerinin ve cemaatinin Osmanlıcı yapısı buradan gelmekteydi (Tekeli, 2010). Aynı şekilde onlar için; birbirinden farklı ulusları, dilleri ve kültürleri bir arada barındıran ulusların kendi otonom yapılarını kaybetmeden sosyal demokrasi içerisinde yaşayabilmeleri düşüncesi baskındı. En nihayetinde Makedonya'daki ulusların sorunu tartışmasına verilebilecek en güzel cevap, ulusal düzeyde örgütlenmiş sosyalist ve işçi sınıfı örgütlerin federal anlamda birlik halinde davranmasıydı (Benlisoy, 2018, s.92). Fakat Selanik sosyalistlerinin bu düşüncesi, 1908 sonrası Bulgar sosyalistleri ve Selanik sosyalistleri arasındaki uçurumu derinleştirerek büyük bir ayrılığa gidilmesine neden olacak ve karşılıklı atışmalar II. Enternasyonal kayıtlarına kadar yansıyacaktı (Haupt & Dumont, 2014, s.48). Nitekim, ulusal sorun çerçevesinde Bulgar sosyalistlerinin – başta Blagoef olmak üzere – düşünceleri, Osmanlı'nın yıkılmaya mahkum olduğu ve kurulacak yeni federasyonun bir “Balkan Cumhuriyetleri Federasyonu” olması gerektiği idi (Benlisoy, 2018, s.92).

2.2.1 Balkan Sosyal Demokrat ve Osmanlı Sosyalistleri Konferansları

Balkan Cumhuriyetleri Federasyonu, Dar Bulgarlar¹⁸ için her türlü meşruiyet ilkesine dayanıp, her ulusal toplumun özerk bir sosyalist örgütlenme fikrini savunarak, Masonlar gibi sosyalist olmayan diğer bütün oluşumlardan uzak durulması temeline dayanıyordu (Iakovos, 1997, 298). SSİF ise kentin çalışan nüfusunun çok ırklı olması nedeniyle, Balkanlar'daki sosyalist hareketin karakterinin yalnızca federal bir yapıya sahip olması gerektiğini ve sadece bu yolla sosyal demokrasinin Osmanlı'da gelişebileceğini desteklediler. Dolayısıyla temelde bu iki grup birbirinden bir hayli uzaktı.

7 Ocak – 9 Ocak 1910 tarihleri arasında gerçekleştirilen Balkan Sosyal Demokrat Konferansı'na benzer fikir ayrılıklarından ötürü SSİF davet edilmedi (Benlisoy, 2018, s.96). SSİF, bu dönemde hem kendi yapısını oluşturan çok uluslu varlığını korumaya devam ederken, öte yandan Enternasyonal'le olan organik bağlarını da devam ettirmeye uğraşıyordu. Fakat Balkan'larda SSİF için, özellikle Dar Bulgar Sosyalistleri tarafından yapılan karalama ve yıpratma gündem güne artmaya devam ediyordu. Öte yandan bu konferansta SSİF'nin temsilinin kabul edilmemesi Makedon sosyalistleri arasında ciddi bir ayrılığa sebep oldu. Aynı şekilde Geniş Bulgar Sosyalistleri'nin¹⁹ de bu kongrede temsil edilme şansları yoktu (Haupt & Dumont, 2014).²⁰ Balkan halklarının kardeşleştirilmesi çağrısında bulunan ve burjuva gericiliğine karşı savaş ilan edilen kongrede alınan kararlar bütün Balkan sosyalistlerini ilgilendiriyordu, fakat özellikle DBS'ler tarafından burjuva İttihat yanlısı parti olarak görülen SSİF, bu kongreden uzaklaştırılmıştı. Bu karara özellikle karşı çıkan gruplar arasında o dönem İstanbul'da bulunan ve Ergatis ile TSM (Türkiye Sosyalist Merkezi) temsilcisi olan Papadopoulos gibi başka birçok sosyalist de mevcuttu (Benlisoy, 2018, s.93). Sırp ve Bulgar Dar Sosyalistler'i genel olarak I. Balkan Konferansı'nı yönetmiş ve Balkan sosyalizminin istenmeyenleri olan SSİF ve Geniş'leri konferanstan men etseler de, bu kongreden bir sene sonra gerçekleşen I. Osmanlı Sosyalist Konferansı'nda SSİF ile karşılaşmaktan kaçamadılar.

Balkan Sosyal Demokrat Partiler'i 1. Konferansı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sosyal Demokrat partilerin ve örgütlerin bir arada olduğu farklı bir konferans daha düzenlendi. Bu

¹⁸ Bulgar sosyal demokrasisi 1903 yılında içerisindeki fikir ayrılıklarından dolayı bölünerek “Dar” ve “Geniş” olarak ikiye ayrıldı. Dar sosyalistler, toplumsal devrimci bir anlayışa sahipti ve Ortodoks Marksist çizgidediler. SSİF ile 1909 yılında çok kısa bir süreliğine beraber faaliyet yürütseler de, sonrasında fikir ayrılığına düştüler. 1919 yılında Bulgar Komünist Partisi ismini aldılar.

¹⁹ Bulgar sosyalizminin 1903'te bölünmesinin ardından bir araya gelen Genişler, reformist bir Marksist okuma yapıyordu. Bu sebeple Darlar tarafından “burjuva” partisi olarak anılmaktaydılar.

²⁰ DBS'lerin gözünde SSİF ve Geniş sosyalistler burjuva yanlısı ve sosyalist olmaktan uzak iki örgüttü.

konferansın yeri bu sefer Selanik'ti ve İstanbul'da faaliyet gösteren TSM'nin girişimi ile düzenlendi. Ana konu, sosyalist örgütlerin ve Avrupa Türkiyesinde görev yapan partilerin birleşme girişimi oldu. Tüm Rumeli illerinden yirmi dokuz temsilci şehirde toplandı. Federasyonda aralarında beş kişi vardı, Osmanlı-Yunan Yorgo Papadopoulos'u İstanbul Sosyal Demokrat Merkezi'ni temsil eden 4'ü Bulgar Sosyalist Merkezi (BSM)'nden, 5'i Üsküp'ün Sosyal Demokrat Merkezi'nden, 1'i Kuzey Makedonya'da bulunan Tetovo şehrinden, 1'i şu an Makedonya'nın Yunanistan sınırında bulunan Gevgeli'den, kalanları ise Kosova, Mitroviçe Manastır'dandı (Iakovos, 1997, s.298). Konferansa Atsa Pavlovits ile Sırp katıldı. Toplantılar Bulgar Sosyalist Merkezi'nde başladı ve 3 gün boyunca Federasyon'un ofisinde devam etti. Toplantılar sırasında Federasyon'un "federal" karakteri tartışıldı, ancak temsilcilerin hareketlerinden sonra SSİF'nin Osmanlıcı federalist Balkan görüşü oy birliği ile kabul edildi (Iakovos, 1997, s.298).

Balkan Sosyalistleri arasındaki işbirliğine yönelik bu tür öneriler ve 1911'de Türk-İtalyan Savaşı gibi olayların gündem güne gerçekleşmesi ile yeni bir Balkan Sosyalistleri Konferansı düzenlenmesinin kesinlikle gerekli olduğunu anlaşıldı. Özellikle patlak veren savaşa karşı eylemler organize etmek; yöntemler ve çözümler önermek zorunda hissettiler. Çünkü o zamana kadar Balkan sosyalistleri kendilerini, savaşın savaştan kısımlarının pasif gözlemcileri olarak hissediyordu, ama artık aktif aktörler olmaları gerektiğini düşünüyorlardı (Iakovos, 1997, s.302). İşte bu sebeple, Balkan Sosyal Demokrat merkezlerinin ikinci konferansı, 17- 29 Ekim tarihleri arasında Sırp Sosyal Demokrat Merkezi'nin inisiyatifiyle Belgrad'da tekrar yapıldı. Konferans temsilcileri Sırp, Romanya Sosyal Demokrat Merkezi (RSDM), Bosna ve Hırvatistan'dı. Osmanlı Sosyalistleri'nden sadece SSİF temsilcilerini gönderdi. DBS'ler SSİF'nin katılımı nedeniyle toplantılara katılmayı reddetti. Onları "genişler" ve Ermeni sosyalistleri de takip etti. C. Rakovski ayrıca, RSDM ve SEBK temsilcisi olarak çift temsilde katılıyordu. Oturumlardan sonra Konferans, ilk olarak Pan-Balkanlar konferansının düzenlenmesi gerektiği kararını aldı ve bu konferansa Balkan sosyalistlerinin ve diğer Osmanlı sosyalistlerinin katılması gerektiğini belirtti. Bu konferansın sonucunda, yakın gelecekte bir Pan-Balkan Sosyalist Konfederasyonu'nun kurulması gerektiği kararlaştırıldı. Ayrıca, Konferansa katılan tüm Sosyalist Merkezler, sosyalistlerin uluslararası emperyalizm, sömürgecilik ve savaş hakkındaki görüşlerini ve hareketlerini ortaya koyacağı ve açıklayacağı yerel açık toplantılar ve gösteriler düzenlemek ve bunu halka açık bir şekilde yapma kararı aldı (Iakovos, 1997, s.297).

Pan-Osmanlılık fikirlerinin de Selanik içerisinde dolaştığı bu dönemde, Selanik sosyalistlerinin kafasından geçen bütün Osmanlı sosyalistlerinin birlik olması ve proletaryanın bu şekilde kurtuluşuydu. Racovsky, Balkan halklarının konfederasyon şeklinde örgütlenmesinin; yani Avrupa Türkiye’inde yer alan, Romanya, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Montenegro’nun da içinde olacağı bir siyasi bağımsızlık ve otonomluk kazanacağı bir yapının mantıklı olacağını düşünüyordu (Perivolaropoulou, 1994, s.31). Racovsky de, tıpkı Selanik sosyalistleri gibi 1908 devrimini destekliyor ve burjuva rejiminin halklar arasındaki demokratizasyonu destekleyeceğini savunuyordu. Sonuç olarak Racovsky, diğer Balkan sosyalistlerinden bir derece ileri götürdüğü konfederasyon fikri ile, Balkan ülkelerinin kendi aralarındaki iç çekişmelerden kurtulacağını düşünüyordu. Bu iç çekişmelerin en büyük sebebi, var olan milliyetçilik ve konferasyon fikri ile bu çatışmalar ortadan kalkacaktı (Perivolaropoulou, 1994, s.31).

SSİF sosyalistleri, Dar sosyalistlerle federal yapılanma konusunda hemfikir olmalarına rağmen, bunun yöntemi konusunda birbirinden ayrı düşüler. SSİF, Makedon ulusal sorununa, ya da diğer bir adıyla Doğu Sorunu’nun parçası olan bu Balkan ulusları kavgasına, kendi federatif yapılarıyla cevap vermeyi deneyerek, partiyi de bu temelde örgütledi. Nitekim, SSİF’nin yapısında da farklı ulustan sosyalistlerin federatif bağlamda birleşerek örgütlenmeleri esas alındı. Bulgar Dar Sosyalistleri ise bu federatif yapıya tamamen karşı çıkarak, Makedonya’da bir “Balkan Cumhuriyeti Federasyonu”nun kurulması gerektiğine işaret ederek, özellikle 1910’da Belgrad’da gerçekleştirilen Balkan Kongresi’ni örgütlenme sürecine girdiler. Bu kongrede Benaroya olmadığı gibi SSİF içinden başka bir temsilciye de yer verilmedi.

Aslında gelinen son noktada, ayrılığın sadece SSİF ve Dar Sosyalistler arasında olmadığını, Balkan sosyalistlerinin birçoğunun arasında da benzer bir ihtilafın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bulgar Dar ve Geniş sosyalistleri, SSİF, Cristian Racovsky, Ulahlar, Sırlar genel anlamda ulusal sorunla alakalı farklı fikirler ortaya atarak, Balkan halklarının nasıl kurtulacağı üzerinde kafa yordu. SSİF ve Racovsky, Osmanlı’nın bütünlüğü üzerinde hemfikirken, konfederasyon ya da ulusal-kültürel federasyon fikirlerinde birbirlerinden ayrılmışlar; Dar Bulgarlar ise Osmanlı’dan tamamen kopmayı hedefleyerek yeni bir Balkan Cumhuriyeti kurulması gerektiği yönünde ısrarcı olmuşlardır. Selanik sosyalistleri ise, Balkan Savaşları sonuna kadar Osmanlıcı tavrından taviz vermeyi reddetti. Bu sebeptendir ki, Osmanlı içerisinde yer alan örgütler içerisinde ayrılıkçı olmayı reddeden nadir oluşumlardan biri olarak anıldı (Erdal, 2014, s.289).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SELANİK’TE ENTERNASYONAL BİR ÖRGÜT: SSİF

Kentle ilgili yaptığımız inceleme ve genel olarak Makedonya coğrafyasını etkileyen ulusal sorunu tartıştıktan sonra bu bölümde genel hatlarıyla Selanik proletaryasının 1908 öncesi ve sonrası koşullarını, örgütlenme biçimlerini ve SSİF’nin birleşik bir işçi hareketi yaratma konusundaki başarılarını ve kısıtlarını incelemeyi hedefliyoruz. Dolayısıyla bu bölümde örgütün ortaya çıkışı, yapısı, aktivizmi ve hem Jön Türk hareketi hem de diğer Osmanlı sosyalistleri ile olan ilişkisi irdelenerek siyasi ve tarihsel bir tartışma yapılacaktır.

3.1 1908’e kadar olan süreçte ekonomik faaliyetler ve örgütlenme

İlk bölümde yoğun olarak bahsettiğimiz, kentin Batılılaşma serüveninin hiç kuşkusuz en büyük iki ayağı olan liman modernizasyonu ve demiryolu ile farklı şehirlere hatta ülkelere bağlanma durumunun, 20.yy’ın başlarına geldiğimizde Selanik için iş arzı ve ekonomik kapasite anlamında büyük bir ivme kazandırdığı su götürmez bir gerçektir. Liman kentinin artık daha çok iş gücüne ve birbirinden farklı alanlarda çalışacak mavi ve beyaz yakalı çalışanlara ihtiyacı olacaktı. Her ne kadar bu ihtiyacı karşılayabilse de, Osmanlı İmparatorluğu’nun 1908 öncesi ve sonrasında sınıf bilincinin gelişmesiyle birlikte, sömürüye karşı ayaklanmalarla ve grevlerle başı neredeyse hep belaya girdi. Kentte var olan ve özellikle yabancı sermayeye ait demiryolları, tersane, liman , bira fabrikaları, tuğla – kiremit – çimento ve dokuma fabrikaları gibi üretim ve ihracat merkezlerinin gelirlerinin tamamının doğrudan Osmanlı kasasına girmediği sektörlerde işçi gruplarının huzursuzlukları, baskıya karşı dirençleri, kendi aralarında örgütlenme ihtiyaçları ve sömürüye ses çıkarma istekleri daha belirgin hale gelmeye başladı. Üstelik bir liman kenti olarak Selanik’i diğer bütün şehirlerden ayıran en büyük özellik olan multi etnik yapısı, genel olarak bütün Makedonya’da ulusal soruna zemin hazırlamaktaydı. Zaten ekonomik ve siyasi anlamda güçsüz konumda bulunan devletin işçi sınıfının da haklarına ve ihtiyaçlarına cevap vermesini güçleştirdi.

Buna rağmen modernliğin getirdiği yeniliklerin hem sosyal hem ekonomik alanda bütün gücüyle kendini gösterdiği Selanik’te; işçilerin durumu, statüleri, sosyal hayat içindeki konumları ve mücadele alanları zaman içerisinde gelişti, 1908 sonrası süreçte alabildiğine hızlı bir biçimde

kendine yeni nefes alma yolları bulma umuduyla çeşitli sendikal oluşumlar ortaya çıktı, aynı tarihsel süreç içinde zaman zaman kayıplar, zaman zaman da kazanımlar yaşandı.

Selanik'te bildiğimiz anlamda ilk işçi grupları olan loncalar, hamallar arasında ortaya çıkmıştı. Bu işçi grubu özellikle, demiryolu vasıtasıyla şehre gelen malların limanlara ulaşımında aktif rol alıyor ve gemilere yüklenmesini sağlıyordu. Hamallar arasındaki ilk büyük kırılma 1880'lerden itibaren demiryolunda yaşanan gelişmelerle, artık limanlara kadar bizzat ulaşım sağlayabilen yük trenlerinin, ayrı bir taşıma işine yer bırakmamasıyla yaşandı. Uzun seneler boyunca geçimini bu yoldan sağlayan işçiler, kısa bir süre içinde yaşanan altyapısal gelişmelerin etkisinde, işlerinden olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar. Kimi kaynaklara göre Osmanlı'da yeni teknolojilere ve modernizasyona karşı ilk büyük tepki hamal ve mavnacılar arasında gerçekleşti (Yıldırım, 2017). Sadece Selanik'te değil diğer birçok liman kentinde de yabancı sermaye ile gerçekleşen ekonomik faaliyetlerin ve şirketlerin artışının bu kesimin işlerini elinden aldığı ve ekonomilerine ciddi bir darbe vurduğu düşüncesi hakimdi. Rıhtım şirketleri, çok önceden beri hamallar tarafından bu taşımacılık işlerinin ya kendi şirketlerine ait arabalarla yapılmasını, ya da hamallar yapacaksa bile ton başına aldıkları ücretlerin %10'unu kesmeyi teklif ettiler. Bu duruma olan en büyük tepki grev ve iş bırakma eylemleriyle sonlandı. Hamal loncaları, o dönem için birbirini kollayan, haksız durumları kendi içinde çözümleyen yapıdaydı fakat günümüz anlamıyla düşündüğümüz bir sendikal örgütlenmeden oldukça uzaktı.

Osmanlı tekstil işçilerinin içinde de, Selanik'te pamuk ipliği ve ipek sarım atölyelerinde çalışan birçok işçi bulunuyor, o dönem için henüz makineleşmemiş yöntemlerle tamamen elde üretim yapılıyordu. Kadın işçilerin büyük bir kısmı, ipek dokumacılığı, iplik sarım ve büküm atölyelerinde çalışıyor, üstelik çalışma saatlerinin günde 15'i bulduğu ortamlarda, oldukça düşük ücretler alıyorlardı (Quataert & Zurcher, 1998, s.105). Tekstil makinalaşması, özellikle İtalyan sermayesinin desteği ile Selanik'teki Yahudilerin girişimleri ile gerçekleşiyordu. Kimi durumlarda ise, Duyun-u Umumiye'nin akabinde direkt yabancı sermaye eli ile gerçekleşmekteydi. Tekstilde makinalaşma, bir kez daha ücretler üzerinde olumsuz bir etki bırakarak, istihdamı azalttı (Quataert & Zurcher, 1998, s.106).

20.yy başında, Selanik'teki ünlü İtalyan-Yahudi Allatini ailesine ait bir makarna fabrikası, un imalathanesi ve bira fabrikası kuruldu. Selanik'te yaşayanlar artık bizzat kendi şehirlerinin üretim malları olan ürünler tüketmeye başlamışlardı bile (Quataert & Zurcher, 1998, s.105). Bütün bu sanayi yatırımlarının ötesinde, şehre en büyük ihracat gelirini tütün üretimi getirdi. 1890'lardan

1909'a kadar tütün ihracatı yüzde 250 gibi inanılmaz büyük bir oranda arttı ve Selanik, 20.yy'ın başlarında Osmanlı'da tütün üretiminde ve satışında en büyük kent haline geldi (Quataert & Zurcher, 1998, s.108). Tütün ve tekstil sektöründe, Selanik'te göze çarpan işçi kesiminin büyük bölümünü hiç kuşkusuz Yahudiler oluşturuyordu. Tekstilin yanı sıra, şehirde büyüyen bir başka üretim alanı da yün ve halı dokumacılığı iken, mücevher sektörü de sanayileşme belirtileri gösteren bir başka alandı (Theologou & Michaelides, 2010, s.317). Bütün bu gelişmekte olan sektörlerin ortak bir paydası, genel olarak birçoğunun İtalyan Yahudileri tarafından domine ediliyor veya direk kuruluyor olmasıydı, dolayısıyla şehrin ekonomik gelişiminde İtalyan sermayesinin de büyük bir payı vardı.

Şehirdeki manifaktür üretimin dışında, 1870'lerden itibaren büyük bir hızla gelişen kapitalizmin de bir getirisi olarak ilk bankalar kurulmaya başlandı. Bunlardan ilki 1888 yılında, birkaç Yahudi'nin ve Allatini kardeşlerin bir araya gelerek oluşturduğu *Banque de Salonique* idi (Theologou & Michaelides, 2010, s.317). Maria Vassilikou'ya göre (1999, s.32) bu banka, Allatini Kardeşler ve 3 ayrı Fransız Bankası'nın işbirliği ile kuruldu. Bir yıl sonra Yunan Mytilini Bankası Selanik'te bir şube açtı ve 20.yy'ın başında da Deutsche Bank gibi büyük bankalar şehirde varlığını göstermeye başladı. 1895'te kurulan Selanik Ticaret Kulübü ise şehirdeki tüccarların korunmasını hedefliyordu (Keyder vd. 1994, s.108) Selanik'te ve daha genel olarak Osmanlı topraklarında yaşanan Batılılaşma çalışmaları ile, kurulan bankaların, fabrikaların ve işletmelerin sayısında artış yaşandı. Quataert ve Zurcher'e göre 1908 yılına gelindiğinde, Osmanlı topraklarındaki sanayi işçilerinin sayısı 200 ila 250 bin arasında iken, sadece Selanik'te bu sayının 1908 sonrası süreçte, en az 20 bin kadar olduğu tahmin ediliyor (Erdal, 2014, s.234).

Bahsettiğimiz bütün altyapı yatırımlarının, sanayideki gelişmenin, kurulan yeni fabrika, banka ve iş yerlerinin en büyük ihtiyacı olan beyaz yaka işçiler ise, dönemin brokerleri, bankerleri, perakendecileri ve ticari ajanları olarak, birçoğu Alliance Israélite Universelle'den mezun olan gençlerdi. Eğitimlerinin bir kısmını yurtdışında tamamlayıp Selanik'e geri dönmüş ve şehrin büyük bir ticaret merkezi olmasına imkan tanımış nispeten "seçkin" ve "aydın" kişilerden oluşuyorlardı (Vassilikou, 1999, s.32). SSİF'nin ilk kurulduğu yıllarda, elimizde bu beyaz yaka işçilerin birbirleriyle etkileşim halinde olduğu ya da bir örgütlenme çabası içinde olduklarına dair bilgi olmasa da, özellikle mavi yaka işçilerin fazlasıyla dahil olduğu tütün, reji, basın ve dikim işçileri arasında bir etkileşim ve örgütlenme olduğunu söylememiz doğru olur. O dönemde, Basın İşçileri Sendikası Avraam Benaroya, Reji İşçileri Sendikası Samuel Saudi ve Dikim İşçileri

Sendikası Avraam Hason tarafından temsil edildi (Haupt & Dumont, 2014, s.17). En önemlisi, işçi sendikaları arası bu etkileşim milliyet sınırlarını aşan ve üstelik tek bir sosyalist örgütte birleşmek gibi bir hedef edinen bir hareketi işaret ediyordu. Dolayısıyla, SSİF'nin siyasi bir figür olarak enternasyonalist bir çizgide olmasının temellerini de, şehrin farklı etnik yapısı ile ilintilendirmek mümkündür.

Toplumun bu eğitimli tabakası haliyle matbaacılık ve basım-yayın alanında da 20.yy'a kadar öncü rol oynadı (Risal, 1914, s.193). Tarihsel anlamda basımevleri ilk olarak 1500'lerin ilk yarısında Selanik'te varlığını göstermeye başladı ve aynı yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da da farklı İbrani basımevleri kuruldu (Berkes, 2002, s.59). İlk matbaanın kurulduğu günden itibaren şehirde birçok gazete, dergi, kitap yayımlandı; aynı zamanda basımhanelerin açılması ile 19.yy itibariyle şehrin Avrupa ile olan bağlantılarının büyümesi sayesinde Fransız Aydınlanması'ndan, sosyalizme birçok fikrin Osmanlı topraklarına girmesine olanak tanınmış oldu (Theologou & Michaelides, 2010, s.314). Şehirdeki ilk gazeteler arasında olan *Journal de Salonique* ve *La Epoca* gazeteleri, Alliance Israélite Universelle kurucuları arasında da yer alan önemli figürler tarafından 1860'larda kuruldu ve bu gazeteler ateşli bir Siyonizm propagandası yapmasalar da ideolojik olarak Siyonizme sempati duyan yayınlar olarak göze çarpıyordu (Theologou & Michaelides, 2010, s.314). Öte yandan, yine Selanikli David Florentin aktif bir siyonist militandı ve *El Avenir* (L'Avenir) gazetesinin sahibiydi. Aynı şekilde sosyalist *Le Peuple* gazetesi de direkt olarak siyonistler tarafından yönetiliyordu (Benbassa, 1999, s.25). Esther Benbassa'ya göre (1999, s.25), 1908 sonrası Yahudiler arasındaki Siyonistler ve "Alliance" yanlısı olanlar arasında büyük bir çekişme vardı ve bu durum haftalık ve aylık çıkan parti ve diğer kuruluşların yayınlarında kendisini gösteriyordu. Nitekim, siyonizmin etkisine neredeyse hiç rastlanmayan SSİF'nin sosyalist yayınları bu noktada bir istisna olarak karşımıza çıktı. Dil anlamında ise, şehirde her zaman olduğu gibi büyük bir çeşitlilik hakimdi. Bulgarlar, Müslümanlar, Dönmeler, Rumlar ve Yahudiler farklı farklı dillerde gazete ve dergi yayımladılar. 1865'ten 1918'e kadar şehirde sadece Yahudiler tarafından çıkarılan 40 yayının, 33'ü Ladinoca, 7'si ise Fransızcaydı.

Selanik'te, toplam nüfusun %20'sine yakın bir oranının emek gücünü kullandığı yoğun bir çalışan nüfusun olduğu düşünüldüğünde, işçiler ve işverenler arasında yaşanan anlaşmazlıkların ve işçi örgütlenmelerinin 1908 süreci ile ortaya çıkmaya başladığını söyleyebiliriz. Nitekim, 1908 öncesi Abdülhamid döneminde var olan büyük baskılar sonucunda işçilerin, hiçbir şekilde sendikalaşma, örgütlenme ve grev yapma gibi hakları yoktu (Quataert & Zurcher, 1998, s.108).

Var olan ufak ayaklanmaların bir şekilde gazete veya diğer basın-yayın organlarında haber olmasına izin verilmedi ve grev girişimleri büyük bir şiddetle bastırıldı. Buna rağmen günümüzde haberdar olabildiğimiz bir takım grevler ve ayaklanmalar şu şekildeydi: 1905 Kavala'da 6000 tütün işçisinin grevi, Selanik'te 450 seramik işçisi, 50 kunduracı ve tek el işçilerinin grevleri ve Manastır'da fırın işçilerinin grevi, 1905 Selanik, İskeçe ve Vodina'daki tekstil işçilerinin yer aldığı grevler, 1906'da ise Veles'te 150 kişinin ve Üsküp'te ise 70 kunduracı ve 40 kaftacının grevleri (Erdal, 2014, s.235). Bu örneklerde göze çarpan en büyük katılım sayısına ulaşmış Kavala tütün işçileri grevini özellikle belirtmek gerekir ki, Abdülhamid döneminin baskıcı ve yıldırmaya yönelik politikalarının bile 6000 gibi, o dönem için önemli sayıda işçiyi greve götürmeye engel olamadığını anlamamızı sağlar. Selanik'te de ticari faaliyetleri büyük ölçüde var olan Allatini ailesine ait bu tütün fabrikasında yaşanan ve ücretlerin düşürülmesinden kaynaklanan bu grev, Can Nacar'ın da çalışmalarında belirttiği üzere, 1908 öncesi işçi aktivizmini anlamamız açısından da önem taşır (Nacar, 2011, s.38). Aynı dönem, artan tütün ihracatının yarattığı etkiyle, Selanik dışında Samsun ve İstanbul gibi diğer büyük şehirlerde de büyük bir istihdam yaratan tütün piyasası; tüccarlar ve emekçiler arasında çatışmalara sahne olmuştur (Nacar, 2011, s.38).

Nitekim, Quataert'in belirttiği üzere (1998), 19.yy sonu işçilerin durumu tam anlamıyla, günün doğumundan karanlığın çöktüğü saatlere kadar devam eden bir çalışma ve itaat halini anımsatmaktadır. Jön Türk Devrimi sonrasında ise, neredeyse bütün Osmanlı'yı etkisi altına alan ve ulaşımı – dolayısıyla lojistik gibi ticareti doğrudan etkileyen işleri - bir süre için felce uğratan büyük Demiryolları grevi çıktı. Tıpkı önceki Osmanlı yönetimleri gibi, İttihatçılar da bu grevlerden rahatsızlık duyuyorlar ve kendi geleceklerini sağlama almak için belli başlı konularda işçilerle uzlaşma yoluna gitmeyi tercih ediyorlardı. Aynı şekilde, demiryollarında yaşanan bu iş bırakma olayları, İttihatçıların İstanbul ve Selanik'teki merkezleri arasındaki iletişimi ve bağlantıyı da olumsuz yönde etkiliyordu (Quataert & Zurcher, 1998, s.50). İşçilerin içinde en büyük paya sahip olan Yahudi milletinin başlarda büyük desteğini alan İttihatçılar için bu durum büyük bir darbe anlamına geliyordu.

Aynı şekilde İstanbul'da da örgütsel ve işçi hareketini destekleyen bir takım gelişmeler yaşanmış ve II. Meşrutiyet itibarıyla bir takım cemiyetler ve sendikalar ortaya çıkmaya başlamıştı. Her ne kadar Selanik'te Yahudi milletinin sosyalist işçi hareketi anlamında majör çoğunluğu oluşturduğunu bilsek de, İstanbul için başı çeken grup büyük oranda Rum ve Bulgar milletleriydi. Bu dönemde büyük bir atılım gerçekleşmiş, Aghios Pandeileimon isminde marangoz, doğramacı

ve dölgerlerin oluşturduğu oldukça önemli bir cemiyet kurularak işçi örgütlenmesi açısından büyük bir adım atılmıştı (Akbulut & Tunçay, 2016, s.199-215). Bunun haricinde daha farklı çok sayıda işçi cemiyeti ve örgütlenmesi de mevcuttu. Sadece Türkiye Sosyalist Merkezi ve gazetesi olan Ergatis'in etrafında toplanan işçiler bile sadece işçi eylemleri hakkında haber almıyor, aynı zamanda örgütlenme meselesini de oldukça ciddi bir biçimde tartışıyorlardı. Aynı zamanda bu grubun yeni yeni filizlenmeye başlayan SSİF ile de organik bağları olduğu gerçeği söz konusuydu. Dolayısıyla, İttihatçıların kendi konumları ve hem Selanik hem de İstanbul'daki merkezleri açısından oldukça olumsuz bir durum oluşturuyordu.

Zor çalışma koşullarının, 19.yy itibariyle hızla sanayileşmeye başlayan Selanik'te had safhaya ulaşması ile sosyalist düşüncenin yayılmaya başlaması paralel olarak ilerledi. Şehirde var olan güçlü eğitim sisteminin sadece Yahudileri değil, farklı dinden ve etnik sınıftan insanları da kapsaması, bir yerde Avrupa ile kurulan düşünce iletişiminin anahtarıydı. Birçok tarihte Osmanlı'ya sosyalist düşüncenin girişinin ve ilk partilerin kuruluşunun 1908 sonrası dönemin bir sonucu olduğu düşüncesi yaygın olsa da, aslında 1896'dan itibaren II. Enternasyonal kongrelerinde bir Osmanlı – Ermeni alt kolu bulunduğu ve Ermeni devrimci örgütleri Hınçaklar ile Taşnakların, o tarihten itibaren toplantılarda temsil edildiği kongre kayıtlarında yer alacaktı (Haupt & Dumont, 2014, s.15). Dolayısıyla, sosyalist düşüncenin 1908'den önce de Osmanlı'da var olduğunu söylememiz yanlış olmaz. Nitekim, Avrupa Türkiyesi ve özellikle Selanik için 1908 öncesinde bir sosyalist düşünceden bahsetmemiz mümkün mü?

Selanik'te 1908 öncesi var olan işçi sınıfı örgütlenmeleri, Feroz Ahmad'a göre sosyalist olmaktan öte, sendikalist yapıdaydı (Zurcher & Tunçay, 2010, s.11). Oldukça ağır koşullarda çalışan işçi yığınları 1908 öncesi çoğunlukla örgütsüz ve kendiliğinden oluşan direnişlere imza attılar. Ücretlerin yükselmesi ve çalışma saatlerinin düşmesi için en etkili yöntemin grev olduğunun bilincindeydiler. Zanaat kollarında çalışan işçiler kendilerini mensubu oldukları işlerle özdeşleştiriyorlardı, üstelik “militan bilinçli bir işçi sınıfı”ndan söz etmemiz mümkün değildi (Zurcher & Tunçay, 2010, s.11). Aynı şekilde Quataert'e göre ise, Osmanlı topraklarında, o dönem için Marx'ın bahsettiği “devrimci sınıf bilinci” henüz oluşmamıştı. Aynı şekilde işçilerin, sınıfsal kimliklerini dini ve etnik kimlikleri içinde eritmeleri dolayısıyla sınıflar arasında çatışmadan çok uyum gözetme düşüncesi ağır basmaktaydı (Quataert & Zurcher, 1998, s.47). 1908 öncesinde milli farklılıkların, Rumlar arasında bir milliyetçi çekişmeye dönüşerek işçi hareketine büyük zarar verdiği görsek de, Quataert'e göre, Selanik bu çekişmelerden hem coğrafı yapısı, hem ekonomisi

hem de yüksek eğitim seviyesinin getirdiği görece büyük okur-yazar oranı sayesinde büyük ölçüde kurtulmayı başardı (Quataert & Zurcher, 1998, s.120). Şehirde kurulan en büyük sendika olan tütün sendikası, sınıf esasına dayalı bir işçi sendikasıydı ve içerisinde Yahudi, Rum, Türk ve Bulgar işçileri bir arada barındırabiliyordu.

3.2 Devrim Sonrası Selanik'te İşçi Aktivizmi: SSİF

Her ne kadar, Temmuz 1908 Devrimi ile, Osmanlı içerisindeki kitlelerin büyük bir coşkuya kapıldığını, fakat bu coşkunun yarattığı dalganın çok uzun sürmediğini bilsek de; bu durumun sebeplerini derinlemesine irdelemek, Selanik'te var olan havayı anlamamız açısından bizim için önemlidir. Nitekim Selanik, o dönem için, barındırdığı farklı etnik ve dini kimlikleri ile 1908 öncesi ve sonrası Osmanlı toprakları içerisindeki en aktif kentlerden birisi olarak karşımıza çıktı. 1908 öncesi var olan ve yukarıda bahsettiğimiz grevler, devrim sonrasında şehrin her yerine dalga dalga yayılarak sürekli hale geldi. Öncelikle Ağustos başında liman işçileri greve gitti. Ardından Eylül başında telgraf işçileri, tütün ticarethaneleri işçileri, Alatin tuğla işçileri, Tütün Rejisi işçileri, Elektrikli Tramvay işçileri, Errara mağazası işçileri, ve bütün bunlarından yanında lokanta, otel ve kahvehane garsonları grev yaptılar (Toprak, 1977, s.3).

O döneme kadar Selanik, Üsküp ve Manastır gibi farklı Makedon şehirlerinde ve Doğu'da bahsettiğimiz illerde süregelen işçi hareketliliğini bir nevi hızlandıracak ve daha enterasyonal bir iklime büründürecek olan 1908 Temmuz Devrimi ile, Osmanlı'da da farklı seslerin çıkabildiği bir siyasi iklim ortaya çıkmış oldu. Örnek olarak, 1908 itibariyle, mecliste sosyalist partilerden mebusları da temsilci statüsüne kavuştu, ve her ne kadar azınlık olsa da, çıkan yasa tasarıları ve kanunları protesto edebildikleri, üstelik kendi partilerine ve bağlı oldukları sosyalist örgütlere meclisten bir vekil sıfatıyla güvenirlilik ve görünürlük kazandırdıkları da aşıkardı. Meclisin tekrar açılmasıyla birlikte, Taşnaksütyun'dan dört, Hınçaklar'dan bir vekil ve Selanik'ten Dimitar Vlahof seçilmişlerdi (Ayoun, 2009).

Enternasyonal sosyalist hareket içerisinde, 1890'lardan itibaren Hınçakyanlar ve 1907'den itibaren de Taşnaksütyun partileri zaten varlığını sürdürüyorlardı. Özellikle Doğu Sorunu'nun Ermeni ayağı ile, II. Enternasyonal toplantıları süresince birçok farklı zamanda Ermeni Katliamları ve Ermeni sosyalist hareketi üzerine konuşmalar yapıldı, Plekhanov gibi dönemin ünlü sosyalist

figürleri ise bu Ermeni partilerini temsil etti (Haupt, 1964).²¹ 1908 Devrimi'nden sonra çıkagelen SSİF ise, Osmanlı'nın içinde var olan sosyalist ortama Makedonya'da büyük bir ivme kazandırarak, bu bölgedeki küçük oluşumlar halinde süregelen sendikaların ve işçi örgütlerinin birleşmesine zemin hazırladı. Peki SSİF'nin bunu yapmaktaki asıl amacı neydi?

Selanik'te irili ufaklı birçok sendika ve örgütün bulunması, o dönem için birbirinden bağımsız, hatta yer yer tamamen kopuk ve tam anlamıyla örgütlü bir biçimde sesini duyuramayan bir sosyalist ortama işaret ediyordu. SSİF, başından itibaren enternasyonalizmi benimseyerek, işçi sınıfının çıkarlarını korumayı kendine görev edindi, bu şekilde Selanik'te var olan örgütsüzlüğün önüne geçmeyi hedef alarak uluslararası sosyalist arenada da kendi sesini duyurmak istedi. Nitekim, SSİF'nin kuruluşundan çok kısa bir süre sonra SEBK ile doğrudan iletişime geçerek, federasyonun varlığını duyurmak istemesi ve 1909 Kasım'ında, II. Enternasyonal'e bir alt şube olarak girmek istemesi tesadüf olamazdı (Haupt, 1964, s. 37). 1910 yılında ise SSİF'nin II. Enternasyonal'in Kopenhag'ta gerçekleştirdiği kongrede sundukları rapor ile, örgütün amacı, yöntemi çok daha açık bir biçimde ortaya serildi.

Henüz bu aşamaya gelmeden, SSİF'nin ya da orijinal adıyla “*La Federation Socialiste Ouvriere de Selonique*”in kurucu kadrosundan bahsetmekte fayda var. Federasyonun kurucuları arasında Avraam Benaroya, A.J. Arditti, D. Recanati, J. Hazan bulunuyordu. Aynı zamanda dönemin tanınmış Bulgar sosyalistlerinden olan Dimitar Vlahov ve A. Tomov gibi isimler de mevcuttu (Quataert & Zurcher, 1998, s.78). Federasyonun en önünde yer alan isim Benaroya, Bulgar sosyalizminin kalbinden gelmişti ve Selanik'te bu deneyimini hayata geçirerek enternasyonal bir işçi partisi kurma düşüncesindeydi. Jön Türk devrimi bu düşüncesini gerçekleştirebileceği bir ortam yaratmıştı.

1908 Devrimi'ni, Selanik'teki Rumlar, Yahudiler, Bulgarlar, Türkler, kısacası bütün farklı gruplar el ele bir bayram havasında kutladılar (Erdal, 2014, s.252). Bunun en büyük sebebi ülkenin 30 yıldır içinde olduğu istibdat dönemi ve özellikle bu baskı döneminin hem Müslüman hem Gayrimüslim, hem işçi hem köylü, sonuç olarak birçok kesimi olumsuz yönde etkilemesiydi. Tam anlamıyla bir ulusalcı burjuva devrim olan Jön Türk hareketinin birçok farklı halk tarafından başlarda benimsenmesinin altında muhakkak önemli sebepler vardı. Birincisi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin özellikle “adalet, eşitlik ve hürriyet” kavramları üzerinde ısrarla durmasının,

²¹ Georges Haupt'un II. Enternasyonal süresince yapılan tartışma kayıtlarının takibi için 1. el bir kaynak: Haupt, Georges. (1964) “La deuxième internationale, 1899-1914. Étude critique des sources”, Paris: Editions de l'EHESS

ülkedeki gayrimüslimleri ve özellikle Selanik'te yoğun olarak yaşayan Yahudi cemaatinin de Osmanlılık fikrinden kopmamaları için büyük bir etken oldu. Nitekim, Selanik'te yer alan İttihat Terakki Komitesi'nin genel merkezi, 1908 devriminin hemen sonrasında oldukça büyük bir Yahudi desteğiyle karşılaştı (Risal, 1914, s.307). Devrimi büyük bir sevinçle karşılayan bir diğer kesim arasında hiç kuşkusuz sosyalistler vardı ve Selanik'te 1908 itibariyle görünürlük kazanan sosyalizmin başlangıcında, kısa bir süreliğine de olsa İttihat Terakki desteği ve sempatanlığı var olacaktı. 1909 itibariyle tamamıyla Jön Türklerin karşısında yer alan Dar Bulgarlar'ın bile, 1908'de yapılan Ağustos kongresinde devrimi tam manasıyla desteklemediğini fakat yine de mesafeli olarak yakınlaştığını söyleyebiliriz.

Jön Türk rejimi, başlarda farklı milletler arasındaki eşitlik ve yurttaşlık kavramını teşvik eden, seküler bir toplum yaratma çabasında olan bir rol üstlenmekteydi (Starr, 1945, s.323). Bu kesimler arasında başta Yahudiler olmak üzere, Rumlar ve daha azınlıkta kalan Bulgarlar da yer alıyordu. Selanik aydını ve özellikle sosyalistleri, İttihat ve Terakki'nin getirdiği adalet, eşitlik ve özgürlük kavramlarına büyük ölçüde yabancı değillerdi. Özellikle 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren şehirde ortaya çıkan ve eğitim devrimi olarak da adlandırabileceğimiz yeni Batı tarzı eğitimin ve modern okulların bu konuda aydın bireyler yetiştirdiğini söyleyebiliriz. Fakat, şöyle de bir gerçek var ki Selanik halkı, bu nispeten özgür diyebileceğimiz düşünce ortamını, yüzyıllardır yaşadıkları kendi topraklarında deneyimlemekten oldukça uzaktı. Dolayısıyla, 1908-1909 yılları, oldukça zor koşullarda çalışan ve sesini duyurmak isteyen işçiler için büyük bir fırsat oldu. Özellikle 1908 yılı, içlerinde hiç kuşkusuz Makedon şehirlerini de kapsayan onlarca şehirde birbiri ardına gelişen işçi hareketleri ve grevlere sahne oldu. Grevler, 30 Temmuz'da başta tütün ve liman işçilerinin İstanbul'da iş bırakması ile başladı (Starr, 1945, s.323). Bu grevlerin ardından aynı yıl Aralık'a kadar Osmanlı topraklarında gerçekleşen işçi hareketleri ve grevlerin sayısı tam olarak 119'u bulmuştu (Quataert & Zurcher, 1998, s.86). Bu şehirlerin arasında Selanik, İzmir, Beyrut, Varna, Samsun, Üsküp, Kavala, Drama, Halep, Diyarbakır gelmekteydi ve bu grevlere katılan işçi gruplarının bazıları şu şekildeydi; tütün işçileri, matbaacılar, liman işçileri, fırın işçileri, demiryolu işçileri, halı dokumacıları, sabun fabrikası çalışanları, kasaplar, berberler, kutu fabrikası çalışanları, otobüs işçileri, vs. (Quataert & Zurcher, 1998, s.87) Bu denli yoğun bir işçi sınıfı katılımı ile birlikte, 1908 devriminin proletarya açısından bir nefes alma alanı yarattığını söylemek yanlış olmaz. Grevlere katılanların sayısı günümüzde hala tam olarak bilinemesi de, 100 bin kişiden fazla olduğu belirtilmekteydi ve SSİF'nin lideri Avraam Benaroya'nın belirttiğine göre

ise, 1908'den önce de var olan sendikalara katılım 1908 sonrasında oldukça arttı, hatta işçiler için Jön Türk rejiminin baskılarının oldukça ağırlaştığı 1910 yılında ise bu katılım 125 bin ile 150 bin gibi ciddi bir rakama ulaştı. (Quataert & Zurcher, 1998, s.96)

Joshua Starr'a göre (1945, s.324) "kristalize olan" işçi kitlelerinin görünürlüğünü sağlayan en büyük etkenlerden olan grevler; Yahudi, Müslüman ve Hristiyan işçilerin sırayla çıkarlarını gözetebildikleri, seslerini duyurabildikleri ve bir arada olabildikleri alanlardı. Nitekim, Benaroya önderliğinde birkaç Bulgar sosyalist, 1909'da, Selanik'teki ulusal farklılıkların hiçbiri gözetilmeksizin, bütün farklı grupların sosyalist bir oluşum altında toplanması gerektiğini düşünerek, "Sosyalist Dernek" (Socialist Club) ismiyle örgütlendi ve Mayıs ayında ilk olarak faaliyete geçmeye hazırlandılar (Starr, 1945, s.325). Bu kulüp, Selanik'teki işçiler arasında sınıf bilinci oluşturmaya gayret etti, üstelik matbaa, tütün, tekstil ve ticaret alanları gibi farklı işçi gruplarını kendi içinde temsil etti. 1909 yılı 1 Mayıs'ında, Yahudi tütün işçileri başta olmak üzere SSİF'nin ilk kıvılcımlarını yaratan bu yürüyüşte, "Socialist Club" ilk defa halka açık bir alanda etkinliğe katılmış oldu. Dolayısıyla Selanik'teki işçi hareketinin görünürlüğünü tartışacak olursak, 1 Mayıs 1909 tarihini bu hareketlerin başında saymamız gerekir.

Başta Benaroya ve diğer Selanik sosyalistleri, işçileri ve sendikaları hızla örgütleme girişimlerine devam etmek istiyorlar ve o dönem Selanik'te var olan bu havayı keybetmek istemiyorlardı. Haziran 1909'da, yani Jön Türk devriminin 1. yılına yaklaşıldığı bir dönemde, artık Selanik'teki bütün sosyalist oluşumlar ve Selanikli işçiler, devrimin ilk aylarındaki özgür ortamdan uzaklaşmış ve baskı ortamının yavaş yavaş gelmeye başladığını hissettiler. Aynı sıralarda İstanbul'da özellikle hamal işçileri arasında bir hareketlenme vardı. Çalışma şartları ve 1908 devrimi sonrasındaki ücretler bazındaki küçük kazanımlarını kaybetmeye başlayan mavnacı ve gümrük hamalları grevlerle ve isyanlarla haklarını geri almak istiyorlardı. Can Nacar'ın çalışmalarında belirttiği kadarıyla bir grup hamal ve mavnacı 31 Mart vakası sırasında isyancıları destekleyerek rejime karşı tutumlarını sert bir biçimde gösterdiler (Nacar, 2016, s.64). Daha önceden İttihatçılar'ın sokaktaki gücü olduğu iddia edilen hamal işçilerinin bu tutumu, hükümetin işçiler üzerindeki baskılarını artırmasındaki etkenlerden bir tanesiydi. 31 Mart'ın yarattığı bu korku dalgasının akabinde aynı yıl mecliste sıklıkla tartışılacak olan iki yasa gündeme gelmeye başladı: Tatil-i Eşgal Kanunu ve Cemiyetler Yasası. Bu iki yasanın birbirini tamamlayıcı bir özelliği olduğu gibi, her ikisinin de işçi hareketine, sosyalist partilere, sendikalara ve grevlere karşı alındığını özellikle belirtmek gerekir. 1909 Haziranında Meclis'te hararetle tartışılan Cemiyetler

Kanunu'na göre, dernek, cemiyet ya da kulüp adı altında kurulan ve İttihatçılar'ın nazarında “ayrılıkçı” olan bütün kurumların kapatılması yönündeki karar Meclis'ten geçmek üzereydi. Aynı şekilde Tatil-i Eşgal Kanunu'na göre ise, kamu hizmeti gören bütün kurumlarda iş yavaşlatmaya ya da durdurmaya yönelik bütün işçi hareketleri yasa hükmünde cezalandırılacak, aynı şekilde grevler yasaklanacak ve sendikal oluşumlar kapatılacaktı (Toprak, 1977, s.23). Bu şekilde İttihatçıların merkezi otoritesi sarsılmamış olacaktı. Fakat yasal kısıtlamalar bunlarla sınırlı değildi. Toplantı Yasası, neredeyse bütün gösteri ve yürüyüşleri engelliyor, Basın-Yayın Kurumları Yasası da medya üzerinde bir çeşit sansür getiriyordu (Haupt & Dumont, 2014, s.36).

Bir süredir tartışılan ve Osmanlı meclisindeki sosyalistlerin de oldukça tepki gösterdiği bu iki yasa, özellikle Selanik'te yeni yeni hareketlenmeye başlayan işçileri bir hayli kızdırmış olmalı ki, 19 Haziran'da Benaroya ve diğer sosyalistler tarafından 6000 kişinin katılımıyla büyük bir eylem yapıldı ve sendikal hakların önemi, işçi sınıfının içinde bulunduğu koşullar tekrar edilmiş oldu. Aynı şekilde, o dönemde başta Cavit Bey olmak üzere, bu yasa tasarısının konuşulmasına ve onaylanmasına zemin hazırlayan bütün vekillerin de protesto edilmesi, hem Selanik sosyalistleri hem de halk yığınları arasındaki İttihat ve Terakki sempatanlığının da büyük ölçüde bitmesine sebep oldu (Erdal, 2014, s.123). 19 Haziran'da SSİF'nin organize ettiği miting için büyük bir çaba harcanmış olmasına ve Kavala, Selanik, İzmir, Drama gibi şehirlerdeki işçilerin de ayaklanmasına rağmen, mecliste tartışılan grev ve sendikal hakların geri alınmasına yönelik yasa meclisten rahatlıkla geçti, fakat uygulamada sadece kamu sektöründe çalışan işçiler için geçerli oldu (Haupt, 1963, s.131).

Selanik sosyalistlerinin, üçüncü olarak yaptıkları bir diğer eylem yine görünürlük üzerineydi. Artık SSİF'nin tohumlarının neredeyse tamamen atıldığı ve örgütlenme safhasının yavaş yavaş tamamlandığı dönemde, Temmuz ayında bir diğer yürüyüş daha gerçekleşti. Joshua Starr'ın 1945'te yayımladığı eserinde SSİF'yi derinlemesine ele aldığı yazısında belirttiğine göre, kulüp, 1909 Temmuz'unda İttihat Terakki'nin Selanik'te örgütlemeye çalıştığı devrimin 1. yılı kutlamalarına tek bir şartla katılabileceğini duyurdu. Bu şart, kutlama sırasında “Socialist Club” olarak Benaroya ve arkadaşlarının Selanik sosyalizmini biraz daha görünür kılacak olan ayrı bir geçit töreni sunmalarıydı ve en nihayetinde Jön Türk Komitesi, bu şartı kabul etmek durumunda kaldı (Haupt, 1963, s.131). Törenin bu sosyalist seksiyonu sadece Yahudi işçi ve sosyalistlerinden değil, aynı zamanda Rum tütün ve fırın işçilerinden, Bulgar matbaacılarından da oluşuyordu (Haupt, 1963). Dolayısıyla, Benaroya ve sosyalist arkadaşları hem görünürlük, hem de

enternasyonalleşmeye giden yolda bir kazanım daha elde etmiş oldular. 1909 yazında artık yeni ismiyle ortaya çıkan ve bir işçi federasyonunu temsil etme çabasında olan Socialist Club, 3000 kopya çoğaltarak tam 5 dilde hazırladığı²² manifesto metninde de belirttiği üzere “Sosyalist Federasyon”²³ olarak Selanik’te faaliyete hazır. Üstelik Avraam Benaroya federasyon başkanı ve daha önce de belirttiğimiz gibi Alliance Israélite Universelle mezunlarından Alberto Arditti ve Josef Hazan ise sekreter olarak atanmıştı (Benaroya, 1949, s.70).²⁴ Nitekim, SSİF’nin Enternasyonal sosyalist büro ile daha sonradan yapacağı yazışmalarda bu iki isim de sıklıkla geçecekti.

SSİF’nin “Appel” başlığıyla işçilere ve emekçilere yaptığı ilk çağrıda değindiği üzere (Odabaşı, 2010, s.2)²⁵, Selanik işçileri Avrupa işçileri arasında en kötü koşullarda çalışanlar olarak nitelendiriliyor, hükümetin bu haksızlığa karşı sesini çıkarmadığından dem vuruluyor ve dinmezhep ya da etnik ırkı ne olursa olsun herkesi, yapılacak mitinge davet ediyordu (Haupt & Dumont, 2014, 49). SSİF’nin SEBK’e gönderdiği telgrafta belirttiğine göre bu mitinge 6000 işçi katıldı (Haupt & Rebérioux, 1963, s.131) ve hatta Şark Demiryolları işçileri ve diğer birçok farklı sendikadan işçiler bu miting için işlerini bıraktı (Haupt & Dumont, 2014, s.47).

Federasyon’un yıllık raporuna göre aynı dönemde, belediye seçimleri için kampanya yürütebilen tek parti SSİF idi ve normal şartlarda mavi yaka işçilere ve işsizlere oy hakkı tanımayan sisteme karşı durarak 1500 kişiyi şehirde örgütlemeyi başararak, parlamentoya bu uygulamanın değişmesi ve oy kullanabilme hakkının herkeste olması gerektiği savunuldu (Haupt & Dumont, 2014, s.47).

SSİF’nin ilk yıllarda giriştiği, işçilerin haklarını korumaya yönelik kampanyalarının, faaliyetlerinin, mitinglerinin ve toplantılarının katılımcıları hiç kuşkusuz Selanikli işçiler ve sosyalistlerdi. Birçok farklı kesimden sendikal oluşum; tütün, liman, halı dokuma, fırın, berber vs. gibi işçilerin kısa zamanda birleştiği ve örgütlü olabilmeyi başardığı bir dernek haline geldi. Federasyonun önderleri uzun uzadıya Marksizm okumaları yapmıyor, sosyalizm ve onun teorik tartışmaları üzerine yazılar yazmıyordu; fakat bizzat şehirde hissedilen havanın içerisinde, teoride Jean Jaurès’in insancıl sosyalizm kavramı ve o dönem için büyük bir etki kaynağı olan SPD ve

²² Fransızca, Ladinoca, Osmanlıca, Rumca, Bulgarca. Kaynak; *Age*. sf. 131

²³ Joshua Starr’ın yazısından anladığımız kadarıyla örgüt SSİF ismini 1909 Haziran’ından sonra kullanmaya başladı.

²⁴ Joshua Starr’ın federasyon başkanı olarak Arditti’yi belirtmesine rağmen Benaroya kendi kaleme aldığı yazısında bu noktayı düzeltiyor.

²⁵ Arda Odabaşı’nın yazısında bu mitingin 19 Haziran 1909’da, o sırada mecliste sıklıkla tartışılan Tatil-i Eşgal Kanunu’na karşı yapıldığı anlaşılıyor.

lideri Kautsky'nin fikirleri ön planda tutuluyordu. O döneme kadar Osmanlı sosyalizmi dediğimizde aklımıza gelen Ermeni örgütlerini ve onların Rus sosyalistleri ile olan yakın ilişkilerini göz önüne aldığımızda, 1908 sonrası gelişen Selanik sosyalizminin de farklı kaynaklardan ve coğrafi koşullardan etkilendiğini söylememiz yanlış olmaz. Siyasi zeminde şehrin eklektik yapısı, örgütün bir federal yapılanma şeklinde şehirde görünür olmasını ve belki de daha çok insana ulaşmasını kolaylaştırırken, Dar Bulgarlar'la anlaşmasını zorlaştırıyor ve aradaki uçurumu daha da büyütüyordu.

Bu uçurumu derinleştiren vakalardan birisi de hiç kuşkusuz, İspanya'yı bir iç savaşa kadar sürükleyecek derinlikte bir işçi ayaklanmasının başında bulunan ve 1909'da öldürülen Ferrer için, Selanik'te SSİF'nin Masonların desteğini alarak yaptığı protestoydu (Benlisoy, 2018, s.84). SSİF'nin erken dönem hareketlerinden biri olan bu gösteri, İspanya Konsolosluğu önünde yapıldı ve büyük bir katılım gerçekleşti. Eylemin yapılışında Masonların desteğinin alınması da SSİF'nin Dar Bulgarlarla olan anlaşmazlığını artırdı.

3.3 Avraam Benaroya ve Dimitar Vlahof Üzerine

Burada bir ara verip daha önce adını muhtelif yerlerde andığımız Avraam ve Vlahof Efendi üzerine birkaç bilgi vermek faydalı olacaktır. Benaroya, SSİF ve daha genel olarak 19.yy sonu 20.yy başı Selanik sosyalizmi ile ilgili yapılacak her araştırmanın ve çalışılabilecek her konunun kilit ismi olabilecek ölçüde önemli bir figür olarak kentnin siyasi tarihine iz bıraktı. Kendi eliyle kaleme aldığı ve Joshua Starr'ın yazısına hitaben yazmış olduğu "*A note on The Socialist Federation of Saloniki*" metninde, 1908 sonrası Selanik işçilerinin durumunu, SSİF'nin kurulum sürecini ve kendi hikayesini, bizzat birinci ağızdan araştırmacılara bırakmış oldu. Aynı zamanda 1908'de kaleme aldığı Yahudi sorunu ile ilgili bir kitabı da bulunmaktaydı. Tıpkı Benaroya gibi, Makedon Ulusal Sorunu ve işçi sınıfının hakları üzerine hakkında kafa yormuş ve Selanik'te iz bırakmış farklı örgütlerden, ideolojilerden kişiler de mevcuttu. Bunlar arasında, bu bölümde yer vermek istediğim Ulusal Federatif Parti'den Dimitar Vlahof ve Dar Bulgar Sosyalistleri'nden Dimitar Blagoev ve Vasil Glavinof'tur. Bu figürler arasındaki hem ideolojik hem örgütsel anlamdaki farklılıkların üzerinde durmak, Selanik'te ulusal düzeyde bir işçi sınıfı örgütlenmesinin ne kadar zor olabileceğini gözler önüne serer. Fakat ne yazık ki var olan bir gerçek de, tıpkı Makedon Ulusal Sorunu'nda olduğu gibi, Makedon ve daha özel olarak Selanik'te şovenist

tutumların, reformistlerin, anarko-liberallerin ve konservatörlerin birbirleriyle içten içe bir çekişme halinde olduğuydu.

3.3.1 Avraam Benaroya

Avraam (farklı kaynaklarda Abraam ya da Abraham olarak da geçiyor) Benaroya, orta halli Safarad Yahudisi tüccar bir ailenin çocuğu olarak Makedonya'nın önemli kentlerinden Selanik'te dünyaya geldi. Doğumundan kısa bir süre sonra Bulgaristan Lundt'a taşınan ailesinin yanında uzun bir süre Bulgaristan'da yaşadı. Sırbistan'da hukuk öğrenimi görse de okulu bitirmeyerek Plovdiv'de öğretmenlik yapmaya başladı. Muhtemelen ailesinin Bulgaristan'a taşınması, ona hem birçok Balkan dilini hem de öğrenim hayatı boyunca bazı Batı dillerini konuşabilme ve anlayabilme yetisi kazandırmıştı (Marketos, 1999, s.39). Nitekim Safarad Yahudileri'nin konuştuğu Ladinoca ana dili olacak şekilde, Bulgarca, Sırpça, Rumca ve Fransızca'yı gayet iyi biliyordu. Selanik'e, 1908'de meşruti rejimin tekrar kurulmasından sonra bir şekilde gelmeyi başaran Benaroya, öncesinde bir süre Bulgaristan'da yaşamış ve oradaki sosyalist hareketin içerisinde de yer almıştı. Fakat, nispeten daha geri planda kaldığını düşündüğümüz bu süreçle alakalı günümüzde pek de fazla bir veriye ulaşılamadı. Aynı dönem, 1891'de Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kurulması ve kısa süre içinde oldukça güçlenmesi ile Makedonya'da sosyalizm adına yeni bir alan yaratılmıştı. Romen sosyalisti Racovsky kendi sosyalist faaliyetlerini yürütüyor, Rus Sosyal Demokratları ve Avusturya Marksistleri ulusal sorun hakkında yazıp çiziyorlardı. Aynı şekilde, enternasyonal toplantılarının başlıca konusu Polonya iken, Marksistlerin Doğu sorunu ile de ilgilendiği bir gerçektir. Aynı süre zarfında Doğu Sorunu'nun en büyük ayağı Makedonya coğrafyasında millet tartışmaları ve etnik tartışmalar iyiden iyiye büyüdü ve Bulgaristan'daki örgütlerin faaliyetlerini yakından takip eden Benaroya, bu konuyla alakalı "*The Jewish Question and Social Democracy*" isimli kitabı yayımlayarak, Yahudilerin Makedonya'daki konumlarına ve sosyalist bir işçi hareketinin bu sorundaki önemine vurgu yaptı (Trencsényi & Janowski & Baár & Falina & Kopeček, 2017, s. 557). Aynı kitap, Benaroya'nın Selanik'e taşınmasının ardından taslak halinde Ladinoca'ya çevrildi ve Selanik'te de dağıtıldı.²⁶ Şu an temin edilmesi oldukça güç olan kitapla ilgili sadece 2. el kaynaklardan bilgi

²⁶ Kitap Bulgarcadan başka bir dile çevrilmediği ve tekrar basılmadığı için günümüzde bulunması bir hayli zor olup Bulgaristan'daki birkaç kütüphaneden temin edilebiliyor.

edinebilmekteyiz. O'na göre; Siyonizm, küçük burjuva şovenizmiydi ve sosyo-ekonomik koşullara göre şekillenen milliyetçiliğin bir muadiliydi. Dolayısıyla, Yahudi sorununun, Filistin'de yeni bir devlet kurarak, ya da Makedonya'da – veya özellikle Selanik'te – ayrı bir Yahudi partisi oluşturarak değil, sadece milletler üstü bir sosyal demokrat partinin varlığı ile çözümlenebileceğini savunuyordu (Trencsényi vd. 2017, s.557). Bu düşüncesinin ardından, 1908 devriminin getirdiği kısmen özgür siyasal ortamın da etkisiyle, Selanik'te sosyalist bir federasyon kurma fikri Benaroya için kaçınılmaz bir durum haline geldi. Üstelik Benaroya, o dönem Selanik'te ya da daha genel olarak Makedonya'da ortaya çıkan separatistlerden farklı olarak, Osmanlı'da bir kültürel devrim yapılması gerektiği ve güçlü bir işçi sınıfı örgütlenmesinin gerçekleşmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu fikirleri, onu ve diğer SSİF militanlarını, Bulgar sosyalistlerinden – özellikle Glavinof – ayıracak ve aralarındaki tartışmayı kuvvetlendirecekti. Anarko devrimci grupların ve bazı sosyalistlerin bu düşüncelerden hiç hoşlanmaması ve SSİF'ye başlarda İttihatçılara olan yakınlığından ötürü saldırması tam olarak Makedon sorununun çözümü ile girilen bu fikir ayrılıklarından kaynaklanıyordu.

Benaroya'nın düşüncelerinin tam olarak nerede ve nasıl geliştiğini kestiremesek de, yukarıda saydığımız olayların büyük etkilerinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Fakat, tesadüfi olarak ya da olmayarak, Benaroya'nın Avusturya Marksistleri ve Bundçularla da organik bir ilişkisinin olduğu ya da sadece onların fikirlerinden etkilendiği düşüncesine de kapılabiliriz. Bu şüphenin sebebi, Benaroya'nın Avusturya Marksistleri ile bağlantısı olduğuna dair elimizde hiçbir verinin olmamasıdır. Dolayısıyla fikri anlamda, birçok yabancı dile hakim, eğitilmiş ve Yahudi ulusal sorunuyla yakından ilgilendiği bilgilerine hakim olarak Avusturya Marksizmi ve Bund hareketi'ni de takip ettiği izlenimini edinebiliriz. Aynı şekilde “Federasyon”a ilişkin yaptığı göndermelerden bir tanesi yine 1908 yılında yayımladığı bu kitapçıkta görülebilir: “Yahudi emekçilerin yaşadığı sorunlarla ilgili her kişi Rusya ve Polonya'da işçi hareketine (The Jewish Workers' Movement) bakmalıdır” (Center for Marxist Research, 1989, s.86). Bu ilişki aşağıda da belirteceğimiz üzere benzerlikler ve farklılıklar taşımaktadır. 1897 yılında Çarlık Rusya'sında Yahudiler tarafından kurulan Bund partisi, Yahudi sorunu ile ilgili olarak, Benaroya'nın fikirlerini daha önceden benzer bir tonda dile getirdi. Fakat daha derinden baktığımızda Benaroya ile Bundçular ve Avusturya Marksistleri'nin arasında bazı farklar olduğunu da belirtmek gerekir. Kısacası, Bundçuların dile getirdiği, ulusal-kültürel ve hatta bölgesel olmayan bir özerklik düşüncesi, ulusların kendi kaderini tayin hakkı fikrine karşı bir yerde duruyordu. İşçi sınıfının

geleceği ve güçlenmesi açısından ulusal-kültürel zeminde bir kurumsal yapı yaratmak ve milliyetçiliğe sığınmak, daha öncesinde Polonya'daki Yahudiler için de kötü sonuçlanmıştı (Stalin & Lenin, 2013, s.28). Dolayısıyla Lenin ve Bundçular arasındaki tartışma ve karşıt görüşlülük, Benaroya'nın Selanik'te ve daha genel olarak Makedonya'da var olan Yahudi sorununa karşı yaklaşımını da etkilemişti. Her ne kadar bazı araştırmacılara göre Benaroya'nın Avusturya Marksistleri ve Bundçulardan doğrudan etkilenip, SSİF'yi de buna göre yapılandığı görüşü hakim olsa da, pratikte bu partinin diğerlerinden bazı coğrafi, etnik ve ideolojik farklarının olduğunu da kabul etmemiz gerekir. İkisi de federalist bir yapılanmaya işaret eder, fakat Benaroya için Bundçuların kapıldığı ulusal kaygılara ve kurumsallaşmaya kapıldığını söylememiz doğru olmaz. Nitekim, Selanik multi etnik yapısı ve Osmanlı'ya bağlı oluşu ile, Yahudi milletlerinin yaşadığı diğer ülkelerden ayrışıyordu. Selanik'te işçi sınıfını güçlendirmek, ona göre ulus kavramının ötesinde bir işçi örgütlenmesi gerektiriyordu.

Benaroya, bu fikrini gerçekleştirebilmek için Selanik'e geldiğinde ilk olarak buradaki işçileri nasıl örgütleyebileceğini düşündü. Bu noktada, Benaroya'nın kuramsal ve ideolojik tartışmalardan öte, daha çok pragmatik ve idealist tarafını ortaya koymak faydalı olur. Nitekim, Benaroya'nın, 1908 sonrası gelişen siyasal alanda, henüz Osmanlı toprakları içerisinde yer alan çok uluslu ve çok katmanlı bir liman kentinde düşüncelerini gerçekleştirmesi daha kolay olacaktı. Dolayısıyla, sosyalist hareketin Selanik'teki ayak seslerini 1908 Ağustos'undan sonra kente gelen Benaroya başlattı. Bulgaristan'da daha öncesinde BSDİP içinde bulunan ve sonrasında Geniş'lerin partiden uzaklaştırılmasının da, onun Selanik'e gelmesindeki etkenler arasındaydı. Nitekim, onunla aynı dönem BSDİP bünyesinden dışlanan anarko-liberaller de vardı ve onlar da Benaroya gibi Selanik'e gelmişlerdi (Dinçer, 2016, s.57). Bununla ilgili bir diğer teori ise, işçi hareketinin henüz örgütlü olmasa da, tezgah parçalama ya da irili ufaklı grev dalgaları halinde hali hazırda Selanik'te görülüyor olması ve Benaroya'nın bu durumdan etkilenip işçi hareketini burada örgütlemek istemesiydi.

1908 devriminin hemen ertesinde Bulgaristan'dan Selanik'e gelenler, Benaroya'nın önderliğinde öncelikle "Safarad Sosyalist Çalışmalar Grubu"²⁷ isimli bir örgütlenmeye gitti. Sonrasında bildiğimiz gibi önce Sosyalist Kulüp, ardından ise SSİF ismini aldı. Partinin, kısa geçişlerin ardından özellikle "Federasyon" kelimesinin partinin adına eklenmesinin özel bir sebebi vardı. Sosyalist İşçi Federasyonu, hem Selanik içinde ilk defa sosyal demokrasinin bir parti

²⁷ Sephardic Socialist Studies Circle

isminde yer almasının getirdiği güvenle daha yüksek sayıda proleterya ulaşılacağı anlamına geliyordu, hem de tıpkı Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin federal modeline dayanarak, her biri Makedonya'nın etnik bir unsurunu temsil eden ayrı kesimlerin bir federasyonu olarak tasarlandığını gösteriyordu (Marketos, 1999, s.39). Bu farklı kesimler hiç kuşkusuz, Yahudi, Bulgar, Yunan, Müslüman ve Dönmelerdi.

Benaroya'nın SSİF'yi federatif bir yapıda tasarlarırken, Avusturya Sosyal Demokratları ve Bundçuların örgütlenme yapıları ve ideolojileri üzerine fikirlerinden yararlandığını düşünebiliriz. Bu kanıyı destekleyen bir örnek olarak; yukarıda bahsettiğimiz kesimler, parti içerisinde kendi ulusal özerkliğini koruyarak, kendi konferanslarını yapabiliyor, ulusal komitesini seçebiliyor, ve partinin genel kongresinde, oransal olarak kendini temsil etme şansı bulabiliyordu. Stefo Benlisoy'a göre bu federatif yaklaşım, tam manasıyla bir "kültürel-ulusal otonomi" (Benlisoy, 2018, s.92) olmakla birlikte, SSİF'nin çizgisini de çok net belli ediyordu. Nitekim Benaroya, bu kadar fazla sayıda farklı milletin bir arada yaşadığı, neredeyse her birinin farklı diller konuştuğu ve hatta kendi içlerinde bile bölünmelerin yaşandığı Osmanlı İmparatorluğu gibi bir ülkede, bu bileşenlerin özlerinin yani kültürlerinin korunmadan sosyalist bir örgütlenmenin de mümkün olabileceğine inanmıyordu.

Tam olarak federatif yapı konusunda SSİF önderi Benaroya ve Bulgar Sosyal Demokratları arasındaki ipler hızlı bir şekilde kopma noktasına geldi ve başta çok kısa bir süreliğine de olsa SSİF'nin yanında yer alan Dar sosyalistlerin, 1909 sonlarına doğru partiden tamamen elini eteğini çektiğini görmemize sebep oldu. Benaroya bu dönemde sosyalist faaliyetlerine hız kesmeden devam ederken, Bulgar sosyalistlerin de Selanik'teki örgütlenmeleri paralel olarak gelişti. Öncelikle 1908 sonlarında Bulgar Sosyal Demokrat Partisi kurulsada, bu partinin varlığı çok uzun ömürlü olmadı. Sonrasında ise Dar sosyalistler, Bulgar Sosyal Demokrat partisiyle faaliyetlerine devam ettiler.

Benaroya, kendi kaleme aldığı yazısında Dar sosyalistlerin ve İstanbul'daki Bulgar ve Yunan sosyalistlerinin – özellikle TSM ve Ergatis gazetesi çevresi - kendisine karşı bir düşmanlık beslediğini kabul etmekle beraber, içinde var olduğu lokal koşulların onu bu tutumu almaya ittiğini belirtti (Benaroya, 1949, s.71). Bahsettiği koşullar, hiç kuşkusuz, Selanik'teki multi etnik yapının bu denli geniş olması ve Benaroya'nın kafasındaki örgütlenme biçimi ile ideolojik örneklerin, Bulgar sosyalistlerinin Marksist yorumlarından çok farklı olmasıydı. Sonuç olarak o dönem

İstanbul'da bulunan Papadapoulos ve Giannios gibi sosyalistlerden de karşı bir saldırı görmüş oldu (Benaroya, 1949, s.71).

3.3.2 Dimitar Vlahof

Selanik sosyalist hareketine, tıpkı Benaroya gibi başka bir Makedon kentinden katılan diğer isim ise Dimitar Vlahof'du. Hayatı oldukça ilginç olmakla birlikte, öncesinde Vlahof'un Makedonya ile olan organik bağlantısı, Selanik'e nasıl geldiği ve Makedonya Ulusal Sorunu karşısındaki tavrından ve hatta Benaroya ile olan düşünsel farklılıklarına rağmen nasıl SSİF üyesi olduğundan bahsetmek faydalı olacaktır.

Vlahof Efendi, SSİF'nin önde gelen isimlerinden biri olmakla birlikte, daha öncesinde İMDÖ ve Federal Halk Partisi içinde de birçok faaliyette bulunmuş bir Balkan sosyalistiydi. 19.yy'ın ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlayan ve Ayastefanos Antlaşması ile kurulan Erksahlığın sonrasında iyiden iyiye kızışan Bulgar milliyetçiliğinin ve bunun getirdiği separatist örgütlerin ortasında yetişen biri olarak Makedon Sorunu'nun ortasında yetişti. Her ne kadar ayrılıkçı olup olmadığı tam olarak net olmasa da, Vlahof için işçi hareketinin tam destekçisi ve enternasyonal olduğunu söylemek yanlış olmaz. Nitekim, Bulgaristan'da yaşadığı süre boyunca Dar Bulgar sosyalistlerinin yanında bulunmakla birlikte, işçilerin kurtuluşunun ulusların üstünde bir örgütlenmeyle gerçekleşeceğini düşündü. Kaynaklara göre 1878 yılında Makedonya'nın bir köyünde dünyaya geldi ve bir süre Bulgaristan'da yaşadı. 1909'da İMDÖ içinden kopan Federal Halk Partisi'nin²⁸ kurucularındandı. Federal Halk Partisi, örgütlenme biçimi olarak Makedonya Sorunu ile bir hayli ilintili bir parti olmakla birlikte, aynı partinin İMDÖ ile de organik bağlara sahip bir yapısı vardı (Adanır, 1975).²⁹ Bu parti dönemin İttihatçı yönetimi tarafından kapatıldığında Vlahof Efendi kendini SSİF'nin ön saflarında buldu. Buradaki geçiş bize Vlahof hakkında birkaç önemli ipucu verir. İlk olarak, başlangıçta DBS'lerin yanında bulunan Vlahof, sonrasında SSİF ile işbirliğine giden süreçte ideolojik bir değişim de yaşadı. 1909'dan itibaren Dar Bulgar sosyalistlerinin artık, Selanik'te ve daha genel olarak Makedonya'da işçi sınıfını bölmeyi amaçladığını düşünüyordu (Adanır, 1975, s.19). DBS'lerin Selanik'teki temsilcisi sayılan Vasil Glavinof ile aralarındaki ideolojik anlaşmazlık da, 1909 yılı itibariyle bir hayli arttı. Vlahof'a göre,

²⁸ Bazı kaynaklarda Ulusal Federatif Parti olarak da geçmektedir.

²⁹ Kaynağa göre Federal Halk Partisi, İMDÖ'nün direk sol kanadını oluşturuyordu ve 1903 İlinden Ayaklanması'nda büyük bir rol oynamıştı.

Glavinof ve etrafındakilerin politik örgütlenme biçimleri, Balkan sosyalizmini kısırlaştıracak ve gelişimini olumsuz yönde etkileyecekti. Balkan sosyalizmi enternasyonal olmalıydı ve bütün sosyalistleri birleştirici bir örgütlenmeye gitmeliydi.

Vlahof, devam ettiği öğretmenlik hayatına Selanik'te son vererek politikaya atılmayı uygun gördü. Bunun sebebi ise Bulgar Erksahlığı'na aykırı davranarak, milliyetçi ideolojiden uzakta bulunmasıydı. Belki de bütün bu sebeplerden ötürü, hem Dar Bulgar sosyalistlerinden ayrılmış, Federal Halk Partisi'ni temsil etmeye başlamış, hem de bulunduğu partinin SSİF ile olan yakınlıkları güçlenmişti. Ağustos 1909'da, Vlahof'un Beşçınar'da SSİF tarafından düzenlenen Beynelmilel Amele Eğlencesi'nde yaptığı Fransızca konuşma ve bu konuşmada dile getirdiği Yahudi işçilerin Osmanlı proletaryası açısından önemi hususu, onun SSİF tarafından kabulünü sağlar ve aralarında bu tarihten itibaren oluşacak olan organik bağı bizlere gösterir (Haupt & Dumont, 2014, s.47).

Vlahof, her ne kadar SSİF'nin ön saflarına geç girmiş olsa da, parti içinde kendini kısa zamanda sevdirmeyi başardı ve Meclis-i Mebusan üyesi olmasıyla birlikte, sosyalist kesimin meclis içerisindeki sesini duyurmasına da büyük katkıları oldu (Zurcher & Tunçay, 2010).³⁰ Bu noktada siyasi bir örnek vermek gerekirse, 1909 yılının Haziran ayında Meclis'te sıklıkla tartışılan "Cemiyetler Kanunu" tasarısının yoğun bir biçimde eleştirildiği komitenin içinde Dimitar Vlahof da vardı. 1908 Devrimi ile birlikte siyasi alanı genişleten, kitleler arasında büyük coşku yaratan ve farklı örgütlerin seslerini duyurabilecekleri bir ortam yaratan İttihat Terakki Cemiyeti, özellikle 31 Mart Vakası ile birlikte, başta Vlahof gibi meclisteki diğer sosyalistlerin bir hayli tepkisini çekecek olan Cemiyetler Kanunu'nu gündeme getirdi. Cemiyetler Yasası, II. Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan dernek, cemiyet ve kulüpleri, artabilecek muhalif ortamı engellemek amacıyla, belli başlı yasal düzenlemelere sokmaktı (Erdal, 2014, s.122). Bu yasal düzenlemenin içinde bahsi geçen "*siyasi ve cinsiyet ve kavmiyet unvanlarıyla kurulan cemiyetlerin*" (Erdal, 2014, s.124) beyanına, sosyalist örgütlere mensup ve sosyalist faaliyette bulunan mebuslar tarafından karşı çıkılması çok da beklenmedik bir gelişme değildi. Vlahof Efendi gibi bir başka sosyalist mebus olan Hamparsum Boyacıyan da itirazlarını dile getirmişti. Bu örnek her ne kadar, Jön Türk yönetiminin baskıcı tutumlarına çok geçmeden başladığını gösterse bile, meclis içerisindeki bir SSİF üyesi mebusun,

³⁰ Kaynağa göre aynı dönem Meclis-i Mebusan üyesi olan diğer sosyalist vekiller: 4 Taşnaksütyun üyesi Ermeni sosyalisti Erzurum mebusları Garo Pastırmacıyan, Varteks Serengülyan; Muş mebusu olan Kevam Garabedyan ve Van mebusu Vahan Papazyan'dı. Sivas mebusu olan Dr. Nazaret Dagavaryan ve Kozan mebusu olan Boyacıyan ise Hinçaklardandı.

enternasyonal sosyalist olduğunu beyan ederek, özgürlüğe ket vuran bir yasa tasarısına karşı çıktığını bildirmesi açısından da bir hayli önemliydi. O dönem tartışılan bir diğer yasa olan Tatil-i Eşgal Kanunu, aynı şekilde Selanik'te filizlenmeye başlayan enternasyonal sosyalizme büyük bir ket vurmakla birlikte, aslında var olan hareketi tamamen durdurmayı başaramadı.

SSİF'nin 1911'de Selanik'te çıkardığı *Solidaridad Ovradera*'nin Fransızca kayıtları, bize Vlahof ve onun örgüt ile meclis içerisindeki yerini anlatması açısından önemli ipuçları vermektedir. Gazetenin 17 Mart 1911 tarihli sayısında, meclisteki SSİF sosyalisti Dimitri Vlahof'un yüksek olan vergiler ve devletin artan bütçe açığı hakkındaki söylevini ve Selanik'li işçilerin bu vergilerden nasıl etkilendiğini açıkça gösterir (La Solidaridad Ovradera, Université de la Sorbonne, 1986, s.285). Mecliste, özel olarak sunduğu ekonomik raporlar, sayısal kanıtlar ve bilimsel açıklamalar, birçok kişi tarafından dikkatle dinlenir, uzun süre alkışlanır (La Solidaridad Ovradera, Université de la Sorbonne, 1986, s.285). O dönem devletin toplam dış borcu 61 milyon lirayı bulmaktadır ve bu açığın vergilerle değil, hali hazırda oldukça yetersiz bir şekilde kullanılan toprakların verimli kullanılmaya başlanması ile kapatılabileceğini anlatır (Adanır, 1975, s.21). Zaten köylünün üzerinde büyük bir yük olan Aşar vergilerinin üzerine ek vergi getirmek, insanları olduğundan daha da fakirleştirecektir.

Ne yazık ki, üzerine basa basa ifade ettiği bu delillere rağmen, söylediği birçok şey hükümet bazında dikkate alınmaz. Bu durum sadece Vlahof'un değil, diğer Ermeni, Türk ve Yahudi sosyalistlerin başına da gelmektedir. 1910'dan itibaren burjuva atılımlarını büyük bir dikkatle ve zaman zaman da zorla yapmaya çalışan İTC yönetimi için, sosyalist düşüncelerin, ekonomik ve siyasi önerilerin pratikte pek de önemi yoktur.

Her ne kadar durum böyle olsa da, Vlahof'un varlığı SSİF ve Selanik sosyalizmine büyük bir destek ve umut olmaktan geri kalmadı. Yapılan - baskılara karşı - SSİF'nin kapatılması ve Benaroya'nın iki defa tutuklanması dahil – birçok konuda mecliste söz alabilecek ve yaşanan duruma karşı komisyon oluşturabilecek birisi olması Selanik'e güç verdi. Vlahof'un aynı zamanda diğer Balkan sosyalizmi ve Enternasyonal sosyalizm içerisinde de hatırı sayılır bir sevilirliği vardı. Zurcher ve Tunçay'a göre, Parvus'un en çok etkilendiği Balkan sosyalisti Vlahof'du. Öyle ki, Parvus, Kautsky'ye yazdığı mektuplarda da Vlahof'dan söz ediyordu (Zurcher & Tunçay, 2010, s.12). Her ne kadar bu önermenin ne kadar doğru ne kadar yanlış olduğu tartışılır olsa da, gerçekten de Parvus'un Balkanlar ve İstanbul'a geldiğinde Racovsky ile tanışmasının ardından,

Vlahof'la da tanıştığı ve kendisinden etkilendiği bir gerçektir. Nitekim çok kısa sürede üçü birlikte hükümetin politikalarına karşı bildiri yayımlayacaklardı.

3.4 1910 Sonrası Jön Türk Baskıları ve Balkan Savaşları'na kadar SSİF

Selanik sosyalizmi ve daha genel anlamda Osmanlı sosyalizmi, 1910 itibariyle İTC hükümetinin artan baskıları ve yıldırma çabaları ile içinden çıkılmaz bir girdaba girerken, öte yandan yaklaşan savaşın ayak seslerinin de daha şiddetli duyulabildiği bir döneme yaklaşmaya başladı.

Selanik işçi sınıfı ve onun siyasi arenadaki temsilcileri olan sosyalistler arasında ise çıkan yasalar (Haupt & Dumont, 2014, s.57), grevlere ve derneklere koyulan yasaklar sebebiyle olumsuz bir hava hakim olsa da, faaliyetler devam ediyordu. SSİF, 1910'da bir yıllık rapor yayınlayıp, hem Selanik'teki genel işçi durumu üzerine, hem de Federasyon'un faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir (Haupt & Dumont, 2014, s.54).

1910'un henüz daha başlarından itibaren SSİF için hem iyi hem kötü birkaç olay yaşandı. Başlangıçta, en başından beri istenildiği gibi Federasyon, Enternasyonal'in bir alt şubesi olarak kabul edildiğini öğrendi (Haupt & Dumont, 2014, s.51). Fakat öte yandan, İTC yönetiminin baskıları gün geçtikçe artıyor, Cemiyetler Yasası gereği özellikle SSİF için büyük bir önem taşıyan ve en fazla üyesinin olduğu Tütün İşçileri Sendikası (Haupt & Dumont, 2014, s.62).³¹ ve diğer birçok sendika üzerinde kapatma kararları ve cezalar yağıyordu. Selanik proletaryasının en yoğun nüfusuna sahip olan tütün üretimi sektörü, 1908'de 5000'den fazla kişiyi istihdam ederken (Haupt & Dumont, 2014, s.62), bu sayı günden güne artmaya devam ediyordu ve SSİF'nin gücünü en fazla aldığı işçi örgütüydü. Dolayısıyla tütün işçilerini yıldırma, Selanik'teki sosyalist hareketi

³¹ 1910'da Selanik'teki sendikalar ve üye sayıları aşağıdaki gibiydi:

Tütün İşçileri Sendikası: 2.500 – 3000 üye
Tekel İşçileri Sendikası (Reji): 500 üye
İplik İşçileri Sendikası: 500 üye
Memurlar Sendikası: 300 üye
Liman işçileri Sendikası: 250 üye
Demiryolları İşçileri Sendikası: 200 üye
Marangozlar Sendikası (Yahudi, Rum, Türk): 120 üye
Sigara Kağıdı Sendikası: 100 üye
Kanaviçe ve Jüt İşçileri Sendikası: 100 üye
Yahudi Matbaacılar Sendikası: 40 üye
Bulgar Matbaacılar Sendikası: 35 üye

zayıflatmak için bir hayli stratejik bir hamle olmakla birlikte, aynı zamanda olası grevlerin ve eylemlerin bölgesel etkisini de zayıflatacaktı. Federasyon mali açıdan yeterli desteği göremediği gibi, üyesi olduğu Enternasyonal kongrelerine de katılamıyordu (Haupt & Dumont, 2014, s.53).³²

Nitekim, İTC yönetiminin tek marifeti dernek ve sendikaları kapatıp, grevleri engellemek olmayacak, aynı zamanda bu sendika, dernek ve örgüt temsilcilerini tutuklayarak olası kargaşaların ve ayaklanmaların önünü kesmek olacaktır. En nihayetinde, Aralık 1910'da Benaroya da ilk kez tutuklandığında, Selanik Milletvekili ve aynı zamanda SSİF üyesi Vlahof Efendi ve diğer birkaç Ermeni sosyalisti tarafından kurtarıldı, fakat Federasyon'un lokalinin kapatılması ne yazık ki önlenemedi (Haupt & Dumont, 2014, s.53). Ancak, hükümet gelen baskılara karşı bir süre sonra geri adım attı ve Federasyon'un faaliyetlerinin durdurulması kararından vazgeçti. Tabiki bu durumda hem Vlahof'un, hem de mecliste tepki gösteren birkaç Ermeni sosyalistin de büyük payı vardı.

Federasyon'un 1913 yılında yazdığı ve "Bütün Dünya Sosyalistlerine Çağrı" (Haupt & Dumont, 2014, s.142) başlığıyla yayımladığı metinde belirttiği kadarıyla ise, 1910 yılında yaşanan bir başka olumsuzluk şehirde var olan pamuk ipliği sanayisindeki krizdi. Metinde bu krizin neden çıktığına dair bir bilgi verilmese de, yaşanan bunalımın sonucunda 2 büyük fabrikanın kapandığı ve 600 civarında işçinin işinden olduğu belirtildi. Bu rakam, 1910 yılının toplam Selanik işçi sayısını düşündüğümüzde yabana atılacak değildi (Erdal, 2014, s.180).³³ Bu işçiler 2 yıla yakın bir süre işsiz kaldılar. Öte yandan işçi sendikalarının örgütlü mücadelesi devam ediyordu ve özellikle, tütün işletmeleri işçileri büyük bir sendikal hareketlilik içerisinde, hükümetin baskılarına ve bütün yıldırımlarına karşın, patronlara ve burjuvaziye karşı savaşılmaya devam ediyordu. Sonuç olarak, Selanik'te var olan işçi hareketleri ve sendikal mücadeleler ile işçi hakları aranmaya devam ediyordu.

Benaroya, 1911 yılında, 1 Mayıs gösterilerinin hemen akabinde bir kez daha tutuklanarak bu sefer Sırbistan'a sürgün edildi (Erdal, 2014, 270). Bu tutuklamanın kılıfı ise, o dönem kente gelen Sultan'a karşı sosyalistler tarafından olası bir suikast girişimi bahanesiydi. Bu sebeple şehri bilinen sosyalist liderlerden kurtarmaya karar verdiler. Dolayısıyla Benaroya ile birlikte aynı dönemde "önleyici olarak" Samuel Yiona (Yahudi tütün işçileri sendikası sekreteri), Sebatai

³² Benaroya'nın SEBK Sekreteri C. Hyusmans'a gönderdiği telgrafta, 1910'da gerçekleşen Kopenhag Kongresine katılamama sebeplerinden birisi olarak mali durumu belirtir.

³³ Kaynağa göre 1910 yılında Selanik'te toplam sanayi faaliyeti 20 bin kadar işçiyi istihdam edebilecek kapasitede olsa bile, reel rakamın bunun altında olduğu tahmin ediliyor.

Lewis, İhşan (Osmanlı-Türkler tütün işçileri sekreteri) tutuklandılar (Iakovos, 1997, s.300). Şehirdeki işçi sınıfı bu duruma şiddetle tepki gösterdi. Paris'teki Saul Naum sayesinde, Avrupa sosyalist basını seferber edildi (Iakovos, 1997, s.300). TSM, zulüm gören sosyalistlerin durumunu desteklemek için İstanbul sosyalist gazetelerini de seferber etti (Iakovos, 1997, s.300). Selanik şehrinde büyük bir protesto gösterisi düzenlendi. Katılımcılardan, meclis üyelerinden Papazian ve Vlahov'un yanı sıra Ermeni gazeteci Sakarian ve A. Arditti de konuşma yaptı (Erdal, 2014, s.270). Sultan'ın şehirden ayrılmasından sonra tutuklanan sosyalistler serbest bırakıldı, ancak A. Benaroya'nın cezası iptal edilmedi. İç ve dış sosyalist çevrelerdeki genel patlama ve dönemin genel durumu ile ilgili diğer nedenler (kabine krizi, finansal kriz, Osmanlı-İtalyan Savaşı vs.), Genç Türkleri Benaroya'nın cezasını iptal etmeye zorladı. Bu nedenle, İstanbul'da (daha önce yasadışı yollardan yasadışı olarak girdiği) tekrar yargılanıp suçsuz bulundu ve tekrar daimi ikamet iznine sahip oldu. Sekiz aylık aradan sonra Şubat 1912'de tekrar Selanik şehrine geldi (Erdal, 2014, s.271).

Hükümetin sosyalizm karşıtı politikaları ve yasaklarının yanında Avrupa'nın emperyalist hayalleri işçiler üzerinde etkili olmaya devam ediyordu. Bunun en büyük örneklerinden birisi; İtalya'nın o dönem Osmanlı topraklarında olan Trablus'a yaptığı saldırı ile emperyal düşüncelerini gerçekleştirmek ve Kuzey Afrika'da bir koloni sahibi olma isteğine yaklaşmayı hedeflemektir. Halihazırda Balkanlar'da ve genel olarak Osmanlı topraklarında var olan ekonomik zorluk, savaşla birlikte tam bir bunalıma dönüştü ve devletin birçok velayetinde zorunlu işsizlik, iş durdurma gibi durumlar yaşanmasına sebep oldu. Jaurès'ten etkilenen ve ideolojik olarak savaş karşıtı duruşunu bozmayan SSİF, 1911 Ekim ayında İtalya – Türkiye Savaşı patlak verdiğinde, Selanik'te başını sosyalistlerin çektiği büyük bir miting düzenledi ve bu protestoya 6000'den fazla kişi katıldı (Haupt & Dumont, 2014, s.194).³⁴ Mitingte konuşma yapan Vlahof, Bulgar Sosyalisti Tomof ve Arditti gibi SSİF sosyalistleri, İtalya'yı kınayan bir konuşma yaptılar. Vlahof özellikle, Zürih'te yapılan II. Enternasyonal toplantısını da referans göstererek, İtalya'nın kapitalist, sömürgeci siyasetten uzaklaşması gerektiğini vurguladı ve Balkan Konfederasyonu'nun bu sorunun en büyük çözümü olduğunun altını çizdi (Haupt & Dumont, 2014, s.194). Gerçekten de o dönem, Enternasyonal Sosyalistler tarafından İtalya'nın tutumu tamamen lanetleniyor ve bir eşkıyalık

³⁴ 10 Ekim 1911 tarihli Etoile Belge gazetesindeki Bir Sosyalist Miting isimli yazıya referans verilmiştir.

olarak görülüyordu.³⁵ Emperyalist saldırılar konusunda bu kadar net bir tutum alan II. Enternasyonal, aynı zamanda enternasyonal medyayı da harekete geçirerek, o dönem yayımlanan birçok gazete ve periyodik dergilerde savaşı kınayan yazılar yazdı. Troçki'nin "kaba bir kapitalist eşkıyalık" (Benlisoy, 2013) olarak nitelendirdiği ve Enternasyonal'in de defaatle kınadığı bu tutum, SSİF'in Selanik'teki protestosu için bir meşru zemin yaratıyordu. Daha önceden Romen sosyalisti Racovsky'nin sıklıkla üzerinde durduğu konfederasyon önerisi, Selanik sosyalistleri tarafından da benimsenmiş ve hem ulusal sorun hem de proletaryanın kurtuluşu adına atılması gereken önemli bir adım olarak belirtilmişti. Öte yandan II. Enternasyonal ve sosyalist basın İtalya-Türkiye Savaşı'nın bir an evvel bitmesi gerektiği yönünde yazılar yazıyorlar ve İtalya'nın emperyalist emellerinden vazgeçmesi gerektiğini belirtiyorlardı. Savaşla ilgili belki de en büyük tepkilerden biri de, Kasım'da Paris'te düzenlenen, ayrıca bizzat Vandervelde ve Jaurès'in katılım konuşma yaptığı mitingti. Bu mitingte, şovenist ve emperyal İtalya'nın tutumu ağır biçimde eleştirildi (Rabaut, 1984, s.178).

Böyle bir ortamda SSİF için, enternasyonalist sosyalizmi yaymak bir yana, var olan sendikaları, işçi örgütlerini ve sosyalistleri bile bir arada tutmak oldukça güçtü. Dolayısıyla, Federasyon'un kurulduğu 1909 yılı ve 1911 arasında geçen sürede elde ettiği başarılarla ve sekreter Josef Hazan'ın kendi deyimiyle "imkansız olanlar dahil olmak üzere" (Haupt & Dumont, 2014, s.143) yapabildiğini yapmasına rağmen, savaşlarla birlikte umudunun iyiden iyiye kaybolduğunu ve Osmanlı'da sosyalizmi yayma idealinin gerçekçi olmadığını düşünmeye başladığını söylemek yanlış olmaz. Bu düşünce, sadece bir yıl sonra, 1912'de Balkan Savaşları'nın başlaması ile daha da kesinleşecek ve SSİF'nin faaliyetlerine olumsuz yönde yansiyacaktı.

3.5 Diğer Osmanlı Sosyalistleri ve SSİF ile olan İlişkileri

Selanik sosyalizminin çok uluslu ve enternasyonal oluşunu incelerken, diğer Osmanlı ve Balkan sosyalistleriyle olan ilişkilerinden bahsetmek oldukça önemlidir. İdeolojisi, yapısı ve örgütlenme biçimleri açısından benzerlikleri ve farklılıkları olduğunu hesaba katarak, SSİF'nin diğer sosyalist partiler ve örgütlerle arasında ciddi organik bağlar olduğunu belirtmek gerekir.

³⁵ L'Humanité'nin arşivinde 1911 Eylül itibarıyla İtalya saldırı üzerine neredeyse hergün haber girilmiştir. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb327877302/date.r=humanite>

Federasyonun ilk kurulduğu andan itibaren Bulgar sosyalizmiyle iç içe oluşunun yanı sıra, Ermeni, Rum, Müslüman, Romen, Sırp sosyalistleriyle ilişkileri vardı. Kurucularının bir bölümü Bulgar sosyalizminin içinden yetişmiş, zamanla Selanik'in multi etnik yapısı içinde farklı milletlerle bağları oluşmuş ve 1910'dan itibaren İstanbul'da Ahmed Rıza, Nevzad Refik ve Hüseyin Hilmi gibi sosyalistlerle ilişki içinde olmuş ve Racovsky gibi Romen sosyalizminin öncü isimleriyle zaman zaman deneyim aktarımı içerisinde olmuştur.

SSİF'nin başından beri süregelen birlik çağrısı özellikle 1911'de yapılan sosyalist toplantıda çok daha net olarak kendisini gösterecekti. Federasyona göre, Osmanlı'daki bütün sosyalist örgütlerin birliği gereklidir ve sosyalist ilkeleri benimseyen her örgüt sosyalisttir (Haupt & Dumont, 2014, 192).³⁶ Dolayısıyla SSİF, aynı zamanda Selanik dışında bulunan Osmanlı sosyalistlerine de sempatiyle yaklaşır. Özellikle Ermeni sosyalizmi ve Bulgar sosyalizmini yakından takip eder ve inceler. Zaman zaman ihtilafa düşmüş olsa da, çoğunlukla iç içe olduğu bu ilişkinin incelenmesi için Ermeni ve Bulgar ve Müslüman sosyalistlerinden daha detaylı bahsetmenin gerekli olduğunu düşünüyorum.

3.5.1 Ermeni Sosyalizmi

SSİF ile Ermeni sosyalizmi arasındaki bağlantılar Mete Tunçay, Fikret Adanır ve Anahide Ter Minassian'ın yaptığı çalışmaların çok küçük bir kısmında yer almakla birlikte, bize bu ilişkinin çok yoğun olmadığını fakat bu iki kesimin birbirini destekler pozisyonlarda yer aldıklarını gösterir. Bu kısa bölümde, SSİF'nin Bulgar sosyalizmi tarafından suçlanarak dışlanması yanında Ermeni sosyalizmi ve özellikle Taşnaklar tarafından sahiplenilmesini görmemiz açısından önemlidir.

Ermeni halkı, 19.yy'ın ilk yarısından itibaren Osmanlı'nın içinde bulunduğu ekonomik ve kültürel geriliğin farkındaydı. Büyük oranda tarımla uğraşan bir halk kitlesine sahip olan Ermeniler, Osmanlı'nın içinde yaşadığı bunalımdan en fazla etkilenenler arasındaydı. Nitekim ağır vergiler ve usulsüzlüklerle karşı karşıya kalmaktaydılar (Minassian, 1973, s.536, 607). Bir yandan Osmanlı topraklarında yaşayan ve Kürt aşiretleri ile pek iyi ilişkileri bulunmayan Ermeniler, belli

³⁶ Solidaridad Ovradera, 10 Mart 1911 tarihli yazı kaynak gösterilmiştir.

bir süre Osmanlı ve Rusya arasında tampon halk vazifesi gördü.³⁷ Bununla birlikte Osmanlı topraklarındaki köy ve kasabalarda yoğun olarak yaşamakta olan Ermenilerin bir kısmı, zaman içinde farklı vilayetlere göç etmek zorunda kaldı. Bunun birincil sebebi, 19.yy'ın ikinci yarısı itibariyle yaşanmaya başlayan savaşlar, Rusya'nın Kafkasya üzerindeki politikaları, Kürt derebeylerinin Ermeniler üzerindeki baskısı ve vergilerdi. Tıpkı Selanik örneğinde olduğu gibi Ermeniler için de Osmanlı vergi yönetimi konusu bir hayli problematiktir. Özellikle Transkafkasya topraklarının Rusya'nın eline geçmesiyle Ermeniler, üç farklı kesimden baskı altına girmeye başladı: Osmanlı yönetimi, Rusya ve Kürt aşiretleri. Aynı dönemlerde Ermeni işçileri, Selanik'e göre erken sayılabilecek bir tarihte örgütlenmeye ve politize olmaya başlamışlardı.

Bu noktada Ermeniler arasındaki ilk devrimci parti, 1885'te Van'da "Armenagan" adıyla kuruldu. Partiyi oluşturan üyelerin hepsi liberal ve sosyal demokrat Osmanlı Ermenileriydi (Minassian, 1973, s.536, 607). 1897 yılında ise Hınçakyan Sosyal Demokrat Partisi adıyla kuruldu.³⁸ Şu an kullandığımız adıyla Hınçak partisi ve Hınçaklar, Cenevre'de bulunan sosyal demokrat ve sosyalist Transkafkasya Ermenileriydi.

Ermeni Devrimci Federasyonu Taşnaksütyun ise 1890 yılında Tiflis'te kuruldu. Kendisinden sadece üç sene önce kurulmuş olan Hınçak partisi de bu örgütün kuruluşundaki tartışmalarda yer alıyordu. Taşnaksütyun, manifestosunda Türk hükümetine karşı bir savaş girişiminden söz etmekte ve II. Abdülhamid yönetiminden rahatsız olan, daha doğrusu kendini baskı altında hisseden kitlelerin bir direnişini ifade etmekteydi. Marksist sosyalist Taşnaksütyun'un parti programından bildiğimiz üzere sadece Ermeni işçilerin hakları değil, aynı zamanda Arap, Yezidi, Türk ve Kürt proletaryanın da sömürülmesine karşı çıkan ve sınıfsal çatışmaların üzerinde duran bir yapılanması vardı (Comité Heratch Papazian, 1980, s.3). Parti programından bildiğimiz bir başka husus ise, örgütün bağımsızlık, otonomi gibi ayrılıkçı söylemlerinin aksine, tam olarak 1878 Berlin Anlaşması'nın reformlarının yerine getirilmesi yönünde büyük bir isteklerinin olduğudur. Berlin Anlaşması, hem Balkanlarda hem de o dönem için Osmanlı elinde bulunan birçok Kafkas kentinin Ruslara verilmesi, aynı zamanda Ermeni halkına vaad edilen reformlar ile oldukça önemliydi. Nitekim, Ermeniler için ulusal sorun, 1878

³⁷ Her ne kadar Kürt derebeylerinin gücü fazla olsa da, özellikle 19yy'ın ikinci yarısından itibaren merkezileşme politikaları ile Sultan figürü, Doğu'da çok daha fazla ortaya çıkmaya başladı.

³⁸ Yaygın bilgiye göre partinin kuruluş yılı 1887 olarak belirtilse de (L. Nalbandian), bazı kaynaklarda 1886 olarak da geçebiliyor. Örnek olarak yanda ismi belirtilen ve 2001 yılında yayımlanan TC. Osmanlı Arşiv kayıtlarına bakılabilir. "Comités Arméniens, République de Turquie Direction Générale des Archives d'Etat du Premier Ministère Publication No: 51"

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan San Stefano (Ayastefanos) Antlaşmasının 16. maddesi ve Berlin Antlaşması'nın 61. maddeleri ile gün yüzüne çıkmaya başladı.

Ermenilerin, Transkafkasya dışında İstanbul'da da sosyalist faaliyetlerinin bulunduğunu belirtmek gerekir. 1909 Haziran'ında İstanbul'da yayımlanmaya başlayan *Azadamart* gazetesi, dönemin sosyalist-ihtilalci örgütü Taşnaksütyun tarafından hazırlanmaktaydı ve örgütün İstanbul kanadının, SSİF'nin İstanbul kanadıyla yakın ilişkileri vardı. Azadamart, 1910 yılında "Türkiye'de İlk Proleter Örgüt" isimli Selanik Sosyalist Federasyon'u destekleyen bir yazı yayımladı (Zurcher & Tunçay, 2010, s.58). Bu yazıda, 1908 sonrası süreçte birçok gazete-dergi gibi basın organının ve aynı zamanda birçok örgütün kurulduğunun fakat bunların birçoğunun ortadan kaybolduğunun ve bu anlamda SSİF'nin bir örnek olduğu anlatılıyordu (Zurcher & Tunçay, 2010, s.58). Ermeni basınında o döneme kadar yakınılan konulardan birisi olan, Osmanlı'daki proleter hareketin uluslararası olmaktan çok ulusal düzeyde gelişmesi sorununa karşı SSİF belki de büyük bir atılımdı. Aynı zamanda bu yazıda Federasyon'un kuruluşu, sendikalarla olan sıkı ilişkisi ve Benaroya'nın hayatından söz ediliyordu. Federasyon'u bir olgu olarak görürken, aralarında farklı milletlerin de bulunduğu 120 üyesinin olduğundan bahsediliyordu. SSİF'nin parti programının Fransız Sosyalist Partisi'ne benzediğini ve aynı zamanda Selanik'teki çok uluslu yapının, Federasyon'u Avustro Marksistlerin Brunn Programını benimsemeye ittiğini belirtti (Zurcher & Tunçay, 2010, s.58).

Söz konusu yazıda, Selanik'teki işçi sınıfı hakkında da kısa bir bölüm vardı. Kentteki 30 bin kadar işçinin 10 bininin sendikalı olduğu ve 20 kadar sendikanın faal olduğu belirtiliyordu. Sonuç olarak bu yazı, SSİF'nin II. Enternasyonal ilişkilerinde onu destekleyen Taşnak devrimcileriyle ilişkileri olduğunu doğruluyordu. Benzer şekilde, SSİF'yi sosyalist olmaktan ziyade burjuva olarak nitelendiren ve SEBK'ye şikayet eden Bulgar Dar'larla da aralarının kötü olduğunu vurguluyordu.

Ermeni devrimcilerinin SSİF ile olan ilişkilerini kanıtlayan bir diğer bağlantı ise Dimitar Vlahof'un partideki varlığıydı. Meclis-i Mebusan'da aktif bir biçimde proleterya savunuculuğu yapan Vlahof, meclisteki diğer Ermeni sosyalistleri ile yakın ilişki içerisindeydi ve bu durum Ermeni hareketinin SSİF ile olan bağlantısını da güçlendiriyordu.

Ağustos 1909'da mecliste IMDÖ'nün sol kanadı olan Federal Halk Partisi'ni temsil eden Vlahof Efendi, Bulgar sosyalizminin geniş kanadında yer almaktaydı. Dar kesimin lideri Glavinof ile sık sık ters düşüyor ve onu Osmanlı'daki sosyal demokrasiyi bölmeye çalıştığı için

eleştiriyordu. Dolayısıyla kendisi gibi işçi örgütlerini birleştirmeyi hedefleyen Benaroya ve diğer bazı Ermeni sosyalistleri ile işbirliği yapabiliyordu. Üstelik kendi anılarında da en sıkı ilişkileri Ermeniler'le kurduklarını belirtiyordu (Adamır, 2001, s.19). 1911'de tütün işçileri arasında çıkan bir grevde Ermeni sosyalisti Dikran Zaven ile birlikte Maliye Nazırı Cavit Bey'le görüşmeler yaparak grevcilerin haklarını korumaya çalışıyor, aynı zamanda Taşnaklar'ın yayın organı Azadamard'da Makedon İhtilalcileri üzerine makaleler yayımlıyordu (Comité Heratch Papazian, 1980, s.3).

1910'da İTC'nin işçiler üzerindeki baskıları iyiden iyiye artarak despot bir yönetime doğru ilerlemesi hem SSİF'nin hem de Hınçakların İttihatçılar'dan uzaklaşmasına sebep olurken, Taşnaklar rejime bağlılıklarıyla Selanik sosyalizminden ayrıldılar. İttihatçılara karşı bu mesafeli duruş Osmanlı sosyalizmi içerisinde örgütsel anlamda bir araya gelme düşüncesini artırdı. 1911 Ocak ayında Selanik'te Türkiye Sosyalist Örgütleri 1. Konferansı düzenlendi ve bu konferansa Türkiye'de solun birçok temsilcisi katıldı (Zurcher & Tunçay, 2010, s.67). Bu konferansta İttihatçıların milliyetçi ve baskıcı tutumları eleştirildi, Türkiye solunun ortak bir paydada buluşması ve hatta Enternasyonal'de beraber temsil edilmeleri gerektiğinin altı çizildi. Osmanlı proleteryası için mücadele edilmeli ve bir Balkan Federasyonu kurulmalıydı.

Her ne kadar örgütlerin birleşmesi fikri hayata geçirilmeye çalışılsa da uzun ömürlü olmadı. İTC'nin ardından muhalif bir burjuva partisi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın SSİF, Hınçaklar ve Osmanlı Sosyalist Fırkası tarafından desteklenmesi, bazı diğer sol kesimlerce eleştirilmesi ve ardından gelen savaşlar dönemi hem Selanik sosyalizmi ve Ermeni sosyalizminin arasındaki birleşme umutlarına hem de yekten Osmanlı sosyalizmine büyük bir darbe vurdu.

3.5.2 Bulgar Sosyalizmi

Bulgar sosyalizm tarihi, içerisindeki büyük kırılmalar eşliğinde 1800'lü yılların ikinci yarısından itibaren kendisini göstermeye başladı. 1876 Nisan Ayaklanması ve 1878 yılında Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan fiziki anlamda kopuşuyla birlikte, ülkede kapitalizm büyümeye başlarken işçi sınıfının üzerindeki baskılar benzer oranda arttı.

O döneme ait Bulgar işçilerinin durumunu; özellikle çocuk, genç ve kadın işçilerin hangi kondüsyonlarda çalıştıklarını, maruz kaldıkları sömürüyü tespit etmek için yeterli bilgilere sahip olamasak da, uzun çalışma saatlerinin ve kötü çalışma koşullarının bir işçi hareketi yaratma gücüne

sahip olduğunu ve gençlik kollarıyla birlikte birçok yeni proletarya hareketinin ortaya çıktığını söylememiz mümkün. Bulgar fabrikalarında ve çalışma atölyelerinde 16 saate varan çalışma saatleri, uygun olmayan koşullar ve emek sömürüsü söz konusuydu (Zurcher & Tunçay, 2010, s.68). Kısacası Selanik'te binlerce tütün, kağıt, dokuma ve tersane işçilerinin yaşadıkları problemlerden benzer oranlarda etkileniyorlardı. Bu sebeple her ne kadar tarihsel anlamda Bulgarlar'ın sosyal demokrasiyle tanışması daha erken olsa da, 1908 devrimi sonrası Selanik'in de benzer bir süreç yaşamaması onları mutlu edecekti.

Bulgaristan'da sosyalizmin temellerini atan faktörler arasında, tıpkı Selanik'te olduğu gibi entelijensiyanın ortaya çıkışının büyük bir rolü oldu. Birçok aydının anarşizm, nihilizm ve sosyalizm üzerine düşünmeye başlaması, proletaryanın genel durumu ve ülkenin gidişatı üzerine, hem Rus Marksistlerinden, hem de Avrupa sosyalizminden etkilenen bir hava hakimdi (Zurcher & Tunçay, 2010, s.68). Özellikle Rus halkçılarının demokratik fikirleri, Çernişevski, Dobrolyubov ve Lavrov'un ütopyik sosyalizminden etkilendiler (Zurcher & Tunçay, 2010, s.68). Selanik'te var olan Fransız sosyalizm esintilerini Bulgarlar için söylememiz haliyle doğru değildir.

Bulgar sosyalistleri arasında en çok dikkati çeken isim kuşkusuz Dimitar Blagoev'di. 1856 doğumlu Blagoev, Bulgar sosyalist hareketin içine çok geçmeden girdi ve yeni yeni temelleri atılan bu hareketin içinde öncü roller üstlendi (Tunçay, 1978, s.27). Daha öncesinde de sosyalist öğretinin propagandasını yapan Blagoev, 19.yy'ın son on yılı ve 20.yy başlarında Bulgaristan sosyalist hareketin önde gelen isimlerinden biri oldu. Bulgaristan için sosyalizmin siyasi anlamda bir parti politikası haline gelişini ilk olarak 1891 yılında Bulgaristan Sosyal Demokrat Partisi ile gerçekleştirdi (Tunçay, 1978, s.27). Parti çok geçmeden isminde ufak bir değişiklik yaparak, 1894'te Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi oldu ve devrimci Marksist propagandasını yaymaya devam etti (Tunçay, 1978, s.27). Artık Bulgar sosyalist hareketi, Marksist bir temel üzerinde çok daha hızlı bir ivme kazandı ve özellikle bilimsel sosyalizm üzerine Marx ve Engels gibi teorisyenlere daha fazla atıfta bulunarak, Rus Marksisti Plehanov'dan da daha fazla etkilenmeye başladılar.³⁹

Tarihsel perspektifte, BSDİP kendi içindeki bölünmelere, Dar ve Geniş Bulgar sosyalistler arasındaki tartışmalarla başladı. Geniş'lerin başında o dönem Yanko Sazonov bulunuyordu. Dar

³⁹ Rus sosyal demokrat Plekhanov, özellikle II. Enternasyonal boyunca Bulgar ve diğer Balkan sosyalistleriyle ilişki halinde olan ve 1898'de Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kurucularından biri olarak Balkan sosyalistlerini de etkileyen bir isimdi.

sosyalistlerin önderi ise daha önceden bahsettiğimiz Dimitar Blagoev'di. 1903 yılında Geniş'lerin BSDİP içinden tamamen temizlenmesi ile, Bulgar sosyal demokrasisi, proletarya temelli propagandasına çok daha fazla ağırlık vererek, kendi içindeki çatlak seslerden ayrılmış oldu. Günümüzde, temelde bu iki farklı grubun ne istediği ve politikalarının ne olduğu yönündeki bilgiler konusunda neredeyse bütün siyaset bilimciler ve tarihçiler benzer görüşler. Siyasi programlarını proletaryanın kurtuluşuna ve sosyalizme odaklayan bir görüşün içinde bulunan Dar Bulgar Sosyalistleri (étroit) ve öte taraftan burjuva siyasi eylemlere hizmet etmekten kaçınmayarak, küçük burjuva partilerle "Milli birlik" çağrısı yapan Geniş'ler arasında büyük bir ayırım vardı. Nitekim, 1891 yılında Blagoev tarafından kurulan BSDİP, her ne kadar içerisinde Geniş'leri barındırıyor da olsa 1903 yılında tamamen ayrıldı. Blagoev önderliğindeki Dar'lar, burjuva partileriyle işbirliği içine girmeyi tamamen reddederek Marksist öğretiyi üzerine eğildiler. İsimlerine "Dar" denmesinin en büyük nedeni ise, sınıf savaşına Marksist ilkelerini koruyarak devam eden bir ilkeyle partiye girmek isteyen farklı burjuva ve oportünistleri kabul etmemiş olmasıydı (Dimitrov, 1997). İşte tam da bu noktada Dar sosyalistler, SSİF'yi de aynı kalıbın içine sokmaktan geri durmadılar. Federasyonun başta Jön Türkleri desteklemiş olması üstelik Vlahof gibi bir Meclis-i Mebusan üyesine kucak açmaları, DBS'lere ideolojik olarak kabul edilir bir durum değildi. Fakat kaçırdıkları bir nokta şu olacak ki, Enternasyonal de başında devrimi destekleyen mesajlar veriyor ve bu durumun sosyalizmi geliştireceğini belirtiyordu.

İki işçi örgütü arasında ulusal sorun anlamında da büyük çekişmeler vardı. Üstelik muhtemelen 1909'dan itibaren yaşanan kopuşun en etkili sebeplerinden birisi bu olacaktı. DBS'lere göre SSİF'nin – hatta bizzat Benaroya'nın - Avusturya Marksizmi'nden esinlenen ulusal sorun anlayışı Balkan sosyalizmine büyük zarar verecekti. Federasyonun 1912'ye kadar kültürel anlamda özerk Osmanlı bir Balkan Federasyonu fikrini savunması karşısında Osmanlı'dan tamamen kopmak isteyen bir anlayışın karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdı.

3.5.3 İstanbul'da Sosyalizm (TSM ve Müslüman Sosyalistler)

Daha önce de bahsettiğimiz gibi SSİF'nin kurucuları arasında bulunan önemli birkaç figür de Bulgar sosyalizminin içinden geliyordu. 1908 sonrası Jön Türk yönetiminin getirdiği ortamdan etkilenen SSİF için, DBS'ler tarafından eleştiriler gelmiş olsa da, Bulgar sosyalizminin hem Balkan hem İstanbul ayağıyla SSİF'nin bağlantıları vardı. Ergatis gazetesi ve TSM çevresinde

örgütlenen ve Bulgar sosyalizminden bir hayli etkilenen oluşumun da SSİF ile doğrudan bağlantıları söz konusuydu. Avusturya Marksizmi ve Bundçu teorik örgütlenme yapısından etkilenen ve bu şekilde örgütlenen SSİF için, İstanbul'da var olan ve Bulgar-Rum cemaatlerinin yoğunlaştığı bu harekete daha yakındı. Nitekim, TSM'nin başında olan Papadopoulos, hiçbir zaman DBS'lerin yaptığı gibi SSİF'yi burjuva bir parti olmakla ve İTC'ye fazlasıyla yakın olmakla suçlamamıştı.

TSM ve Ergatis gazetesi çevresinde örgütlenen bu hareket, belirttiğimiz gibi Bulgar sosyalizmin Dar ayağını temsil ediyordu. İstanbul'da 1910 itibariyle kendisini göstermeye başlayan sosyalist harekette, Rum, Yahudi ve Türk işçilerin eğitilmesi, sosyalist fikirlerin yaygınlaşması ve güçlenmesi için bir örgüt kurulması şart görünüyordu (Haupt & Dumont, 2014, s.104). Nitekim, 1910'da ilk olarak İTC yönetiminin baskıları altında henüz bir yasallığa kavuşmayan TSM, ilk faaliyetlerine başladı.

Örgütün, Selanik sosyalizmiyle benzer biçimde Osmanlı'daki işçi örgütlerinin birleşmesi ve güçlenmesi yönünde bir fikri mevcuttu ve SSİF gibi enternasyonal bir örgüt kurulması hedeflenmişti. Partinin yayın organı olan Ergatis gazetesi de, partinin hedefini açıkça belirtiyor ve Türkiye'de sosyalizmin kazanabilmesi için kurulacak olan partinin Enternasyonal olması gerektiği yazıyordu (Benlisoy, 2018, s.43). Fakat bu örgütle ve örgütün tarihiyle ilgili edinebildiğimiz asıl büyük bilgi, örgüt sekreteri Vezestenis'in SEBK'e gönderdiği mektuptan ileri gelecekti (Haupt & Dumont, 2014, s.126). Örgütün ilk amacı, işçileri, meslek örgütleri, sendikalarda birleştirmeyi hedefleyerek, İstanbul'da sosyalist hareketin yaygınlaşmasıydı. O dönem için İstanbul'da örgütleyebildikleri ilk sendikalar terziler ve şemsiye işçileri olacaktı. Ergatis gazetesi 8 ay sonra kapatılıp yöneticisi tutuklandığında, örgütün faaliyetleri tam tersi hızlandı ve marangoz, liman, değirmen, basım gibi farklı meslek kollarından işçilerin de sendikalaşma sürecinin başladığı belirtildi. Bu durum, Jön Türk yönetiminin baskılarını ve Selanik'te yaşanan durumun da benzer bir süreç olduğunu hatırlatıyor olmalı ki, Vezestenis, yazısının sonunda Selanik'te de sosyalistlerin tutuklandığını ve aynı baskıyı yaşadığını belirtme ihtiyacı duymaktaydı. Üstelik, bizzat Benaroya'nın tutuklandığını SEBK'ye bildirerek, SSİF ile kardeşçe olan yakınlığının da altını çizmekten geri kalmadı (Haupt & Dumont, 2014, s.126).

TSM'nin faaliyetleri baskılara rağmen devam etmeye çalışırken, aynı dönemde Osmanlı sosyalist hareketin içerisinde oldukça uzaklardan gelen birisinin adı da fazlasıyla anılır oldu. Her ne kadar direk Osmanlı sosyalizminden gelmiş olmasa da, hareketi doğrudan etkileyen ve Jön

Türk Hareketi'nin baskı ortamının ortasına düşen, fakat Balkanlar'da ortaya çıkan sosyalist hareketleri de yakından takip eden ve bizzat içinde olmak isteyen bu kişi Alexander Helphand'tı. Rusya, Almanya ve Türkiye sosyalizmini derinden etkileyen bu sıradışı siyasi figür, Balkan sosyalizmi ile de içli dışlı oldu. Üstelik, İstanbul sosyalistleri ve Ergatis gazetesi ve TSM ile de sıkı ilişkileri vardı. Daha çok bildiğimiz ismiyle Parvus olan bu Marksist sosyalist, Rusya'da bir Yahudi ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi ve Rusya'daki Yahudi pogromları sırasında ülkesini terketmek durumunda kaldı fakat Rus Marksizmine olan ilgisini kaybetmedi. Nitekim, 1880'lerde, Plehanof ve diğer Rus Marksistleri'nden fazlasıyla etkilenecekti. On yıl kadar sonra siyasi sürgün olarak gittiği İsviçre'de doktorasını verdi ve aynı dönem Alman ve Polonya Marksistleri ile tanıştı. Rosa Luxemburg, Clara Zetkin, Kautsky ve Karl Radek ile organik bağının olmasının yanı sıra, bu dönemde teorisyen ve devrimci yönünü daha da geliştirdi.

1905 Devrimi ile sürgünde olduğu İsviçre'den Rusya'ya giderek devrime bizzat dahil oldu ve Troçki ile tanışması da bu sürece rast gelecekti (Karaömerlioğlu, 2004, s.147). 1905'te Rus işçi ve köylü sınıfının mücadelesi, onu var olan burjuva demokrasisi ve burjuva merkezli bir devrim zihniyetinden kurtarıp, işçi sınıfının elde edebileceği bir sosyalist iktidar fikrine yakınlaştırdı. Aynı şekilde ona göre, Rus işçi sınıfı tarafından desteklenen Rus Sosyal Demokrat'ları, siyasi iktidarı elde edebilirlerdi. Bu deneyim, Parvus ve Troçki'nin gözünde, o dönem için var olan burjuvazi odaklı sosyalist devrim fikrinden tamamen farklıydı ve henüz burjuva devrimini tamamlamamış ya da tamamlamak üzere olan ülkelerde de var olan işçi ve köylü hareketlerinin üzerinde durulması gerekliliği düşüncesi belirdi. Özellikle Parvus için, o dönem henüz teorize edilmemiş olsa da bir "Sürekli Devrim" kavramı belirginleşmeye başlıyordu ve bunun deneyimlenebileceği en büyük sahalardan birisi hiç kuşkusuz Balkan'larda ortaya çıkan yeni sosyalist hareketler olacaktı. Aynı süreçte Balkanlarda ulus çekişmeleri had safhaya ulaşmış ve emperyalist bir savaş çıkacağı konusunda neredeyse herkes hemfikirdi.

Dolayısıyla 1910, beş parasız bir şekilde önce Balkanlar'a ardından da İstanbul'a geldi. Sosyalist geçmişini hesaba katarak, Osmanlı sosyalistleri ve aydınları tarafından tanınıyor olması tesadüf değildi. Nitekim, Parvus'un İstanbul'da ilk olarak bağ kurduğu kişilerden birisi Romen sosyalist Racovsky olacaktı. Osmanlı ve Balkan sosyalizminin içinde hatırı sayılır kişi tarafından sevilen Racovsky ile kurduğu arkadaşlık, ona neredeyse bütün Osmanlı sosyalistlerini tanıma fırsatı sağladı. Aynı şekilde SSİF üyesi ve mebus olan Vlahof ile de tanışan Parvus, Balkan Savaşları'na giden süreçte, hem Selanik hem de İstanbul sosyalistlerinin fazlasıyla yanında

bulundu. 1910'da kutlanan 1 Mayıs'ın İstanbul ayağında Racovsky ile birlikte Parvus da yer aldı. Her ne kadar İstanbul'da olsa da, Balkanlar'daki sosyalist ve milliyetçi faaliyetler ilgisini fazlasıyla çekiyor ve sık sık oraya gidiyordu. Aynı zamanda Balkan Savaşları'nı önlemek amacıyla Racovsky ve Vlahof Efendi ile birlikte siyasi bir manifesto yazdılar (Tunçay, 1978, s.53). Parvus, yukarıda bahsettiğimiz gibi önceden faaliyetlerini Ergatis gazetesi çevresinde yürüten fakat hükümetten yapacağı faaliyetler izin alamayan sosyalistler için, parti isimlerinde ve biçimlerinde tamamen değişiklik yapılması gerektiğini önererek, yeni ismin *Dersaadet Amele Cemiyetleri İttihadı* ya da *Groupe d'études sociales*⁴⁰ olması gerektiğini söyledi ve cemiyet 1 Ocak 1912'den itibaren bu ismi kullanarak örgütlenme yoluna devam etti (Silier, 1990, s. 24-30)

Balkan Savaşları'nın yaklaşan ayak seslerini hissedene Parvus ve Selanik Sosyalistleri, öncelikle bu duruma karşı seslerini yükseltmeye ve yaklaşan savaşın hem siyasi hem ekonomik sonuçlarına değinmek istediler. Yaklaşan savaş SSİF için, Selanik şehrinin büyük ölçüde tahrip olacağı ve bir daha asla eski gücüne kavuşamayacağı bir felakete neden olacaktı. II. Enternasyonal de aynı şekilde, savaşın boyutlarının ne kadar büyük olacağını biliyor, fakat yapılan toplantı ve enternasyonal kongrelerinde, savaş karşıtı söylemlerinin dışında bir faaliyette bulunmuyordu. Enternasyonal'in bu pasif tutumunun yarattığı ortamda, Balkan ve İstanbul sosyalistlerinin seslerinin daha yüksek çıktığını söyleyebiliriz. 27 Kasım 1912'de, savaşın en şiddetli devam ettiği zamanlarda, yeni adıyla *Toplumsal İncelemeler Grubu*, bir bildiri yayımlayarak örgütlerinin savaşı lanetlediklerini ve savaşın Balkan işçi sınıfı için büyük bir yıkıma yol açacağını belirtti (Haupt & Dumont, 2014, s.140). Özellikle Yunanistan hükümetinin bu savaştan vazgeçmesi için çağrı yapmayı da ihmal etmedi.

⁴⁰ Toplumsal Araştırmalar Grubu

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SSİF VE ENTERNASYONALİZM

Çalışmanın son bölümüne gelene kadar SSİF'nin sıkça üzerinde durduğumuz “birleştirici” özelliğini ve birleşik bir işçi hareketi yaratma konusundaki faaliyetlerini vurgulayarak tartışmaya çalıştık. Öncelikle, ilk bölümde Selanik'in multi etnik yapısına vurgu yaparak ekonomik ve sosyal gelişmeleri inceleyip, sonrasında ulusal sorun konusunda SSİF'nin tutumunu ve ardından faaliyetlerini irdeledik. Ardından gelen bölümlerde Federasyon'un ulusal sorun ve örgütlenme anlamında farklı milletlerden işçi sınıflarını tek bir örgüt altında toplama isteğini tartıştık.

Dolayısıyla, giriş kısmında da belirttiğimiz üzere, son bölümü yazarken amacım daha çok SSİF'nin “enternasyonalist” yapısını incelemek olacaktır. Bu bölümün amacı kısaca SSİF'nin Enternasyonal Sosyalizme nasıl eklemlendiğini incelemek, II. Enternasyonal kayıtlarından ve SSİF'nin kayıtlarından⁴¹ yola çıkarak ne gibi önemli gelişmelerin yaşandığını tarihsel olarak takip etmek ve Federasyon'un Selanik'teki işçi aktivizmini dünya sosyalist kamuoyuna duyurma isteğini irdelemektir.

Dolayısıyla bu bölümde ilk olarak II. İşçi Enternasyonalisi'nin tekrar bir araya gelmesi, 1889'da yapılan ilk toplantı ve sonrasında Doğu Sorunu ve ulusal sorun ile ilgili tartışmalarını inceleyeceğiz. Sonrasında SSİF'nin SEBK ile olan ilişkilerinin başlangıcını ve II. Enternasyonal'e nasıl kaydolduğunu anlatıp, bir sonraki alt bölümde enternasyonal toplantılarında SSİF ve genel olarak Balkan yarımadası sosyalistlerini ilgilendiren ne gibi gelişmeler olduğundan bahsedeceğiz. Bu konuda neredeyse bütün Enternasyonal kayıtlarını ortaya çıkaran, SSİF'nin SEBK ile yazışmalarını ve Benaroya ile Vlahof Efendi'nin anılarını yayımlayan George Haupt'un birinci el kaynak niteliğindeki çalışmalarından fazlasıyla faydalanacağız.⁴²

⁴¹ Bahsedilen kayıtlar bir sonraki dipnotta listelenmektedir.

⁴² Bu konuda çalışmamızı destekleyen ve kaynak olarak kullanacağımız 1. el kaynakların listesi:

Haupt, Georges. (2012) “*Tarihçi ve Toplumsal Hareket*”, İstanbul: Ayrıntı

Haupt, George & Dumont, Paul. (2014) “*Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler*”, Çev: Tuğrul Artunkal, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı

Reberieux, Madeleine & Haupt, Georges, (1967) “*La Deuxième Internationale et L'Orient*”, Paris: Edition Cujas

Reberieux, Madeleine & Georges Haupt. (1967) “Le Congrès manqué. L'Internationale à la veille de la première guerre mondiale. Étude et documents, « Bibliothèque socialiste »..” In: Annales. Économies, Sociétés, Civilisations. 22e année, N. 6

Haupt, Georges. (1969) “*Bureau Socialiste International, vol. I, 1900-1907. Comptes rendus des réunions. Manifestes et circulaires*”, Paris: Éditions de l'EHESS

Haupt, Georges. (1964) “*La deuxième internationale, 1899-1914. Étude critique des sources*”, Paris: Editions de l'EHESS

Aynı zamanda Enternasyonal toplantılarının çözümlerinin bulunduğu belgeler de fazlasıyla önem taşımaktadır.⁴³

Daha önceki bölümlerde kısaca değindiğimiz, Federasyon'un basın ile olan ilişkisine değinmeye çalışacağız. Farklı kaynaklarda, SSİF'nin hem yerel hem de uluslararası düzeyde medyayı kullanma biçimi ve farklı dillerde çıkardığı gazetelerle Selanik işçi sınıfını bütünleştirme çabalarını görmek mümkündür (La Solidaridad Ovradera, Université de la Sorbonne, 1986).⁴⁴

4.1 II. Enternasyonalizm'in doğuşu, aktörler ve baskın ideolojik fikirler

Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun Enternasyonal ile olan ilişkilerinden bahsetmeden evvel, kısaca II. Enternasyonal hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. II. Enternasyonal nasıl doğdu, en bilinen aktörleri kimlerdi ve bu aktörler arasında hangi ideolojik tartışmalar yaşandı soruları, Selanik ve Makedon sosyalistlerinin de bu sürece eklemlenme süreçlerini bizim açımızdan aydınlatacaktır.

1889'da Paris'te gerçekleşen ilk kongreyle başlayan II. Enternasyonal, sıklıkla yapılan Paris Komünü göndermeleri eşliğinde ve ilk deneyimin yarattığı tahribattan nasıl dersler çıkarılacağı konularını uzun uzadıya tartışarak kendi içerisindeki fikir ayrılıklarını da su yüzüne çıkarmış oldu (Haupt & Dumont, 2014, s.59). Anarşistler, enternasyonal içerisinden temizlenmiş olsa da, Ortodoks Marksistler ve Reformistler arasındaki tartışmalar bütün kongrelerde fazlasıyla yer alacaktı. Bu noktada bahsetmemiz gereken diğer kavramlar olan sosyal şovenizm ve oportünizm ise, Lenin'e göre kısa sürede enternasyonal sosyal demokrasiye vurulan en büyük darbeler haline dönüştü (Lenin, 1915 / 2014, s.21). 1915'te yazdığı kitapta bu durumu şu şekilde özetlemekteydi: *“Oportünizm ile sosyal-şovenizmin ideolojik ve politik özü de aynıdır: sınıf savaşımı yerine sınıf işbirliği; savaşımın devrimci anlamını yadsıma; güçlüklerden bir devrim için yararlanacak yerde, zor duruma düşen "kendi" hükümetlerine yardımcı olmak. Bütün Avrupa ülkelerini bir bütün olarak alır, bireyleri (ne kadar yetkili olsalar da) önemsemezsek, oportünist*

⁴³ II. Enternasyonal toplantılarının notlarının yer aldığı birçok 1. el belgeye ulaşmak için; <https://archive.org/>

⁴⁴ SSİF'nin çıkardığı gazete ve dergilerle alakalı bu çalışmada bilgi edinebildiğimiz başlıca kaynaklar:

Université de la Sorbonne (1986) *Nouvelle Paris, La Solidaridad Ovradera, Edition de 7 Numéros* – Traductions Index Divers – Considerations Linguistiques, Thèse de Doctorat de 3è Siècle

Ayoun, Richard (2009) “Revue Européenne des Études Hébraïques” No. 14 s. 27-45L'Humanité gazetesini arşivi; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb327877302/date.r=humanite>

Haupt, George ve Paul Dumont, (2014) *“Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler”*, Türkçesi: Tuğrul Artunkal, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı

eğilimin sosyal-şovenizmin kalesi durumuna geldiğini, buna karşılık devrimci kamptan bu tutuma karşı az ya da çok tutarlı protestoların her yerden yükseldiğini görürüz. Örneğin, 1907 Stuttgart Uluslararası Sosyalist Kongresinde beliren fikir ayrılıklarına bakarsak, uluslararası marksizmin emperyalizme karşı olmasına karşılık, uluslararası oportünizmin daha o zamandan emperyalizmden yana olduğunu görürüz.”

II. Enternasyonal toplantıları 1914’te savaşın başlangıcına kadar Avrupa’nın farklı kentlerinde gerçekleşti ve dünya sosyalistlerinin birçoğunun katılıp güncel siyaset ve işçi haklarının tartıştıkları platformlardı. 1900 yılında kurulan SEBK⁴⁵, bir anlamda yeni yeni örgütlenmeye başlayan, sınıf çatışmasını henüz yaşayan ve örgütlü bir işçi sınıfı bilincine sahip olmaya çalışan ufak sosyalist grupların iletişim kurabilecekleri, veya sadece telgrafla seslerini duyurabilecekleri ve Enternasyonal Sosyalist kongrelere konu olabilecekleri bir misyon edinmiş oldu (Haupt & Dumont, 2014, s.54). Dolayısıyla, II. Enternasyonal’in önemli bir özelliği de, 19.yy’ın ikinci yarısından itibaren genişleyen kapitalist düzenin karşısında, dünyanın her yerinden ortaya çıkan işçi sınıfı örgütleri ve sosyalistlerle bir şekilde iletişim kurabilme potansiyeliydi (Haupt & Réberieux, 1967).⁴⁶ İşte tam bu noktada, örnek olarak, Osmanlı sosyalistleri içinde Enternasyonal ile en erken tanışan örgütlerden olan Taşnaksütyun Türkiye, Kafkasya ve İran’da var olan faaliyetleri, örgütlülüğü ve özellikle Kafkasya’da yaşanan katliamları ve işçi sınıfı mücadelesini SEBK ile toplantılara iletme şansı buldu (Haupt & Réberieux, 1967, s.65). Aynı zamanda Haupt ve Reberieux’nun yaptığı araştırmalarla ortaya çıkardıkları belgelerle Çin, Japonya, Hindistan, Fas, Endonezya, Kongo gibi birbirinden farklı yerlerde ortaya çıkan işçi sınıfı ve sosyal demokrasi kavramlarının SEBK’nin dikkatini çektiğini görebiliyoruz (Haupt & Réberieux, 1967, s.66).

Bulgaristan’da 1891’de kurulan ilk sosyalist parti olan BSDİP’nin yanında, 1892’de Polonya’da başını Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches’in çektiği Polonya Sosyalist Partisi kuruldu. 1896’da Arjantin Sosyalist Partisi’nin ardından, 1898’de 15 yıl önce Plehanof gibi sosyalistlerin kurmuş olduğu İşçilerin Kurtuluşu Partisi’nin küllerinden doğan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi kuruldu. 1901’de Japonya Sosyal Demokrat Partisi aktif bir biçimde faaliyetlerine başlarken, 1903’te Sırbistan Sosyal Demokrat Partisi tam da SPD’nin 1891’de kararlaştırdığı Erfurt

⁴⁵ SEBK, II. Enternasyonal’in yürütme organı pozisyonundaydı. 1900 yılında Paris kongresinin akabinde Brüksel’de kuruldu ve I. Dünya Savaşı sırasında Brüksel’in Almanya tarafından işgali sırasında kapatıldı.

⁴⁶ Kaynakta, II. Enternasyonal’in Doğu sosyalizmi ile olan bağlantıları hakkında daha fazla bilgi yer almaktadır.

Programı'nı baz alarak ortaya çıktı. Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi ise, 1904'te Orta Asya işçilerini birleştirmek için Müslüman Sosyal Demokrat Ümmet Partisi'nin kurulmasında rol oynadı (Haupt & Réberieux, 1967, s.66). Aynı şekilde İran'da da 1905'te İran Sosyal Demokrat Partisi kuruldu. Bildiğimiz üzere, Selanik'te de bu gelişimin yaşanması için 1908'i beklemek zorunda kalacaktık. Osmanlı'da 1908'e kadar var olan baskı ortamı, sosyalist fikirlerin siyasete katılımı biçiminde büyük bir engel yarattığını söylemek yanlış olmazdı.

Var olan siyasal ortam, Enternasyonal'i silahsızlanmaya karşı da bir tavır almak zorunda bırakıyordu. 20.yy'ın başı itibariyle Almanya'da en güçlü partilerin başında olan SPD; Revizyonist, Reformist ve Ortodoks Marksist'lerin çekişmelerine sahne oluyor, Kautsky, Bebel gibi güçlü figürlerle Rosa Luxemburg, Liebknecht gibi sosyalistlerin silahsızlanma, anti-kolonyalizm ve savaş karşıtlığı konularında fikir ayrılıkları yaşıyordu (Haupt & Réberieux, 1967, s.13). Fakat tam da bu sebeple Enternasyonal, zaman zaman kendisini eleştirmeyi de ihmal etmiyordu. 1907 Stuttgart Kongresi'nde üzerinde fazla durulmayan Balkan meselesi ve yaklaşan savaşın ayak sesleri çok kısa bir sürede kendisini göstermeye başladığında, artık bir aksiyon planı alması gerektiğini farketti (Haupt & Réberieux, 1967). Dolayısıyla 1910 Kopenhag Kongresi'nde şu karar alındı: “Eğer Stuttgart'ta, Uluslararası anti-militarist eylemin davranış çizgisini çizdiyse, Kopenhag'da onun fikirlerini gerçekleştirme yollarını bulması önemlidir.” (Rebérioux & Haupt, 1967). Bu yöntem hiç kuşkusuz “*guerre contre la guerre*” yani savaşa karşı savaşmak olacaktı (Rebérioux & Haupt, 1967). Vaillant ve İngiliz sosyalist Keir Hardie arasında geçen tartışmalarda şu yöntemlerden birisinin özellikle üzerinde duruluyordu: Silah endüstrisinde çalışan bütün işçileri örgütlemek ve toplu greve giderek toplumsal kamuoyu oluşturmak (Rebérioux & Haupt, 1967).

Peki bu fikir Balkanlar'da ve özel olarak Selanik'te işe yarayabilir miydi?

Balkan topraklarının çok uluslu yapısı, başından itibaren Bulgar devrimcilerini kristalize etmişti. Ulus tartışmalarının işçi-köylü sınıfa sirayet etmesi, büyük ayrılıkçı eylemlere ve Avrupa Türkiye'sinde yer yer terör olaylarına neden olmuştu. Sırbistan, Avusturya ve Rusya arasında tampon bir bölge vazifesi görerek ulusal hareketlerde başı çekmeye devam ediyordu. Öte yandan, Bulgaristan ve Sırbistan, iki Slav halk olmasına rağmen hiç de iyi olmayan ilişkilere sahiptiler (Troçki, 2012, s.48).⁴⁷ Osmanlı'nın Avrupa şehirlerinde kaynayan kazanın içerisinde sosyalistler üzerine düşen görevi yaparak savaşa karşı tutum alsalar da, Balkan hakim sınıflarının şovenist ve

⁴⁷ Kaynağa göre Temmuz 1910'da yapılan İkinci Slavlar Kongresi yapıldı ve bunun amaçlarından birisi de Bulgaristan ve Sırbistan gibi geçinemeyen Slav halklarını birleştirmektir.

savaş yanlısı tutumları mevcut durumu çok da fazla değiştirmeyecekti. İçindeki etnik farklılıklara rağmen, Selanik sosyalizmi bütün Balkan ve Osmanlı sosyalizmini de birleştirmeye çalışırken, arasında ulusal sorun anlamında kopukluk yaşadığı diğer Balkan sosyal demokratlarından farklı bir yerde duruyordu. Dolayısıyla, var olan kopukluk sosyalizm içerisinde de net ve kararlı bir tutum ve tavrın alınmasını zorlaştırıyordu. Üstelik Rusya ve Avusturya gibi, endüstrileşmesini yeni tamamlamaya çalışan ve yeni bağımsızlığına kavuşan Balkan halklarını manipüle etmesi ise başka bir önemli engeldi.

Yapılan tartışmaların ötesinde gerçekten de II. Enternasyonal toplantıları, özellikle 1900'lerin başından itibaren militarizm, savaş ve emperyalizm üçgeninde konuşlanmaya başladı ve Enternasyonal Sosyalizm'in olası bir emperyalist savaş durumunda konumunun ne olacağı konusunda bir hayli tartışıldı (Rebérioux & Haupt, 1967). Fakat bu sırada işçi sınıfının ne olacağı ve dünya halklarının bu durumdan nasıl kurtulacakları konusu ne yazık ki ıskalandı. Günün sonunda oportünistlerin ve sosyal şovenistlerin 1914'te aldıkları kararlar ve tek başına SPD gibi dünya sosyal demokrasisini etkileyen bir partinin silahlanmayı kabullenmesi, II. Enternasyonal'in de sonunu getirdi. Normalde 1914'te Viyana'da yapılması planlanan kongre, savaşın başlaması ile birlikte gerçekleşmedi.

4.2 Ulusal Sorun konusunda II. Enternasyonal ve SSİF yaklaşımları

Selanik'teki farklı etnik grupların yarattığı ihtilafli durum, benzer dönemlerde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya gibi ülkelerde de yaşanmaktaydı. Neredeyse bütün Avrupa'yı etkileyen bu sorun, ulusal meselenin Enternasyonal tarafından sahiplenilerek uzun süre tartışılmasına sebep oldu (Lewi, 2017).⁴⁸ Çok uluslu imparatorluklar bu meselenin kilit noktalarından birisi olmakla birlikte, Balkanlar'daki durum bir o kadar içinden çıkılmaz haldeydi. Biz de, yukarda belirttiğimiz gibi uluslararası enternasyonalizm içinde tartışılan bu önemli sorunu SSİF bağlamında ele almayı hedefliyoruz. Bu bağlamda üzerinde duracağımız bir konu da SSİF'nin ulusal mesele konusundaki yaklaşımının Avusturya Marksizmi ve Yahudi Bundçular'ı ile benzerliği iddiasıdır (Benlisoy, 2018, s.92).⁴⁹ Bu iddianın birinci el kaynaklarla ispatlanması

⁴⁸ Kaynakta bu tartışmalarla ilgili daha fazla bilgiye ulaşılabilir.

⁴⁹ Son dönemde Stefo Benlisoy'un Türkiye Sosyalist Merkezi üzerine yaptığı araştırma da bu iddia açıkça belirtilmektedir.

zor olsa da, SSİF'nin örgütlenme biçimi, yapısı itibariyle çok dilli ve çok uluslu oluşu bu konuda ipuçları vermektedir. Bu sebeple SSİF'nin belki de en önemli ve bizim de bu çalışmada en çok altını çizmek istediğimiz kısım olan “birleştirici” ve “enternasyonal” misyonu üzerinde durarak, uluslararası Marksistler'in o dönem sıklıkla konuşulan ulusal sorun meselesini tartışacağız.

Bir önceki bölümde bahsettiğimiz bütün bu ulus temelli kavgaların, sınıf çatışmasının, modernite ve sanayi gelişmelerinin Selanik proletaryasını politize eden etkenlerin başında geldiğini söylememiz yanlış olmaz. Fakat Selanik'teki Yahudi entelijensiyası yine de, devleti bir arada tutmanın formülleri üzerinde yoğunlaşıyordu (Tekeli, 2010, s.68).⁵⁰ Aynı dönem uluslararası bir sorun haline gelen çok uluslu ve birbirinden farklı diller konuşulan devletlerin nasıl bir arada kalabileceği sorunsalını Osmanlı için de düşünmek gayet olasıydı. Devlet, konuşulan her dil kadar devlete mi bölünmeliydi? Bu tabiyet altındaki uluslar tamamen bağımsız mı olmalıydı? Ayrıca bu durum sosyalizm ve işçi sınıfı açısından nasıl sonuçlar yaratacaktı? Oluşan her küçük devlet birer burjuva devlete dönüşebilir ve işçi sınıfının yenilgisi kaçınılmaz olabilirdi. Bu korkuların ve kuşkuşuların, o dönem henüz yeni yeni siyasi arenada boy göstermeye başlayan ulusal meseleye denk düştüğünü belirtmemiz yararlı olacaktır. Bu mesele, yukarda kısaca değindiğimiz gibi uluslararası sosyalist arenanın üzerinde en çok durduğu konulardan birisi olmakla birlikte ve tıpkı Selanik'te olduğu gibi farklı milletlere ev sahipliği yapan özellikle Çarlık Rusyası, Avusturya gibi çoğunlukla Doğu Avrupa coğrafyasının kaderini etkileyecek gelişmelerin yaşanmasına vesile olacaktı.

Yahudi sorunu, Polonya'nın bağımsızlığı, Çekler'in durumu, Çarlık Rusyası'nda birbirinden farklı etnik grupların ulusal sorun üzerine belki de sosyalist aydınları birbirine en fazla düşüren konular tartışılmaktaydı. Var olan siyasi ortamda UKKTH (Lenin, 1914) ilkesinden yola çıkarak yapılan tartışmaların Avusturya Marksistleri, Bundçular, Alman Marksistleri ve neredeyse bütün dünya sosyalistleri açısından farklı anlamları ve yeni yorumları mevcuttu. Üstelik bir bölgede öne sürülen yöntem başka bir bölgeye uymayabiliyordu. Dolayısıyla aynı dönemde herhangi bir ülke - örnek olarak Avusturya - içerisinde yer alan ulusların tarihsel, kültürel, siyasi ve dil anlamında sahip olduğu bütün farklılıklar, o ülke ya da bölge için biriciklik yaratmaktaydı. Bu sebeple, örnek vermek gerekirse, Viyana Yahudileri ile Selanik'te yer alan Yahudi halkın büyük oranda, kurtuluş ve ulusal sorun hakkında farklı düşünceleri vardı. Üstelik her ulusun farklı

⁵⁰ İlhan Tekeli bu durumu, Selanik'teki Yahudi halkın bir bağımsızlık hareketini yürütecek büyüklükte olmamasıyla açıklar.

bir tarihi, koşulları ve mücadele yöntemi vardı. Rosa Luxemburg'un belirttiği gibi, Balkanlar'daki ulusal mücadele İrlandalıların İngiltere'ye karşı olan mücadelesinden, Polonya'nın durumundan ve Avusturya'yı oluşturan halkların mücadelesinden elbette ki farklıydı (Luxemburg, 2016, s.24). Bu durum bizi tek bir çözüme değil birbirinden farklı fakat yine de birbirine bağlı birçok çözüme götürmektedir. Bu çözümlerden birisi hiç kuşkusuz, ulusal-kültürel özerklik ilkesiydi.

Benaroya'nın İşçi Kulübü'nü oluştururken yüksek oranda benimsediğini varsaydığımız kültürel ve ulusal temelde gerçekleşecek bir federal yapılanma fikri, ulusal mesele hakkında da aşağı yukarı benzer tonda ilerliyordu. Kültürel öğelerinden vazgeçmeyen, aynı zamanda özerk fakat Osmanlıcı bir ulus kavramı onun gözünde önemliydi (Haupt & Dumont, 2014, s.21).

Ulusun tanımını kendi tarihsel, kültürel ve siyasi ideolojik çizgilerine göre yapan Balkan yarımadası sosyalistleri de Lenin'den, Rosa Luxemburg'tan, Bauer'den ve Kautsky'den etkileniyorlardı. Bunların içinden bazıları, tıpkı Otto Bauer'in 1907 yılında yazdığı "*Ulusal Sorun ve Sosyal Demokrasi*" adlı kitabında olduğu gibi ulusun sadece homojenlik ya da kimlik anlamına gelmediğini, fakat aynı zamanda "kader birliği" olduğunu da düşünmekteydi (Lewi, 2017, s.46). Bauer'e göre belirli bir bölgede yerleşik ve ortak bir dile sahip olmak ulus olmanın tek koşulu olamazdı. Ortak bir kadere, tarihe ve hatta geleceğe de sahip olabilmek gerekliydi (Lewi, 2017, s.46). Peki bu kader birliğini Selanik'te ne kadar görebiliyoruz? Modern sanayi gelişimlerinden önce neredeyse tamamen heterojen bir halde olan bu cemaatleri kendi içerisinde ele aldığımız zaman, Bauer'in üzerinde durduğu bir kader birliğinden söz etmemiz hiç de absürd olmazdı. Yahudi cemaati, Müslümanlar, Bulgarlar, Rumlar ve diğer Slav etnisiteler kendi içerisinde zaten ortak bir ulusal kültüre sahipti. Birçoğu İspanya'dan kovulan Yahudiler 15.yy'dan itibaren Selanik'ta yerleşik bir hayat yaşarken, aynı şekilde Müslümanlar, Güney Slavları ve diğer halklar da uzun yıllardır aynı toprağı paylaşıyorlardı. Kentin her yanı birbirinden farklı cemaatlerin dil zenginliği ve kültürü ile bezeliyken, zamanla gelişen sanayileşmenin etkisiyle fazlasıyla göç almaya başlayan Selanik'te, kırsal gelen nüfus artarken, bu grup aynı zamanda doğrudan işçi sınıfına katılarak bir orta sınıf da yaratıyordu.

Aynı şekilde, sanayileşme ile birlikte artık Viyana'da sadece Almanca konuşan değil, her biri kendi dillerini konuşan multi etnik ve çok dilli yapıya sahip Avusturya-Macaristan'daki Macar, Slovak, Sloven, Polonyalı, Çek ve Yahudi gibi milletlerin bulunduğu konum ile Selanik'te var olan çok dillilik ve etnik yapı çeşitliliği arasında da benzerlikler vardı. Daha da ötesi Selanik Sosyalist Federasyonu lideri A. Benaroya da, daha sonraki bölümlerde detaylı olarak

inceleyeceğimiz gibi, Selanik'te var olacak sosyalist hareketin bütün milletleri kucaklayan, birleştiren bir federatif sistemi işaret etmesi gerektiğini açıkça ifade ediyordu (Haupt & Dumont, 2014, s.21). Tıpkı, Viyana'da ortaya çıkan işçi sınıfının çok etnik yapısına nazaran yürütülen faaliyetlerin, Alman olmayan işçileri de kapsayıcı olması gerektiği düsturu benimsenildiği gibi, Selanik'te de var olan bütün milletler kendilerini ifade edebilecekleri federal yapıdaki bir örgütün bir kolunda örgütlenebilecekti. Nitekim, Avusturya Sosyalist Partisi, tam da Alman dilinin hegemonyasına hizmet etmekten çekindiği için, proletarya içerisindeki Çek, Slovak ya da Macar işçilerin kendi dillerinde organize olabilmelerinin önünü açmayı tercih etti (Davis, 1994, s.50). 1896'da birleşik bir yapıya sahip Avusturya Sosyal Demokrat Partisi, İngiltere'de yapılan Uluslararası Kongrenin sonucunda Çekler tarafından yapılan ayrı temsil talebini kabul ettiler ve parti altı ulusal sosyal demokrat gruba ayrıldı (Davis, 1994, s.51). Selanik'te de bu durum hem SSİF'nin teşkilatlanmasında hem de çıkan yazılı sosyalist basının çok dilli olmasında (Ladinoca, Bulgarca, Rumca, Türkçe) kendisini gösterdi. Anladığımız kadarıyla, örgütün içerisinde tek bir etnisitenin öne çıkması istenmediği gibi, tek bir dilin de baskın ve hakim dil olması istenmiyordu. Her ne kadar Yahudiler'in çoğunlukta olmasına rağmen, Ladinoca, modern İbranice ya da Yahudiler'in sıklıkla kullandığı Fransızca'nın dışında diğer dillerde de yayınlar yapıldı. Federasyon tam anlamıyla farklı etnik grupların farklı ulusal komitelerde örgütlenebildiği, ve bu alt grupların genel merkezde kendilerini temsil etme imkanına sahip olduğu bir yapıya sahipti (Benlisoy, 2018, s.92).

Her ne kadar, Avusturya Marksistleri'nin ve Bund taraftarlarının getirdiği ve SSİF'nin de Selanik'te uygulamaya çalıştığını iddia ettiğimiz bu durum, yüzyıl sonunda bir laboratuvar haline gelmiş çok etnisiteli ve çok dilli toplumlarda etkisini gösterse de, uluslararası arenada birçok tartışmaya ve karşı argümana da sebebiyet verdi. Benzer şekilde II. Enternasyonal toplantılarında sıklıkla üzerinde durulan konulardan birisi oldu. Özellikle, yüzyıllar boyunca teritoryal bir ulus kavramından uzak yaşayan Yahudiler; ya da Habsburg, Rusya ve Osmanlı gibi içerisinde birbirinden farklı birçok etnik köken barındıran imparatorluklar söz konusu olduğunda Marksistlerin de zaman zaman şüpheye ve yanılığlara düştüğü yerler olmuştu. Kautsky, Bund hareketinin tamamen burjuva milliyetçi bir hareket olduğunu düşünüyor, Yahudilerin ve Yidişçe'nin "ilerlemeye" katkıda bulunmayacağını söylüyordu. Aynı hareket enternasyonalist işçi hareketini bölecek ve ulusalcılığa katkıda bulunacaktı (Davis, 1994, s.62). Lenin, 1905 devrimine kadar karşı olduğu Yahudi sorununu ve ulusal özerklik meselesinde yer yer tutarsız ve farklı

görüşler sergiliyordu. RSDİP'den ayrılan Bundçu'ların Rus sosyalizmine darbe vurduklarını, üstelik Yahudi ulusal kültürünü sahiplenmenin Siyonizmle eş değer olduğunu savunmaktaydı (Davis, 1994, s.62). Bu sebeple Avusturya Marksistleri'ni de eleştirmekten kaçınmıyordu. O'na göre özerk Yahudi ulusu fikri politik açıdan tutucu ve bilimsel açıdan hiçbir kaynağı olmayan bir fikirdi (Traverso, 2001, s.174). Dolayısıyla, ulusal özerklik uluslararası alanda ilerlemeyi getirmeyecekti. Ana dilde – Yidişçe – eğitimi savunduğu halde, aynı şekilde Yahudilerin Yidiş kültüründen sıyrılmaları ve diğer halklarla bütünleşerek asimile olmaları fikrini de belirtmekten geri kalmadı. Ulusal-kültürel özerklik konusunda bir nebze daha stabil bir konumda olan Troçki'ye göre ise, Bund hareketi bir Yahudi proletaryası örgütüydü ve devletten çok ulusa odaklanmalıydı (Davis, 1994, s.67). Dolayısıyla onu rahatsız eden asıl olarak Siyonizm değil daha çok anti-semitizm'di. Rosa Luxemburg ise başta Polonya'nın bağımsızlığına karşı olan negatif tutumuna karşın, aslında her ulusal kimliğin varolma ve kendisini geliştirme hakkını savunmaktaydı (Luxemburg, 2016, s.13). Fakat buna nazaran geliştirdiği yöntem ulusal-kültürel özerklik değildi. Nitekim henüz sosyalist bir ilerlemeye hazır olmadığını düşündüğü Osmanlı Ermenileri'nin bağımsızlık isteğini desteklemediği gibi Doğu Avrupa Yahudileri'nin de ulusal özerkliğe sahip olması gerektiği yönünde beyan belirtmemekteydi (Luxemburg, 2016, s.13). Dolayısıyla, Yahudi sorunu özelinde Doğu Avrupa milliyetçi kırılmaların yaşandığı bir dönemden geçerken, sosyalizmin kalesi olan Almanya, Rusya ve Fransa gibi devletlerde bu soruna ilişkin asimilasyonu destekler pozisyonda görüşler hakim olmakla birlikte, kalıcı bir çözümün varlığı söz konusu bile değildi.

Son olarak dil sorunu, tıpkı Avusturya-Macaristan ve Rusya'da olduğu gibi Osmanlı'da da birbiri içine geçmiş, oldukça karmaşık ve zengin bir yapıyı ifade ediyordu (Tunçay, 1978, s.31). Dil ve ulusallık büyük oranda birbirini destekleyen iki nosyon olmakla birlikte, ulusal-kültürel özerklik anlamında oldukça çetrefilli bir konuydu. Her ne kadar heterojen bir yapıya sahip olsa da, sadece Selanik'te var olan farklı dilleri ayırmak da bir o kadar zordu. Belli başlı mahalleler, büyük oranda tek bir cemaate göre paylaşılmış olsa da, bazı bölgelerde Slavları Rumlardan, Dönmeleri Müslümanlardan ya da Yahudilerden uzak tutmak imkansızdı. Her halükarda aynı kentte yaşayan bu insanlar, özellikle modernleşmenin kendisini şiddetle gösterdiği 19.yy sonu itibariyle, büyük olasılıkla sokaklarda, çalıştıkları yerlerde ve bilimum mekanlarda bir araya geliyor ve kaynaşıyorlardı. Her ulusal grubun kendi mahkemesi, kamu yetkilileri, ve kendi dilinde iletişim kurabileceği kurumları olması, belki de yoğun oranda okuma-yazma bilmeyen köylü ve işçi

sınıfını da ayrılıkçı ideolojiden uzaklaştırabilir ve ulusal özerkliği kabul ettirebilirdi. O dönem Selanik entelijensiyasının kafasında bu düşüncenin olup olmadığı net olarak bilinmese de, onların da dil sorunun ayrıştırıcı etkilerini görmezden gelmeleri mümkün değildi. Nitekim, sosyal demokrasinin şehirde kendisini göstermeye başlaması ile birlikte yapılan yazılı basında farklı dillere vurgu yapıldı. Bir tarafta Ladino dilinde çıkan yazılı basında yer alan haberler, Rumca, Bulgarca ve Türkçe de servis ediliyordu.⁵¹ Sosyalizmin şehre getirdiği bu yeni haber alma biçimleri, pratikte binlerce kişinin birleşerek Selanik proletaryasının örgütlü bir işçi hareketi içerisinde yer almasını kolaylaştırdı. Sadece bu sebeple bile üzerinde durulması ve birleşik işçi hareketinin tartışılması açısından önemli bir yere sahipti.

Diğer bir taraftan, Fransızca'nın da şehrin dil üzerine yapılacak tartışmalarda önemli bir yere sahip olması, üzerinde durulması gereken bir konudur. Genel anlamda Avrupa Yahudileri aydınlarının yaşadığı anti-semitizm dalgaları ve pogramlar sebebiyle politikleşmeleri, aynı şekilde kendi entelijensiyasını yaratan Selanik Yahudileri'nin de politik özneler haline gelmeleriyle tarihsel olarak paraleldi (Traverso, 2001) (Mazower, 2003). Nitekim, kentte yetişen kuşağın Avrupa ile organik ilişkileri ve bizzat bu kentlerde bulunmuşlukları da vardı (Tunçay, 1978, s.31). Fransızca'yı ana dili gibi konuşan, üstelik – sadece Yahudi cemaat için – İbranice ve İspanyol Yahudilerinin kullandığı dil olan Ladinoca'nın da üst üste eklendiği bir Yahudi polyglot için Fransız aydınlanmasını, felsefeyi, sosyalizmi okuyup anlamak, tartışmak ve bu fikirleri kendi doğup büyüdüğü topraklara aktarmak 19. ve 20.yy Osmanlı'sını etkilediği kadar daha özele inerek Selanik'te de büyük değişimlere sebep olduğunu iddia edebiliriz (Mazower, 2003, s.265). Kentin Yahudi cemaatinin diğer Avrupa Yahudileri'nden farklı olarak dil meselesi de İspanyol Yahudileri'nin konuştuğu Ladino dili ve İbranice olarak şekillenmesi sebebiyle farklıydı. Doğu Avrupa Yahudileri'nin Yidiş dili ve kültürü üzerine var olan kırılğan tavrı, Selanik'te gözlemek mümkün değildi (Tunçay, 1978, s.45). Az sayıdaki Siyonisti saymazsak dil üzerinden ortak bir tarih ya da milliyetçilik gibi bir yaklaşım da beslenmiyordu (Tunçay, 1978, s.45).

Benaroya ve diğer Selanik sosyalistleri, Osmanlı Devleti'nde modern çağın getirdiği sınıf çatışmasını ve toplulukları parça parça eden milliyetçiliği en zararsız biçimde atlatmaya ve kentin eklektik yapısına zarar gelmemesine dikkat ediyorlardı. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, farklı

⁵¹ Bu konuyla ilgili detaylı bilgi 4. Bölümde yer almaktadır.

ulusların bir aradalığı meselesini SSİF, hem ulusal özerkliğe dayalı federatif bir sistemle hem de enternasyonalizmle başarmaya çalışıyorlardı.

4.3 SSİF Özelinde Balkan Sosyalizminin Enternasyonal'e Eklemlenmesi

Enternasyonal'in Makedonya ile olan bağları SSİF'nin kurulumundan bir hayli öncesine dayanmaktaydı (Haupt & Dumont, 2014).⁵² Marx ve Engels, özellikle Makedonya Sorunu olarak da bilinen Doğu Sorunu'na aşınaydı ve işin özünde, artık yıkılacağı çok bariz olan Osmanlı Devleti'nin yönetiminde bulunan Balkan topraklarının tamamen parçalanıp, Çarlık hegemonyası altına girmesinden yana değillerdi . Bu sebeple Osmanlı yönetimine karşı çıkan Bulgaristan ve diğer Slav milletlerinin bağımsızlık davasını desteklemiyorlardı. Onlara göre bu bağımsızlık hareketleri Rusya'nın etkisinden hiçbir zaman kurtulamayacaktı (Benlisoy, 2013, s.43). Fakat Marksist sosyalistler arasında bu düşünce zamanla değişmeye başladı. İlk olarak, Balkan Federasyonu fikri, belki de Rusya'nın güçlenmesini sağlamayacağı, fakat yine Rusya karşısında güçlü bir Balkan devletleri birliği oluşmasının mümkün olabileceği düşüncesini getirdi (Davis, 1994). Dolayısıyla II. Enternasyonal'in Balkan ulus mücadelelerine karşı duruşu ve bakışı da zamanla değişmeye başladı. Lenin'in ulusların kendi kaderini tayin hakkı, anti-militarizm, silahsızlanma ve Balkanlarda olduğu gibi sosyalizmin gelişmeye başladığı topraklarda, proletaryanın gücünü yabana atmak gibi bir durum söz konusu olamazdı. Balkanlar'da o dönem hala çok güçlü bir işçi sınıfı olmasa da, Balkan sorununda işçi sınıfının haklarını koruyacak olan hatırı sayılır bir kitle vardı (Davis, 1994). Dolayısıyla, 19.yy sonu ve 20.yy başı emperyal çağın getirdiği en büyük savaşlar, ulus kavgaları ve çekişmelerle birlikte Enternasyonal Sosyalizm'in de duruşu farklılaştı. 1889'dan itibaren ve özellikle 1900'lerin başında yapılan Enternasyonal kongrelerinde bağımsızlık savaşları konusu sürekli olarak tartışıldı ve bir sonuca varılmaya çalışıldı (Davis, 1994, s.68). Rosa Luxemburg'a göre, Balkan halklarının bağımsızlığı, kapitalizmin gelişimini ve dolayısıyla sosyal demokrasinin de elini güçlendirecekti (Davis, 1994, s.68). Aynı şekilde Alman sosyal demokrasininin kalesi olan SPD ve Kautsky de Balkan Federasyonu fikrini destekleyecekti (Davis, 1994, s.104). Aynı dönem Balkanlar'da bulunan ve Sırp sosyalistlerle içli dışlı olan Troçki için de Balkan halkları arasında bir ulusal otonomi fikri, Çarlık Rusyası'nı geriletecek bir hareket olacaktı (Davis, 1994, s.68).

⁵² Kaynakta bu konuyla ilgili daha detaylı bilgi bulunabilir.

20.yy'ın başında hiç kuşkusuz, Makedonya milletlerinin ulusal çekişmeleri, emperyalizmin oldukça güçlü olduğu bir bölgede hali hazırda var olan problemleri bir hayli derinleştirmiş, özellikle İstibdat Dönemi'nin getirdiği baskı ortamı ve sindirme politikaları yüzünden içinden çıkılmaz bir hal almıştı. 26 Mart 1903'te Brüksel'de gerçekleştirilen kongrede Sırp sosyal demokratları tarafından, o dönem oldukça hareketli olan ve İlinden Ayaklanması gibi Bulgar hareketlerinin gerçekleştiği bir dönemde, Sosyalist Enternasyonal Büro Komitesi'nin Makedonya ve Ermeni meselesi karşısında, ulusal özerkliği savunan bir müdahalede bulunması gerektiğini belirtti (Haupt, 1969). Fakat, o dönem için SEBK, bu müdahalenin gerekli olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya varamıyordu (Haupt, 1969, s.65-69). SEBK'in Makedonya sorunuyla ilgili kesin olarak 1904'te, Plehanof, Vaillant ve Adler gibi sosyalistlerin de onayladığı bir biçimde, Balkan'larda kendi bağımsızlığı için savaşan bütün halkların yanında olduğu ve yaşanan katliamların karşısında olduğu yönünde oldu (Haupt, 1969, s.104). Üstelik Plehanof, aynı kongrede Makedonya'nın bağımsızlığı konusunda SEBK'ye bizzat rapor verdi (Haupt, 1969, s.65-69).

1904 Amsterdam Kongresi'nde de aynı şekilde Bulgar komitesinin bizzat toplantıda olduklarını ve hazırlanan aktivite raporunda imzaları bulunan Dimitar Blagoef, G. Kirkow ve N. Harlakov gibi önde gelen sosyalistlerin bulunduğunu görebiliyoruz (Haupt, 1964, s.192). Aynı şekilde Ermeni sosyalistleri de 1890'lardan itibaren Enternasyonal'de, özellikle Plehanov tarafından temsil ediliyorlardı ve birçok kongrede ve toplantıda Ermeniler ile ilgili, yaşanan katliamlar; 1894-96 olayları, Sasun katliamı gibi konularda Enternasyonal'in tavrı açık bir biçimde, sömürüye, katliamlara ve savaşa karşı, ezilen sınıfın yanında olacak şekilde kararlaştırıldı (Haupt, 1964, s.192). Ardından 3 sene sonra Enternasyonal tekrar toplandı. 1907 Stuttgart Kongresi'nde konuşulanlar açısından bakıldığında farketmek mümkün ki; Avrupa'da yaklaşan savaşın ayak sesleri neredeyse ilk defa bu kadar derinden fakat bir o kadar da yakın gelmekteydi (The International Socialist Congress in Stuttgart Proletary, 1972, s.75-81). Bu kongrede delegelerin arasındaki bölünmenin, tartışmaların, anti-militarizm ve savaş karşıtlığı sloganlarının iyiden iyiye duyulmaya başladığı ve öte yandan oportünistlerin de iyiden iyiye ortaya çıktığı bir dönemdi (The International Socialist Congress in Stuttgart Proletary, 1972, s.75-81). 1905 Rus Devrimi yaşanmış ve bunun üzerine alınan derslerin dışında, artık tamamen kaynayan bir kazan halini alan Avrupa ve hatta uluslararası arena, kendisine yeni kolonyal alanlar yaratmak ve sömürü ihtiyacını gidermek için farklı yollar ararken birbirine düşmekteydi. Aynı kongrede silahsızlanma

ile ilgili tutum konusunda farklı görüşler vardı. ve bu ideolojik tartışma bize II. Enternasyonal'ın savaş konusundaki tutumunu açıklamak konusunda da aydınlatıcı olabilir. Birincisi, Bebel, Rosa Luxemburg ve bazı Rus sosyal demokrat delegeler gibi militarizmin sınıf baskısının baş silahı olduğu, sosyal demokratların savaştan kurtulmayı veya savaşın en hızlı şekilde sona ermesini engellemeyi değil, savaşın yarattığı krizi burjuvazinin devrilmesini hızlandırmak için kullanması gerektiği yönündeydi. Diğer bir tarafta ise Hervé, her savaşın bir grev ve ayaklanma ile sonuçlanacağını düşünüyordu (The International Socialist Congress in Stuttgart Proletary, 1972, s.75-81).

Enternasyonal sosyalizmi tedirgin eden diğer bir önemli olay ise, 1908'de Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesiydi (Yılmazata, 2012, s. 125). Büyük bir diplomatik bunalıma da yol açan bu olayın perde arkasında Sırbistan, Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında büyük bir gerilim yaşanırken, ortada kalan Osmanlı Balkan vilayetleri, durumdan en fazla etkilenen taraflar oldular.

Balkanlar'da durum öylesine karışıktı ki, 1909'da Kautsky de "*La voie du pouvoir*" ismiyle yazdığı yazısında, kapitalizmin artan çelişkilerinden ve savaşlar zamanının ortaya çıkışından dem vuruyor, bir yıl kadar önce yazdığı diğer bir makale olan "*Balkan Slavları Arasındaki Sosyalistlerin Ulusal Görevleri*" yazısında Balkan sorununa dikkati çekmeye çalışıyordu (Rebérioux & Haupt, 1967, s.27). Bosna-Hersek kriziyle aynı dönemde Bulgaristan kendi bağımsızlığını ilan ediyor, Sırbistan bağımsızlık ve Bosna toprakları üzerinde olan hakkını almak isteyerek diplomatik krize katkıda bulunuyor ve Rusya ise kendi emperyal fikirlerini Balkan topraklarında gerçekleştirmek istiyordu (Rebérioux & Haupt, 1967, s.27).

Etrafında bu kadar büyük olaylar yaşanırken Selanik'te var olan genel durum neydi ve şehir bu olaylardan nasıl etkilendi? Şehirde, o dönemde görünür bir biçimde ulusal sorunla alakalı bir çatışma yoktu ve Enternasyonal, şehirle olan bağıını 1908'den sonraki dönemde gerçekleştirecekti. Farklı etnik yapıların bir arada, çok da homojen olmayan bir biçimde yaşadığı ve genellikle Osmanlıcı bir düşünce yapısının korunduğu şehir, Enternasyonal'in Kopenhag Kongresi'ne kadar ilgisini çekmedi. Nitekim, Doğu liman kentlerinden biri olarak tanınan bu şehir, endüstrileşmesini gerçekleştirdiği 1800'lü yılların sonu ve 1900'lerin başından itibaren, barındırdığı etnik çeşitlilik ile doğru orantılı olarak farklı meslek grupları, loncalar ve işçi örgütleri ile tanıştı.⁵³ 1908 devriminin hemen öncesinde kurulan sendikalar, örgütlenme konusunda yetersiz olmakla birlikte,

⁵³ Bu konu üzerine daha fazla bilgi bu çalışmanın 1. Bölümü'nde yer almaktadır.

etnik açıdan homojenlikten uzaktı (Mazower, 2003). Selanik'in bu farklı etnik yapısının getirebileceği gücü, 1908 sonrası Jön Türk yönetimi altında avantaja çevirebileceğini düşünen sosyalistler, bütün sendikaları, işçi örgütlerini ve meslek gruplarını birleştirmeyi hedeflerken, hiç kuşkusuz Marksist teoriyi fazlasıyla göz önünde bulundurdular. Dolayısıyla hem kendi içinde, hem de uluslararası arenada “enternasyonal” olarak yola çıkan SSİF'nin, uluslararası sosyalist hareketin bir parçası olma isteğini göz ardı etmemiz mümkün değildir. Bu isteğini de oldukça kısa bir sürede gerçekleştirdi.

4.3.1 II. Enternasyonal toplantılarında SSİF'yi ilgilendiren gelişmeler

SSİF kurulduğu 1909 yılından itibaren enternasyonal sosyalist hareket içinde kendine bir yer edinme çabası içindeydi (Haupt & Dumont, 2014). Osmanlı sosyalistleri içerisinde sesini en fazla duyurabilenlerden olan SSİF, Selanik'teki sosyalist hareketin ayak izlerini tüm sosyal demokrat camiaya tanıtmak istedi. II. Enternasyonal ile ilk ilişkisini 1909'da gerçekleştirdi (Haupt & Dumont, 2014). Yukarıda belirttiğimiz gibi, en büyük amacı Bulgar sosyalistleri ile birlikte, II. Enternasyonal'in altında bir “*Türkiye İşçi Partisi*” (*Parti ouvrier de Turquie*) oluşturmak olan Federasyon'un önünde birkaç handikap vardı. Birincisi, Ermeni sosyalistleri Hınçakyanlar, 1880'li yılların sonundan itibaren Enternasyonal'e katılıyor, benzer şekilde Taşnaksütyun da 1907'de Enternasyonal altında bir “*Ermeni Türkleri*” alt bölümünü oluşturuyordu. Dolayısıyla, Enternasyonal Sekteri Camille Huysmann için, SSİF'nin bir Türk İşçi Partisi alt bölümü (*sous section*) oluşturmaktan ziyade, “Selanik İşçileri” alt bölümünün oluşması gerekiyordu (Dumont, 1997). İkincisi ise, hali hazırda DBS ile kötü giden ilişkilerin ve az da olsa üyesi bulunan Slav nüfusun kendisini tamamen ayırdığı bir SSİF için, Enternasyonal Büro gözünden de bir itibarsızlaşma riski söz konusuydu. Nitekim Glavinof'un SEBK'e gönderdiği mektuplarda Federasyon ile ilgili oldukça ağır eleştiriler mevcuttu (Haupt & Dumont, 2014, s.126). Fakat görünen o ki, 19 Haziran 1909'da Selimiye Meydanı'nda yapılan mitingin başarılı geçmesi SSİF için önemli bir referans oldu. Tomof, Benaroya ve Rıza Efendi'nin Türkçe, Rumca, Bulgarca ve Ladinoca yaptığı konuşmalar, ve özellikle sendikal hareketin, işçi haklarının öneminden bahsedilmesi ve yapılan konuşmaların bir basın metni halinde bütün işçi örgütlerine gönderilmesi, hareketin hem ulusal hem de uluslararası anlamda dikkat çekmesine yardımcı oldu (Haupt &

Dumont, 2014, s.47).⁵⁴ Bu referansla, Benaroya ve A. Hazan, Brüksel’de bulunan SEBK şubesine giderek bizzat Enternasyonal Osmanlı alt seksiyonu olmak için başvuruda bulundular (Haupt & Dumont, 2014, s.27).

1909 yılındaki kabulün ardından, 1909 ve 1912 yılları arasında, SEBK ile SSİF arasında birçok yazışma gerçekleşti. Georges Haupt’un SEBK arşivinden çıkardığı bu yazışmalar, SSİF ve dönemin Osmanlı sosyalist hareketi hakkında bize birçok ipucu vermektedir. Temmuz 1908 itibarıyla başa gelen İTC yönetimi ve ilk başlarda sergilediği yumuşak tutum zamanla sertleşti ve en çok da sosyalist hareketler üzerinde etkisini göstermeye başladı (Haupt & Dumont, 2014, s.126). Sertleşen bu tutumun en büyük örneklerinden birisi, SSİF’nin kurucularından olan A. Benaroya’nın 1911’de Sırbistan’a sürgün edilmesiydi. Dolayısıyla SEBK ve SSİF arasında gerçekleşen yazışmaların birçoğunda, Federasyon’un Paris’teki başkanı Saul Nahum’un imzası bulunmaktaydı (Haupt & Dumont, 2014).⁵⁵ Saul Nahum dışında, Federasyon sekreteri J. Hazan’ın da gönderilen belgelerde ismi vardı. Nitekim, SSİF tarafından gönderilen bütün bu telgraf ve mektuplarda, Selanik sosyalistlerinin genel durumu, yaşanan baskılar ve ekonomik zorluklar anlatılmaktaydı (Haupt & Dumont, 2014).

Peki Jön Türk devriminin ilk aylarında Selanik sosyalistleri ile olan yakınlığının sebebi tam olarak neydi? Devrimin en başında Enternasyonal sosyalistler ve Selanik sosyalistleri büyük ihtimalle işlerin bu kadar kötüye gideceğini tahmin edememişlerdi. Hatta ilk olarak Jön Türk Devrimi, Avrupa Enternasyonal sosyalistleri arasında da büyük bir coşkuyla karşılanmıştı ve Romen sosyalist Racovsky, bu durumu bizzat “*Osmanlı için büyük bir ilerleme*” olarak görüyor ve yeni rejimin konsolidasyonu için savaşaacağını belirtiyordu (Racovsky’den aktaran Haupt & Dumont, 2014, s. 206). Aynı şekilde Enternasyonal Büro, 11 Ekim 1908’de De Brouckère’in kongrede sunduğu ve II. Abdülhamid rejiminin düşüşünü müjdeleyen bir metni okuyarak, yeni rejimi selamlamışlardı (Haupt & Dumont, 2014). SEBK dahil olmak bütün sosyalistlerin ilgisini çeken bu rejim değişikliği, Osmanlı’da artacak olan sosyalist faaliyetlerin habercisi olarak görüldü ve bu konuda haksız da sayılmazlardı. Nitekim, devrim beraberinde birçok işçi hareketini, sendikal faaliyeti ve örgütleri beraberinde getirdi. Aynı şekilde, gerçekten de İttihatçılar, devrimin ilk yılına girene kadar ilerici bir görünüm sergilemekteydiler. Grevler, işçi örgütleri ve sendikal faaliyetlere izin veriliyor, Vlahof gibi isimler sayesinde mecliste sosyalizmin temsiline sesini çıkartmıyor ve

⁵⁴ Benaroya ve A. Hason’un 20 Haziran 1909’da SEBK’ye yazdıkları mektupta bu durum açıkça görülmektedir.

⁵⁵ “Belgeler” bölümünde Nahum’un imzasını taşıyan birçok telgraf görülebilir. sf. 43 - 160

daha önemlisi Selanik'te Safarad Yahudileri ve sosyalistler ile iyi ilişkiler kurmaya çalışıyordu (Tunçay, 1978).⁵⁶ Bu durum aynı zamanda Enternasyonal sosyalizmin, Jön Türk Devrimine karşı olan tutumunu da etkiliyor ve şüpheye mahal verecek bir durum olmadığını düşünüyordular.

Fakat Enternasyonal Sosyalizm'in atladığı ya da öngöremediği önemli bir husus, Jön Türk rejiminin kısa süre içinde Türkiye sosyalistlerine saldırmaya ve bütün sosyalist eylemleri yasaklama girişimlerinde bulunmaya başlamasıydı. 1910 Kopenhag Kongresi'nde özel olarak DBS ve Sırp sosyalistlerinin gönderdikleri raporlar ile yeni rejimin eskisini aratmadığı ve şiddet unsurunun yeniden siyasi ve sosyal hayatta yerini aldığı belirtildi (Internation Socialist Congress, 8th, 1910, s.7-8). Sonuç olarak SEBK hatasından geri dönmüş ve Jön Türk rejiminin görüldüğü kadar masum olmadığını farketmişti; aynı şekilde SSİF de. Aynı yıl, Federasyon'dan SEBK ile yapılan yazışmalarda da İTC hükümetinin sosyalistlere karşı tutumundan açıkça ifade ediliyordu (Haupt & Dumont, 2014, s.126). Dolayısıyla bu noktada üzerinde durmamız gereken konu, DBS ve Sırp sosyalistlerinin SSİF'ye yaptıkları suçlamalarda ve liberal bir parti olmakla itham etmesi konusunda bir yerden sonra haksız duruma düşmesiydi.

1910 Kopenhag Kongresi'nde Türkiye'nin durumu ve işçi örgütleri hakkında önemli kararlar alındı (Internation Socialist Congress, 8th, 1910, s.7-8). Jön Türk yönetiminin otokratik bir yönetim biçimi sergilemesi, Tatil-i Eşgal kanunu ile birlikte kamu hizmeti gören bütün kurumlarda iş yavaşlatma ve durdurma eylemlerinin yasaklanması ve grev yasağı gibi konular hakkında bizzat SSİF ve Ermeni sosyalistlerinin verdikleri raporlar, SEBK'in dikkatini çekmeyi başarmıştı (Haupt & Dumont, 2014). Enternasyonal kayıtlarına göre yapılan tartışmanın odak noktası, Türkiye'de ilk olarak yoğun bir Avrupa emperyalizminin varlığı, despotizm ve otokratik yönetim gibi baskıcı uygulamalar ile durumun dayanılmaz bir hal aldığı ve bu durumun özellikle Balkan halkları ve diğer Osmanlı halkları arasında gelişecek olan sosyal demokrasi ile çözülebileceği gerçeğiydi (Internation Socialist Congress, 8th, 1910, s.7-8). Kongre, aynı zamanda özel olarak İTC yönetiminin sendikal hak, grev ve örgütlenme gibi sosyalist işçilere yapılan saldırılara da tamamen karşıydı (Internation Socialist Congress, 8th, 1910, s.7-8).

SEBK'e gönderilen telgraflar arasında, özellikle 1910 Kopenhag Kongresi öncesinde SSİF adına A. Benaroya tarafından ve Dar Bulgar Sosyalisti Vasil Glavinof tarafından yazılanlar dikkat çeker (Haupt & Dumont, 2014, s.20). Bildiğimiz üzere, 1908 devrimi sonrasında Jön Türk hareketinin nispeten özgürlükçü olduğunu savunan SSİF için, Dar Bulgar sosyalistleri ağır

⁵⁶ Kaynakta, İTC Hükümeti'nin liberal tutumları ile ilgili daha detaylı bir analiz mevcuttur.

eleştirilerde bulundular. Vasil Glavinof, DBS'lerin Makedonya'daki temsilcisi olarak, Benaroya ve diğer SSİF üyelerini bir burjuva federasyonu kurmakla suçlayan ve bu federasyonun içinde İTC yönetimini destekleyenlerin bulunduğunu belirten ağır bir yazı yazdı (Haupt & Dumont, 2014, s.20). Dolayısıyla 1908'den itibaren başlayan bu tartışmaya, 1910 itibariyle SEBK da dahil olmuş oldu. Haupt ve Dumont'a göre BDSİP, suçlamaların boyutları konusunda bazı konularda haksızdı (Haupt & Dumont, 2014). SSİF, ilk zamanlarında Jön Türk yönetimini desteklemiş ve Abdülhamid'in baskıcı yönetiminden sonra bir hareket alanı doğduğunu düşünmüştü. Fakat henüz başa gelmelerinin üzerinden bir sene geçmeden İTC'nin de benzer bir hataya düştüğünü ve baskı politikalarına başladığını gördü. Özellikle 1909 grevleri ve bu grevlerde yaşanan zorlukları göz önüne aldığı baskıcı bir burjuva partisini desteklemeleri olanaksız hale gelmişti. Özellikle 1910 ve 11'deki sürgünlerden sonra, mevcut yönetimle bir sosyalist hareket devam ettirmenin ne kadar zor olduğu anlaşıldı (Haupt & Dumont, 2014, s.34).

Her şeye rağmen SSİF, 1911'deki 1 Mayıs gösterisine Selanik'te 7000 kişi örgütlemeyi başardı (Haupt & Dumont, 2014, s.85).⁵⁷ Bu rakamda, yukarıda bahsettiğimiz gibi işçi sınıfı üzerindeki baskılar, sosyalist hareketin bir çıkmaza girmesi, sürgünler ve İTC'nin burjuvanın çıkarlarını kollamasının büyük etkisi vardı. Fakat burada üzerinde durmamız gereken bir başka husus, SSİF ve daha özel olarak Benaroya'nın etnik, din ve dil farkı gözetmeden giriştiği örgütlenme çabası ve bunu büyük oranda başarmanın haklı gururuydu. SSİF'nin, Selanik'in var olan multi etnik yapısı içerisinde, hem enternasyonal bir parti olarak kendisini öne çıkarırken, bir yandan içeride de uluslararası bir örgütlenmeyi başarmaya uğraşıyordu. 19.yy gibi ulusal saiklerin fazlasıyla ön plana çıktığı, ayaklanmaların ve savaşların baş gösterdiği bir milliyetler çağında, pratik anlamda zor olanı denemek bir takım güçlükleri de beraberinde getirecekti. Nitekim, SSİF birçok defa bir burjuva partisi olmakla, Benaroya'nın kendisi liberal olmakla ve hatta Selanik'teki Yahudileri kayırmakla suçlanacaktı.

Bu suçlamalar daha önce de bahsettiğimiz gibi, 1910 yılında, Dar sosyalistlerin SSİF içerisinde tamamen sıyrılmalarıyla büyük boyutlara ulaştı (Haupt & Dumont, 2014, s.34). Glavinof, Enternasyonal Büro'ya gönderdiği mektupta bizzat SSİF'yi şikayet etti ve Enternasyonal Büro'nun, SSİF'nin yaptığı üyelik başvurusunu kabul etmemesi gerektiğini söyledi (Haupt & Dumont, 2014, s.294). Yakın zamanlarda Enternasyonal'in, Ermeni sosyalist partisi Taşnaksütyun'dan da, SSİF hakkında bilgi almak istediğini bilsek de, Taşnakların Vlahof,

⁵⁷ Josef Hazan bu sayıyı 3 Mayıs 1911'de SEBK'ye yazdığı telgrafta belirtmiştir.

Benaroya ve SSİF hakkında olumsuz bir görüşlerine rastlamak mümkün değildi. Fakat Darların Selanik'teki temsilcisi Glavinof, tam tersine federasyonun sosyalist olmaktan öte burjuva sınıfını temsilcisi olduğu ve hatta İttihatçılar'ın bile onlar sayesinde Enternasyonal'e sızabileceğinin sinyallerini veriyordu (Haupt & Dumont, 2014, s.31). Bu iddiaların aslı olduğunu söylemek o dönem Dar Sosyalistler için doğru olsa da, şu anki bilgilerimizle baktığımızda gerçeği yansıtmadığı apaçık ortada. Federasyon'un, şu veya bu şekilde bir burjuva yönetime olan az miktardaki ümidine karşılık, Osmanlı'da enternasyonal bir sosyalizm ve işçi hareketi getirmeyi planlamıştı. Fakat bu düşüncesinin doğru olmadığını er ya da geç anlamış oldu. Bu tartışmanın ötesinde, Federasyon'un SEBK ile yaptığı yazışmalarda; partinin programından yapılan gösterilere, gönderilen aidatlardan yaşanan siyasal huzursuzluğa kadar birçok konuda rapor veriyor ve hatta yer yer Enternasyonal'in görüşünü istiyordu (Haupt & Dumont, 2014, s.43-160).

4.4 Ulusal ve Uluslararası Sosyalist Basın

Enternasyonal sosyalizm içerisinde basının rolü ne kadar önemliyse, SSİF için de bir o kadar önemliydi. Enternasyonal sosyalizmin içinde bizzat yer alan önemli figürler, aynı zamanda basının gücünün farkındaydı, dolayısıyla haftalık ve aylık yayınlarda Bebel, Kautsky, Lenin, Jean Jaurès, Paul Lafargue ve Rosa Luxemburg gibi isimlerin makalelerini ve yazılarını görmemiz mümkündü (Social Democracy History Archive, Justice). Fransa'da *L'Humanité*, Belçika'da *Le Peuple*, Almanya'da *Neue Zeit*, *Vorwärts* ve İngiliz sosyal demokratlar tarafından yayımlanan *Justice* gibi periyodik gazete ve dergiler sadece birkaç önemli örnek olmakla birlikte, Enternasyonal Sosyalizm'in dünya kamuoyuna tanıtılmasında ve uluslararası işçi hareketinin duyurulmasında oldukça etkiliydi. SPD'nin 19.yy sonlarında Almanya içerisinde hakim olduğu güç ve yayın organı olan *Neue Zeit* ise Enternasyonal Sosyalizm'in basın alanındaki en büyük kozu olarak görülüyordu. Dolayısıyla, kamuoyu yaratmak, sömürgeciliğe karşı durmak, ezilen sınıfların yanında olmak ve işçi sınıfının haklarını temsil etmek gibi konularda sosyalist basının gücünü inkar etmemiz mümkün değildi. Bu kısımda, SSİF'nin hem kendi yerel gazeteleri hem de yurtdışında çıkan sosyalist basın kanalları olan *L'Humanité*, *L'Etoile Belge* ve *Le Peuple* gibi gazetelerle olan ilişkisini inceleyeceğiz.

Selanik'te de benzer bir biçimde, sınıf çatışmasının arttığı 19.yy sonu ve 20.yy başı ile basın kanallarının çeşitlenmesi ve yayınların çoğalması paralel olarak ilerledi. Özellikle 1908

devrimi sonrası basında yaşanan patlama bile, yazılı basına olan ihtiyacın ve özlemin büyük bir kanıtıydı (Baykal, 2008-2012, s.29-45).⁵⁸ Fakat Selanik'te var olan işçi hareketinin ve sosyalizmin; şehirdeki Yahudi, Rum, Bulgar ve Slav entelijensiya ile birlikte sosyalist basın anlamında Osmanlı öncülerinden olduğunu belirtmek gerekir. SSİF'nin de 1908 sonrası hemen faaliyetlerine başladığı yazılı basın anlamındaki gelişmeler, şehirde aynı zamanda çıkan *Rabotniçeski Iskra* gibi BSDİP üyesi Vasil Glavinof tarafından başka gazetelerle birlikte patlama yaşıyordu. Sonuç olarak; broşürler, el ilanları, dergi ve gazete basımları özellikle Selanik'te yoğunlaşmaya başlayan sosyalist işçi hareketiyle beraber oldukça yaygın bir hale geldi.

Şehirde var olan basımhanelerin faaliyetleri 16.yy'a kadar dayansa da, bildiğimiz anlamda gazete ve dergi yayıncılığı ilk olarak 19.yy'ın ortalarında başladı. 1860'lar ve 70'lerde şehirde ilk haftalık-aylık gazete ve dergiler yayımlanmaya başladı. Fakat özellikle Yahudi cemaat arasında gazetecilik ve genel olarak basın miladını başlatacak olayın 1894'te Fransa'da gerçekleşen ve bir Yahudi Yüzbaşı olan Alfred Dreyfus'un düzmece bir mahkeme ile yargılanması, ardından kendisini aklama süreci ve asıl olarak Avrupa'da o dönem bir hayli belirgin olan Yahudi düşmanlığının hortlanması olduğunu da belirtmek gerekir (La Solidaridad Ovradera, Université de la Sorbonne, 1986, s.32). Kimi araştırmacılara göre Siyonizm'in de başlangıcı ilan edilen bu olay üzerine Osmanlı'daki Yahudi milleti arasında da sesini duyurma ihtiyacı hasıl olmuştu. Öte yandan, modernitenin her alanda kendisini fazlasıyla belli ettiği fakat aynı zamanda derin bir silahlanma yarışında başı çeken ülkelerden birisi olan Fransa gibi bir ülkede, Dreyfus olayının yaşanması ve Yahudi Yüzbaşı'nın vatan hainliği suçuyla yargılanması hiç kuşkusuz Clemenceau ve Jean Jaurès gibi II. Enternasyonal figürlerini de harekete geçirmişti. Enternasyonal sosyalist hareketi ve basını yakından takip eden Selanik entelijensiyası için de Dreyfus olayı bir ders olmuş olmalı ki; şehirde o döneme dek sayısı sadece birkaç tane olan haftalık ve aylık yayınlar, özellikle Yahudi cemaat içinde; İbranice günlük ve periyodik yayınlar halinde büyümeye ve gelişmeye başladı ve şehirde artan işçi hareketleri ekseninde gelişmeye devam etti (La Solidaridad Ovradera, Université de la Sorbonne, 1986, s.32). Şehirde gazete ve dergi basımlarının dışında, 19.yy'ın sonlarına doğru genellikle Fransızca ve İbranice kitapların çevirileri, tiyatro metinleri, şiir çevirileri gibi kitap basımları da yapılıyordu (Ayoun, 2009, s.32).

Bu gazeteler arasında diğerlerine göre daha çok bilinen ve nispeten uzun soluklu olanlar arasında; *La Epoca*, *Selanik* ve *El Lunar* gibi yayınlar vardı (La Solidaridad Ovradera, Université

⁵⁸ Kaynakta Jön Türk Devrimi sonrası artan basın faaliyetlerine yönelik daha ayrıntılı bilgi bulunabilir

de la Sorbonne, 1986, s.32). Fakat bu yayınlar işçi hareketi ekseninde yayınlar olmamakla birlikte, genel olarak yerel haberler yapıyorlardı. *El Lunar*, 1864'te Saadi Lévy tarafından basılan bir aylık gazeteydi ve ömrü sadece 3 sayı sonrasında sona erdi (Ayouun, 2009, s.33). Aynı kişi 1874'te *La Epoca* adlı gazeteyi çıkardı. 1912'ye kadar yayın hayatını sürdürecektir olan bu gazete genel olarak liberallerin sözcüsü olacaktı. 1864'ten 1874'e kadar yayın yapan Selanik (Salonique) ise aylık gazeteydi (Ayouun, 2009, s.32). Şehirde aynı zamanda bizzat sosyalistlerin çıkarmadığı ama zaman zaman işçilerle ilgili haberler yapan bir gazete daha mevcuttu. *Le Journal de Salonique*, Selanik özelinde haber yapan yerel bir gazete olmakla birlikte, Socialist Club'ın öncülük ettiği 19 Haziran 1909 mitingiyle ilgili uzun bir haber yaptı ve şehirdeki tütün, sigara kağıt, sabun, marangoz, mağaza, kundura, demiryolu, hava gazı, terzi işçilerinin bu protestoya büyük bir katılım gerçekleştirdiklerinden bahsetti (Journal de Salonique, 20.06.1909).

Bildiğimiz anlamda sosyalist yayınlar ise 1908 itibariyle, şehirde beliren sınıf çatışması ve genellikle dil bilen sosyalist entelijensiyanın yetişmesiyle başladı. Bu sebeple 1908 yılını da basın-yayın anlamında Selanik için ikinci bir milat olarak kabul etmekte bir sakınca yoktur. Nitekim kuruluşunun çok kısa bir süre ardından medyayı etkin bir biçimde kullanmaya başlayan SSİF, 1909'da ilk olarak *Amele* gazetesini çıkarmaya başladı (Haupt & Dumont, 2014, s.24). Aşağıda biraz daha detaylı olarak anlatılmayı hakeden bu gazete, o dönem için Selanik'te çıkan ilk sosyalist gazete olma özelliğini de taşıyordu (Haupt & Dumont, 2014, s.24). Arda Odabaşı'nın araştırmalarında bu gazetenin finansmanının Beşçınar eğlencesi sırasında yapıldığı ve eğlenceden elde edilen gelire bu 4 dilli gazetenin çıkabildiği belirtilmektedir (Odabaşı, 2010, s.3). SSİF'nin bizzat dahil olduğu ve Selanik'te yayımladığı Sefarad Yahudileri'nin konuştuğu Ladinoca olan *Solidaridad Ovradera* gibi gazetelerin yanında Bulgar sosyalist gazetesi olan *Rabotniçeski Iskra* gibi gazeteler önemli ölçüde etkililerdi.

Selanik sosyalizmi üzerine yapılan araştırmaların en büyük zorluklarından birisi olan dil konusu, aynı zamanda Selanik sosyalizminin kendisini de genel olarak basın alanında etkileyen iki büyük zorluktan bir tanesiydi diyebiliriz. Şehirde konuşulan, Ladinoca, Bulgarca, Türkçe, Rumca, Slavca ve Fransızca gibi dillerde ayrı ayrı çıkan yayınları takip edebilmek ve bu konuda yapılan araştırmalarda bütün arşivleri okuyup anlayabilmek en büyük problemlerin başında geliyordu. Georges Haupt'un yaptığı araştırmalarda ortaya çıkardığı *Amele Gazetesi* ve *Jornal del Laborador* arşivi, Richard Ayoun'un *Solidaridad Ovradera* üzerine yazdıkları (Ayouun, 2009, s.33) ve direk Selanik'te yayımlanmasa da Osmanlı'da sosyalist basın konusunda bize birçok bilgi veren

Stefo Benlisoy'un *Ergatis* üzerine yazdıkları (Benlisoy, 2018) SSİF, Bulgar sosyalizmi ve genel olarak Osmanlı Sosyalizmi'ni aydınlatan, aynı zamanda Enternasyonal Sosyalizm ile olan bağıını gösteren önemli kaynaklardı.

Fakat yukarıda bahsettiğimiz gibi, dil konusu şehrin basın ile ilgisi olan entelijansiyası için de bir handikaptı diyebiliriz. SSİF, şehrin dil anlamındaki eklektik yapısınının hem avantajını hem de dezavantajını yaşıyordu. Gazeteler birkaç dilde çıkmak zorundaydı ve broşürler yine birkaç dilde basılmak zorundaydı. Federasyon'un kurulduğu andan beri hedefi, şehirdeki işçi örgütlerini, dernekleri, sendikaları kanatları altına almak olduğundan, bütün işçi sınıfına medya kanalıyla ulaşabilmeyi hedefledi. Fakat bu durum, hem daha fazla efor sarfetmeyi gerektiriyor hem de maddi açıdan daha çok maliyete sebep oluyordu. Dolayısıyla, sosyalistlerin karşılaştığı bir diğer zorluk ise maddi sıkıntılar olacaktı. Halihazırda, kurulduğu andan itibaren maddi açıdan sıkıntı yaşayan partinin, maddi problemler yüzünden bazı yayınlarına son vermesi durumu söz konusuydu (Haupt & Dumont, 2014). Bu sebeple SSİF'ye yapılan eleştirilerden biri de, normalde 4 dilde çıkan gazete ve dergilerin, bir süre sonra sadece iki dilde çıktığı ve Ladinoca ve Türkçe olarak basıldığı yönünde olacaktı (Haupt & Dumont, 2014). Bu eleştiri, bir yandan SSİF'nin multi etnik yapısından uzaklaştığı ve sadece Yahudi cemaatine yönelik bir parti olduğu yönündeki tartışmaları izledi.

SSİF'in basılı olan kaynakları arasında yer alan *Jornal del Laborador*, 1909 yılında yayına başladı ve bir yıl kadar sonra yukarıda da bahsettiğimiz mali sebeplerden ötürü yayımına son verildi (Haupt & Dumont, 2014). Fakat bu kısa süre bile, gazetenin şehrin işçi sınıfının üzerindeki etkilerini göstermek açısından bir hayli önemlidir. Gazete 4 dilde çıkıyordu (Haupt & Dumont, 2014)⁵⁹ ve günümüzde ulaşılabilen sayılardan ve makalelerden her biri, dönemin sosyalistlerini, işçi sınıfını ve şehrin genel durumu anlamamız konusunda bize büyük ipuçları vermekteydi (Haupt & Dumont, 2014).⁶⁰ Dönemin entelijansiyasının konuştuğu dil olan Fransızca ise, gazetenin bazı makalelerinde yer alıyordu. Gazetenin yayımlandığı diller Ladino dili, Bulgarca, Rumca ve Türkçe'ydi (Haupt & Dumont, 2014, s.12). Özellikle *Rabotniçeski Vestnik*, Selanik'te Bulgar azınlığın SSİF sosyalizmini anlaması açısından önemli bir ayrıntı olarak durmaktaydı.

Fakat aynı şekilde, İstanbul'da yeni yeni gelişen sosyalist hareketlerin ekseninde de basın kanalları gelişmeye başlıyor, özellikle TSM çevresinin Selanik sosyalizmi ile bağlantısı dikkat

⁵⁹ Gazetenin ismi çıktığı 4 dilde de aynı anlama geliyordu: "İşçi Gazetesi". Ladinoca *Jornal de Laborador*, Yunanca *Efimeris tu Ergatu*, Bulgarca *Rabotniçeski Vestnik* ve Türkçe *Amele Gazetesi*.

⁶⁰ Paul Dumont ve Georges Haupt'un yaptığı araştırmalar sonucunda bu gazetenin bazı sayıları ve içerisinde yer alan haberler ele geçirildi ve yandaki eserde yayımlandı.

çekiyordu. Kurulduğundan itibaren Osmanlı'daki bütün sosyalist örgütleri birleştirmeyi hedefleyen ve bu anlamda SSİF ile temelde ortak bir amaca hizmet eden bu örgüt, *Ergatis* gazetesi ve 1910 Ekim'inde yayın hayatına başladığı ve Ladino dilinde çıkarılan *El Laborador* ile enternasyonal sosyalist basına katkıda bulunuyordu (Benlisoy, 2018, s.45). Her ne kadar *El Laborador*'un yayın hayatı kısa sürse de, bu durum Benaroya tarafından *Solidaridad Ovradera*'nın İstanbul'daki satışının kolaylaştırılması için yapıldığı belirtilmişti (Benlisoy, 2018, s.45). Bu noktadan şunun da altını çizmek gerekir ki, Selanik için İstanbul sosyalizminin ve dil anlamında Ladinoca bilen kesimin de SSİF faaliyetlerinden haberdar olmasının önemi büyüktür.

Avrupa Enternasyonal basın, aynı şekilde Selanik'te ve daha genel olarak Makedonya'da ortaya çıkan sosyalizm ve 1908 sonrası Osmanlı rejimiyle ise fazlasıyla ilgilenmekteydiler. Belçika'da *Le Peuple* gazetesi, Fransa'da *L'Humanité* ve Ermeni sosyalistlerin çıkardığı *Pro Armenia* gibi gazeteler başta olmak üzere neredeyse çoğu sosyalist yazılı basın Bab-ı Ali'de gerçekleşen değişim hakkında yazıp çiziyor ve 1908 devrimini manşet yapıyordu (Rebérioux & Haupt, 1963, s.194). Osmanlı'daki değişimi uzaktan da olsa selamlayan ve heyecanlanan Avrupa sosyalist basını, Makedonya sorunu ve Bulgar – Sırp – Selanik ve Ermeni sosyalistleri hakkında da sessiz kalmadı. Selanik sosyalistleri, büyük bir çoğunluğu Bulgar ve Yahudi entelijensiyası olarak Fransızca biliyorlar ve sosyalist basını takip ediyorlardı. Kentteki gösteri ve mitinglerde farklı dillerde konuşmalar yapılıyor ve farklı dillerde ilanlar dağıtılıyordu. Uluslararası sosyalist basında SSİF'nin yer aldığı özellikle 2 haber, 1911 tarihli olmakla birlikte İtalyan saldırısının hemen sonrasında yazılmıştır.

Etoile Belge'in 10 Ekim 1911 tarihli Selanik'te bulunan muhabirin yaptığı haberine göre, SSİF'nin 5 Ekim'de İtalya'nın Trablus saldırısına karşı büyük bir miting düzenlediğini öğrenmemiz mümkündür (Haupt & Dumont, 2014, s.194). Bu mitingte önce, o dönem Selanik milletvekili olan Vlahof Efendi konuşma yaparak İtalya'nın saldırısını kınadı, Vlahof'un ardından Arditti ve Tomof gibi diğer sosyalistler de 4 ayrı dilde konuşma yaparak benzer şekilde bu saldırıyı protesto ettiler (Haupt & Dumont, 2014, s.194). Protestonun sonunda bir bildiri hazırlanarak hem Brüksel'de bulunan sosyalist partiye hem de İtalyan sosyalist partisine telgraf çekilmesi kararlaştırıldı (Haupt & Dumont, 2014, s.195).

1911 Ekim ayında Selanik'te toplanan⁶¹ ve Türkiye sosyalizminin birçok örgütünü bir araya getiren, Türk-İtalyan Savaşı ve baskıcı Jön Türk rejimine karşı yapılan toplantıya *Le Peuple*

⁶¹ Bu toplantı ile ilgili detaylar "Makedonya Sorunu" başlığı altında tartışılmıştır.

ve diğerk birçok sosyalist gazete sayfalarında yer verdi (Haupt & Dumont, 2014, s.196). Haberin kim tarafından yazıldığı tam olarak bilinmese de, konferansa kimlerin katıldığı ve ne gibi konuların tartışıldığı konusunda uzunca bir bilgi vardı. Burada, daha önce de bahsettiğimiz gibi bir “Balkan Konfederasyonu” nosyonunun üzerinde durulduğu, Balkan halklarının tek bir ülke altında birleşmesi gerektiği ve anca bu şekilde barış ve ilerleme sağlanabileceği konularında mutabakata varıldığından bahsedildi (Haupt & Dumont, 2014, s.197). Aynı şekilde Bulgar sosyalizminin içerisinde bulunduğu hizipleşmenin, bu konferanstaki temsilcilerini bile engellediği vurgulandı (Haupt & Dumont, 2014, s.195). Haberde, Bulgar sosyalizminin içerisindeki bu kutuplaşmanın yarattığı sorunlardan bahsedilirken, Romen, Sırp ve Türkiye sosyalistlerinin İtalya ile olan savaşa karşı giriştikleri mücadeleden, SSİF’nin 5 Ekim’de Selanik’te yaptığı büyük mitingten ve Balkanlar’da barışın nasıl tesis edilebileceğinden bahsedildi (Haupt & Dumont, 2014, s.195).

SSİF’nin Paris’te yaşayan üyesi Saul Nahum, 1912’de *L’Humanité* gazetesinde bir köşe yazısıyla karşımıza çıkmaktadır (L’Humanité, 31.08.1912). Aynı şekilde SEBK ile yazışmalarda da ismini sıklıkla gördüğümüz ve uluslararası sosyalist arena da bilinen Nahum, 31.08.1912 tarihli yazısına öncelikle İTC Hükümeti’nin artık iyiden iyiye prestij kaybettiğini belirtirken, o dönem hala II. Enternasyonal’e kayıtlı olan 2 sosyalist partiden söz eder: SSİF ve Taşnaksütyun (L’Humanité, 31.08.1912). Özellikle SSİF’nin sendikaları birleştirerek güç kazanmasından ve sadece Selanik’te değil, aynı zamanda İskeçe ve Kavala’da da etkin olduğundan söz eder.⁶² Aynı şekilde Nahum’un bir diğerk üzerinde durduğu nokta İTC’nin baskıları, illegal yöntemlerle sosyalistleri tutuklaması ve sürgüne yollamasıydı. Bir sonraki seçimlere kadar sosyalistlerin – özellikle SSİF – güçlü bir propaganda yürüteceğini belirtmekteydi.⁶³

SSİF’yi bizzat ilgilendiren bu birkaç haberin dışında genel olarak İTC politikalarını eleştiren, proleterya hareketini kısıtlayan önlemleri ve saldırıları kınayan ve özellikle İtalya’nın emperyalist saldırılarını kınayan yüzlerce haber mevcuttur.⁶⁴ Fransa ve Belçika sosyal demokrat basınının bu yabana atılmayacak ilgisi dışında, özellikle Almanya sosyal demokrat basını ile SSİF arasında bir ilişki olup olmadığı sorusunu ise bu çalışmada cevaplayamamaktayız. Görünen o ki,

⁶² Bu kentlerdeki faaliyetlerinden spesifik olarak söz edilmemiştir.

⁶³ Bahsettiği seçim Aralık ayında yapılan ve Sopalı seçimler olarak bildiğimiz seçimler olacaktır.

⁶⁴ Özellikle L’Humanité’nin açılan arşivindeki 1911 yılı sayılarında neredeyse hergün bu konularda bir köşe yazısı ya da haber görmek mümkün. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb327877302/date.r=humanite>

ne Haupt'un araştırmalarında ne de diğerlerinde, başta Neue Zeit olmak üzere diğer sosyalist gazetelerin Federasyon ile bir ilişkisi olduğuna dair bir kanıt görülememiştir.

4.5 Doğu Sorunu'nun  z ms zl ğ nde Gelineen Son Nokta: Balkan Savaşları

Balkan Savaşları tek başına birçok araştırmaya ve kitaba konu olmakla birlikte, sadece Balkan yarımadasını değil neredeyse bütün dünyayı etkileyen bir dizi sebep ve sonuca sahiptir. O nedenle, bu oldukça geniş konuyu bu başlığın altında ele almaya çalışırken bir hayli sınırlandırarak çalışmamızı ilgilendiren kısımların üzerinde duracağız. Dolayısıyla bu kısımda özellikle tartışmaya çalışacağımız hususlar; Enternasyonal'in ve SSİF'nin savaş sırasındaki tutumu, savaşın devam ettiği sıralarda Basel'de toplanan II. Enternasyonal'de alınan kararlar ve savaşın Balkan işçi sınıfları üzerindeki etkileri olacaktır.

Doğu Sorunu, Avrupa sosyal demokrasisinin dikkatini çektiği 19.yy'ın ortalarından itibaren, belki de beklenenden çok daha hızlı bir şekilde karmaşık bir hale gelmeye başladı. Yapısı itibariyle verimli topraklara, Selanik gibi bir limana, Bulgaristan, Sırbistan, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Romanya gibi konumu itibariyle önemli bölgelere sahip Makedon yarımadası, hem Avrupa'nın hem Rusya'nın emperyalist çıkarlarına göre şekillenmekle birlikte, sınırları yine tamamen bu emperyal devletlerin isteğine göre b l şt r len toprak parçalarına dönüşmekteydi (Adanır, 2001, s.56).  rnek olarak, 1908'de Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edilen Bosna'nın nüfusunun büyük bir çoğunluğu Sırplar'dan oluşmaktaydı (Yılmazata, 2012, s.102). Zamanla gelişen milliyetçi ayaklanmalar, artan kapitalizmin yarattığı burjuva ve işçi sınıfı, beraberinde sınıf  atışması ve sosyal demokrasi gibi kavramları da geliştirerek, sosyal demokratların endüstriyel devrimini geç tamamlamış ulusların da kendi kaderlerini tayin etme haklarının olduğu bilincini getirdi (Yılmazata, 2012, s.102). İşte Balkanlar'da fazlasıyla görülen ulus kavgalarının son halkalarından olan Balkan Savaşları bu dönemde, Osmanlı'nın Balkanlar'da kalan son toprak parçalarının da bölünmesi yoluyla gerçekleştirildi. Bu bölümde, üzerinde duracağımız Balkan sosyalistlerinin savaş öncesi ve savaş sürecindeki tutumları, SSİF'nin ekonomik ve siyasi bakış açısı, bize sosyal demokrasinin girdiği zorlu girdabı göstermesi açısından önemlidir.

1910'dan itibaren Enternasyonal'le ilişkileri devam eden; S. Nahum, Hazan ve Benaroya gibi isimlerle SEBK bağlantılarını sürdüren SSİF için, savaşın yaklaşan seslerinden kaçmak

mümkün değildi. Balkanlar'daki ulus kavgalarının boyutu artmış; Sırbistan, Karadağ, Yunanistan, Türkiye, Romanya ve Bulgaristan arasında emperyalist çekişmeler ve bu devletler içerisindeki farklı etnik grupların yarattığı karmaşa giderek içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Rum, Türk, Ermeni, Sırp, Yahudi, Romen, Çingene, Bulgar, Arnavut gibi etnik gruplar bu topraklarda yaşayan tüm ulusların sadece birkaçıydı. Daha önce üzerinde durduğumuz gibi tek başına Selanik bu etnik çeşitliliğin büyük bir kesimine ev sahipliği yapmasıyla beraber, hatırı sayılır oranda işçi gruplarına ve sosyaliste de sahipti.⁶⁵ Dolayısıyla var olan karışık ortamda, hiç kuşkusuz sosyalistlere büyük bir iş düşüyordu.

SSİF için, işçi sınıfının bu durumdan nasıl etkileneceği konusu bir hayli önemliydi. Nitekim, Jön Türk yönetiminin baskıcı önlemleri ve yasaklarının yanında Balkanlar'da meydana gelebilecek bir savaşın doğuracağı büyük sonuçlar, işçi sınıfı açısından büyük bir yıkım olacaktı. 1908'de Balkan halklarına birleşme çağrısı yapan ve ulusal sorunun monarşilere ve emperyalist devletlerinin çıkarlarına karşı durarak aşılabileceğini söyleyen Racovsky, 1911 yılında Selanik'e giderek, kafasındaki Balkan konfederasyonu fikrini binlerce kişiye anlattı (Pitsos, 2016). Selanik'te o dönem SSİF tarafından anlatılan Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir Federal Cumhuriyete dönüşüm ve evrim vizyonu tasarısı, hâlihazırda Racovsky'nin ifade ettikleriyle oldukça benzerdi. Fakat tek farkı, SSİF'nin bu kültürel ayrılığı Osmanlı'dan kopmadan gerçekleştirmek istemesiydi. 1912'de hala Osmanlıcı bir ideolojiyi savunan ve sınıf mücadelesinden vazgeçmeyen çok uluslu bir SSİF için savaşın getireceği büyük sorunlar, işçi sınıfı ve ekonomi üzerinde yaratacağı tahribat, aynı şekilde Enternasyonal'in de savaşa karşı bir tutum takınması yönünden oldukça önemliydi. Benzer bir durumda, savaşın başlamasından hemen sonra Ermeni sosyalistleri Hınçak ve Taşnaksütyun, Romanya Sosyalist Partisi ve SSİF savaş karşıtı bir bildirge yayınlamışlardı (Haupt & Dumont, 2014).⁶⁶

Öte yandan, Slavlar arasında bir pan-slavist dalganın yayılmaya başladığını anlayan ve bu ikiyüzlü durumdan rahatsızlık duyan Bulgar ve Sırp sosyal demokratları, savaş propagandasını protesto eden ve militarizme karşı duruş sergileyen eylemlerine ağırlık vermeye başladılar (Troçki, 2012, s.49). 1910 Temmuz'unda Sen Petersburg'ta bir araya gelen ve Bulgar, Sırp, Leh gibi bütün Slav uluslarını barıştırmayı hedefleyen Slav kongresinin karşısında, sosyal demokratların ilkinin bir yıl önce 1909'da Belgrad'da düzenlediği Balkan Sosyal Demokratları konferansının ortaya attığı

⁶⁵ I. Bölüm'de daha ayrıntılı bilgi mevcut.

⁶⁶ Bu belgenin tam içeriğine ulaşamadım.

devrimci ve işçi sınıfına yönelik fikirlerinden tamamen uzak olması, Rusya'nın Slavlar üzerindeki emperyal düşüncelerinin bir ürünüydü (Troçki, 2012, s.49). Belgrad'da yapılan bu toplantıya SSİF'nin davet edilmemesi, o dönem aralarında ulusal sorun ve örgütlenme düzeyinde tartışma bulunan Dar Bulgar sosyalistlerinin isteği olmakla birlikte, bazı diğer Balkan sosyalistleri tarafından da eleştirilmişti (Iakovos, 1997).

1912 Basel Kongresi'nde tartışılan konular arasında başı çeken hiç kuşkusuz Balkan yarımadasındaki bu amansız çatışmaydı (Manifesto of the International Socialist Congress at Basel, 1912, s. 23-27). Savaşın en yoğun olarak devam ettiği bir sırada, sadece savaş karşıtı bir tutum sergileniyordu. Kasım 1912'de Basel'de yapılan kongrede Enternasyonal, savaşa karşı olan tutumunu iletirken, asıl büyük görevin Balkan sosyalistlerinde olduğunu söyledi (Manifesto of the International Socialist Congress at Basel, 1912, s. 23-27).

Basel Kongresi'nin, Balkan sosyalizmine verdiği ödevler tam olarak şu şekildeydi: *“Balkan yarımadasının Sosyal-Demokrat partilerinin zor bir görevi vardır. Avrupa'nın Büyük Güçleri, Türkiye'de zorunlu olarak ayaklanma ve savaşa yol açacak olan dayanılmaz ekonomik, ulusal ve politik koşulların yaratılmasına katkıda bulunmuştur. Bu koşulların hanedanların ve burjuva sınıflarının çıkarları için sömürülmesine karşı, Balkanların Sosyal-Demokrat partileri, kahramanca cesaretle demokratik bir federasyona olan talebi artırmıştır. Kongre, onların takdire şayan tutumlarında sebat etmelerini ister; Balkanların Sosyal-Demokrasisinin, savaştan sonra, Balkan ülkelerinin burjuvazisi tarafından açgözlülükle kendi amaçları uğruna kötüye kullanılmasını engellemek için bu korkunç fedakârlıkların bedelini engellemek için her şeyi yapacaklar. Ancak Kongre, Balkanlar'daki Sosyalistlere yalnızca Sırplar, Bulgarlar, Romenler ve Rumlar arasındaki eski düşmanlıkların yenilenmesini değil, aynı zamanda Balkan halklarının şu anda karşı saflarında yer alan, Türkler ve Arnavutlar arasında da şiddetin yer almasını istememektedir. Bu nedenle Balkanlar'daki Sosyalistlerin görevi, bu insan haklarının her türlü ihlaline karşı mücadele etmek ve Arnavutlar, Türkler ve Rumenlerin de dahil olduğu bütün Balkanlar halklarının ulusal şovenizme karşı kardeşliğini ilan etmektir.”* (Manifesto of the International Socialist Congress at Basel, 1912, s. 23-27)

Özellikle, SSİF'nin ilk dönemlerde sahip olduğu Osmanlıcı ve statükonun bozulmaması yönünde aldığı tutum, yaklaşan savaşın ayak sesleriyle büyük oranda geriledi ve özellikle 1913'te Federasyonun SEBK'ye yolladığı bir yazıdan anladığımız kadarıyla bu tutumun yerini, Osmanlıcı düşünceden bağımsız bir Balkan Federasyonu fikrine bıraktı. SSİF Balkan Federasyonu'nu,

Makedonya Sorunu'nun çözümü için en büyük yöntem olarak görse de, Türkiye ile olan bağların tam manasıyla kopmanın yararlı olacağını düşünmüyordu. Fakat, özellikle Balkan Savaşları'nın yapacağı hem politik hem de ekonomik etkilere dikkat çekmek istiyordu. 1913 yılında, henüz savaş devam ederken SSİF'nin yazdığı aşağıdaki metin, savaşın Selanik şehrine yapmakta olduğu tahribatı ve Balkan uluslarının arasındaki uçurumun ne kadar büyüyeceği yönünde endişelerini görmemiz açısından önemlidir:

"...Bu şehir, Edirne villayeti hariç, Avrupa Türkiye'sinin bütün köylülerine hizmet ederdi. Hemen hemen tüm Makedon eyaletlerinin ithalatı ve ihracatı ile Arnavutluk'un büyük bir kısmı Selanik limanından geçti. Avrupa Türkiyesi bölgelerinin parçalanmasından sonra, bazı endüstriler, ülke için hayati bir endüstri olan tütünün yetiştirilmesi ve işlenmesi endüstrisini tahrip edecektir. Şehir, çoğunluğu güçlü sendikalarda organize edilen 160.000 işçi istihdam etmektedir. Bölgesel parçalanma tam anlamıyla gerçekleştiğinde, Selanik'in bu hizmetlerini kullanan diğer bölgeler başka bir yol bulmak zorunda kalacaklar. Selanik'in toprakları çok daraltılacak, Avrupa Türkiye'sinin en büyük şehrinin felaketine yol açacak bu olay, Müttefikler arasında bir Gümrük Birliği kurulmadığı takdirde gerçekleşecektir. Fakat bu korkunç savaştan ve Balkanlar'da savaşan bütün grupların neden olduğu katliamlardan sonra, böyle bir ekonomik birliğin gerçekleşmesini bekleyebilir miyiz?"

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, bu sorunun tek çözümü, uluslararası bir anlaşma ile garanti edilen bir Avrupa Türkiyesi bölgelerinin özerkliğidir. Bu durumda, Balkan milletlerinin birliği kısa sürede gerçek olacaktır. Dahası, Avrupa Türkiyesi'nin bölgeleri bir Balkan Federasyonu'na katılmak zorunda olacaklardır. Federasyon ile sadece ekonomik ve siyasi gelişmelerin yanı sıra, ekonomik refahı da başarabileceğiz, aynı zamanda hem yeni bir "ulusal" ve "özgürleştirici" savaştan, hem de yeni bir intikam savaşından kaçınmış olacağız.

Balkan ülkeleri, Avusturya ve Rusya gibi Balkan halklarının göze çarpan koruyucularından yardım ve koruma talep etmek zorunda değillerdi. Tam tersine, Balkan ülkeleri birleşerek, Rusya ve Avusturya'nın izlenimlerini başarılı bir şekilde karşılayabilecek ve her fetih tehdidini önleyecek bir güç oluşturacaklardır." (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE), 1913)

DBS'lerin Bulgaristan - Sofya lideri olan Blagoef da aynı şekilde, var olan savaşın Balkan ulusları için büyük bir yıkım olduğu görüşündeydi. Dar Bulgarlar, başından beri istedikleri Balkan Federasyonu fikrini, Dimitar Blagoef yazısından anladığımız kadarıyla savunmaya devam

ediyorlardı (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE), 1913, s.44). Balkan Federasyonu, hem her biri bağımsızlık isteyen ulusların bu ihtiyaçlarına cevap olabilir, hem de Avrupa ve Rusya emperyalizmine karşı güçlü bir konumda bulunabilirdi. Buna göre, 1912’de DBS’lerin kafasında bulunan Balkan Federasyonu bir amaçtan ziyade, daha çok bir araç olmakla birlikte, yukarıda SSİF’nin yazısında belirttiği fikirlerden çok da farklı olmadığı açık bir gerçektir. İkisi de haliyle emperyalizme karşı Balkan Federasyonu’nun gücüne inanıyorlardı.

Balkan Federal Cumhuriyetleri fikrine Enternasyonal sosyalistler de inanıyor ve sahip çıkıyordu (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE), 1913, s.45). Başta Kautsky ve diğer SPD figürleri olmak üzere, Rus Marksizmi’nden isimler de Balkanlar’da var olacak bir federatif yapının, ekonomik ve siyasi bunalımı gerileteceğini ve emperyalizme karşı bir direniş yaratabileceğini düşünüyorlardı (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE), 1913). Geçtiğimiz yüzyıl boyunca Balkan ulusları ve toprakları Avrupa ve Rus emperyalizmi tarafından sömürülüyor, uluslar birbirine düşürülüyor ve Balkan yarımadasının bu verimli toprakları silahlanma altına girerek yaşanan savaşların kötü ekonomik ve siyasi sonuçlarını yaşıyordu. Üstelik Osmanlı hegemonyası altındaki topraklarda da büyük isyanlara, baskı ve sindirilme politikalarına sahne oluyordu. Selanik örneğinde de olduğu gibi, Avrupa emperyalizmi, uzun yıllar boyunca Balkanlar’ı kendine bağımlı hale getirerek, demiryolu ve sanayi yatırımları ile sömürüsüne devam ediyor, bizzat Balkan topraklarında açılan Avrupa bankalarından alınan kredilerle, küçük burjuvazi de endüstriyel-kolonyal sömürü sisteminde çıkamıyordu (Troçki, 2012, s.49). Ulusal otonomiye dayanan bir Balkan Federasyonu fikri hem Balkan halklarının ekonomik birleşiminden doğacak olan güçlü bir pazarın orataya çıkmasına, hem de yaşanan ulus savaşlarının önlenmesine faydalı olabilirdi. Troçki bu federal yapılanmanın önemini şu şekilde dile getirdi: “*Ancak bütün Balkan milliyetlerinin, İsviçre veya ABD modelinde, demokratik, federal bir temel üzerinde kuracakları tek bir devlet Balkanlar’a iç barışı getirebilir ve üretici güçlerinin esaslı bir gelişimi için gerekli koşulları yaratabilir.*” (Troçki, 2012, s.16)

Bütün savaş karşıtı propagandaya ve federal yapılanma önerilerine rağmen savaş başladığında, şovenist hayallere kapılan ve Megali İdea, Büyük Bulgaristan, Büyük Sırbistan, vs. gibi fikirlerini gerçekleştirmeye çalışan devletler karşısında, Balkan sosyal demokrasinin umudu kırılrsa da, anti-militarist propagandaya devam edilmesi gerektiği düşünülüyordu. Enternasyonal ile ilişkiler hala devam ediyordu ve bazı sosyalist gazeteler savaşın etkilerini ve yaratcağı tahribatı anlatarak dünya kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışıyorlardı. Bunlardan birisi olan L’Humanité,

14 Ekim 1912'de Balkan sosyalistleri tarafından Doğu halklarına hitap edilen Manifesto'nun metnini yayınladı (Pitsos, 2011, s.181-196). L'Humanité'nin iddiası, sanıldığı gibi savaşın asıl amacının Doğu Avrupa Hristiyanları'na özgürlük olmadığı fakat önemli olanın ekonomik anlamda Balkan pazarının paylaşılması, şovenist çıkar çatışmaları ve topraklarını genişletmekti (Pitsos, 2011, s.181-196). Aynı gazetede zaman zaman makaleleri yayımlanan Jean Jaurès de, I. Balkan Savaşı'nın ilk günlerinde siyasi ve felsefik çıkarımlarını şu şekilde yansıttı: Birincisi savaşın en büyük etkenlerinden birinin emperyalist Rusya ve Avusturya hanedanlarının Balkan halkları ve özellikle Slavlar üzerinde şovenist ve dinsel güçlerinin olması; diğer bir yandan ise 1908 sonrası yeni Türkiye'nin çöküşünden aynı emperyal devletlerin çıkar sağlayacak olmalarıydı (Pitsos, 2011, s.181-196).

Balkan Savaşları, tıpkı SSİF'nin de belirttiği üzere Balkanlarda büyük bir tahribata yol açtı, işçi hareketini gerilettiler ve geride binlerce göçmen bıraktı. Selanik ve diğer Makedonya ve Trakya şehirlerinden 1912'den 1. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede 300 binden fazla insan göçe zorlandı (Troçki, 2012, s.37). Aynı şekilde Selanik ve diğer çok etnik yapıdaki köyler, kasabalar ve şehirler yüzbinlerce insanın deportasyonuna sahne oldu. En kötüsü de 1908 sonrası patlama yaşayan örgütlü işçi hareketi, sendikal ve örgütsel hareketlilikler büyük bir hayal kırıklığı yaşadılar. Fakat Balkan sosyal demokratları arasında 1909 yılından itibaren ortaya atılan "Balkan Federal Cumhuriyeti" fikrinden vazgeçilmedi. Araya giren Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı dahil olmak üzere tam 6 yıl sonra 1915'te Balkan sosyalistleri, Bükreş'te tekrar bir araya geleceklerdi.⁶⁷

SSİF'nin 1909 yılı itibariyle Uluslararası Enternasyonalizm ile ilişkiye girmeye başladığı dönemi incelediğimiz bu bölümde aynı zamanda basın ile olan ilişkisine ve Balkan Savaşları Dönemi'nde karşı karşıya kaldığı zorlukları ve Balkanlar'da ulusal sorun üzerine yapılan farklı düşünceleri incelemeye çalıştık. Balkan Federal Cumhuriyetleri, fikri anlamda birçok Balkan sosyalistinin ısrarla üzerinde durduğu bir programatik hedef olmakla birlikte SSİF'nin de 1912'den sonra Osmanlıcı düşünceden sıyrılarak vurgulamaya başladığı bir konu haline geldi. Dolayısıyla bu bölümde Balkan Savaşları'nın hem Balkan sosyalistleri hem de aynı yıl Basel'de yapılan kongrede toplanan sosyalistler açısından nasıl değerlendirildiğini incelemeye çalıştık.

Öte yandan basın, SSİF'nin SEBK ile iletişimde ve sesini uluslararası sosyalistlere duyurma çabası açısından en önemli araçlardan bir tanesiydi. Bu sebeple, hem Selanik'teki işçi

⁶⁷ Bu konferansta Yunanistan'ın olduğunu bilsek de, temsilcinin SSİF ile bağlantısını bilemiyoruz.

aktivizminin uluslararası alanda duyulması ve Balkanlar’da gelişen siyasi gelişmelerin aktarılması açısından önemliydi. Araştırmalarda görebildiğimiz kadarıyla, özellikle 1911 itibariyle Fransız ve Belçika gazetelerinde SSİF özelinde sayılı olmakla birlikte, genel anlamda Balkan sosyalistleriyle alakalı yüzlerce haber çıktı.. Yerel gazetelerde ise Selanik’te dağınık ve bölünmüş halde bulunan işçi kitlelerinin birleşmesini ve enternasyonal “Birleşik” bir örgütün gerekliliğini vurguladı Haupt & Dumont, 2014, s.160). Dolayısıyla incelediğimiz dönemlerde, hem ulusal hem de uluslararası basında işçi örgütlülüğünü ve enternasyonalizmi savunan bir çizgide yer aldı.

SONUÇ YERİNE

Çalışma boyunca üzerinde ısrarla durmaya çalıştığımız ve SSİF'nin en önemli ve diğer birçok işçi örgütünden ayrıldığı noktalar olan federalist yapısı, birleşik bir işçi hareketini savunması ve enternasyonalist oluşu bize birçok açıdan II.Meşrutiyet Dönemi Selanik kenti ve buradaki işçi örgütlenmeleri hakkında fikir vermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, kısa bir süre için de olsa varlığını sürdüren ve yabana atılmayacak ölçüde bir işçi hareketi sağlayan bu karmaşık yapı hakkında daha fazla bilgi vermeye ve bu örgütü analiz etmeye çalıştım. Bu analizi yapmaya çalışırken elimizde var olan en büyük doneler hiç kuşkusuz, Selanik şehrinin neden Osmanlı sosyalizminin kalesi konumunda olduğu, ticaretin ve ekonominin burada nasıl geliştiği, eğitimde yaşanan patlama ve neredeyse her milletin kendine ait onlarca okul açması, 1908 sonrası Selanik'te yaşanan liberalizasyon dalgası, Makedonya Sorunu'nda kent sosyalistlerinin konumu, şehrin "enternasyonal" yapısı ve işçi hareketinin burada örgütlenme alanları bulduğuydu. Çalışmanın ilk üç bölümünde özellikle üzerinde durduğum bu noktaların yanında, son kısımda SSİF'nin Enternasyonal Sosyalizm'le olan ilişkisi, yerel ve uluslararası medyayı nasıl bir örgütlenme aracı olarak kullandığı, 1912 Balkan Savaşları ile birlikte Makedonya'da ulus temelli toprak paylaşımının ön plana çıkararak sosyalist hareketin büyük yaralar aldığı bir döneme girildiğinden bahsettim.

Bu durumda yapabileceğimiz en büyük çıkarım, Balkan coğrafyasını etkileyen ulus temelli tartışmaların ve savaşların Selanik'te de fazlasıyla hissedildiği ve Federasyon'un bu noktada aldığı tutumun, genel olarak diğer Balkan milletlerinden farklı oluşuydu. Ulusal meselenin hem Balkan hem de Selanik sosyalistleri arasında fazlasıyla tartışıldığını görmekte birlikte, onların da kendi aralarında zaman zaman ayrıma düştüğünü görmüş olduk. Sırf bu sebeple Balkan Sosyal Demokratları toplantılarının ve Selanik'te 1911'de yapılan Osmanlı Sosyalist Konferansı'nın oldukça önemli olduğunu ve bu toplantıların üzerine ortaya çıkarılacak yeni kaynaklarla daha derinlemesine çalışılması gerektiğini düşünüyorum.

Aynı zamanda, yaptığım araştırmalarda en çok yararlandığım araştırmaların yazarı olan Haupt'un hem Türkçe hem de Fransızca kaynaklarını inceleyerek hem Federasyon'un tarihi, Jöntürkler ile olan ilişkisi, hem de II. Enternasyonal ve basın ile olan ilişkisine değinmeye çalıştım.

Ayrıca bu çalışmanın, kısaca Osmanlı sosyalist tarihinde kilit sayılabilecek Selanik kenti ve sosyalistlerinin önemine açılan büyük bir parantezin yeniden yorumlanması olduğunu da

belirtmek gerekir. 1960'lerden itibaren başlayan sosyalist tarih yazımından bu yana Osmanlı sosyalizmi hakkında öğrendiğimiz birçok yeni bilginin üzerine mutlaka yeni çalışmalar ve yarım kalan sorulara verilen cevaplar gelecektir. Örnek olarak, SSİF'nin Selanik dışındaki diğer Balkan kentlerinde nasıl bir etkisinin olduğu, üyelerinin daha detaylı sayıları ve profilleri, diğer Osmanlı sosyalistleri ile olan ilişkileri ve uluslararası sosyalist basındaki konumu hakkında hala bazı eksik kalan noktalar olup daha fazla veri elde edildiğinde araştırmaya açık olabilecek konulardır.

Bu kısımları göz önüne alarak, sonuç kısmında SSİF'nin Osmanlı'ya bağlı olduğu son zamanlarından ve Yunanistan ulus-devleti ile olan ilişkisinden de kısaca bahsetmek ve Benaroya'nın akıbetine değinmek yerinde olacaktır.

Örgütlü siyasi faaliyetine ilk başladığı 1909 yılından itibaren, içerisinde farklı etnik grupları barındıran, enternasyonal bir sosyalist faaliyet yürüten ve aynı şekilde federatif yapılanmayı, ulusal – kültürel otonomiye savunan SSİF; Balkanlar'da yaşanan savaşlar, devletlerin şovenist tutumları, emperyalizm ve hiç kuşkusuz İTC yönetiminin baskıları karşısında direnç kaynaklarının neredeyse tamamını kaybetti. Fakat buna rağmen Federasyon, 3 yıl boyunca 1 Mayıs kutlamalarının kentteki öncü gruplarındandı. İşçi sınıfı İTC yönetimi boyunca sistematik bir biçimde susturulmaya çalışıldı ve bu susturulma Hürriyet ve İtilaf Fırkası döneminde de değişmedi. Balkan kentlerinin kozmopolit ve multi etnik yapısı bozulmaya, ulus çatışmaları siyasi arenada çok daha vahşi bir biçimde yaşanmaya başladı. Sadece Selanik'te değil, İstanbul ve diğer kentlerde de sosyalizme savaş açılmıştı (Haupt & Dumont, 2014, s.247). İstanbul'daki Osmanlı Sosyalist Fırkası dağıtılmaya çalışıldı, üyeleri sürgüne gönderildi. Aynı şekilde 1912'de Benaroya bir kez daha tutuklandı ve Atina'ya sürgün edildi.

Benaroya'nın arka arkaya tutuklanması, sürgüne gönderilmesi ve kentteki diğer sosyalistler üzerindeki baskılara rağmen sonuncusu 1911'de olmak üzere işçi gösterileri ve protestolar yaşanmaya devam etti. Aynı dönemde İstanbul'da, SSİF ile de ilişkileri olan Ergatis gazetesinin kapatılması ve etrafında örgütlenen TSM'nin neredeyse dağılma noktasına gelerek Yanios ve diğer birkaç Yunan sosyalistin Yunanistan'a göçmesi, Türk İştirak gazetesinin kovuşturulmaya uğraması, İTC Hükümeti'nin işçi hareketi ve sosyalizmle topyekun mücadelesinin sonuçlarından bazılarıydı (Haupt & Dumont, 2014, s.249).

Var olan buhranlı siyasi ortamın arasında, Haupt ve Dumont'un özellikle altını çizdiği kısım, Federasyon'un işçi sınıfını örgütleme girişimlerinden vazgeçmemesiydi. Baktığımızda, gerçekten de Benaroya'nın sürgünde olduğu zamanlarda J. Hazan liderliği üstleniyor ve

örgütlenme çalışmalarına devam ediyordu (Haupt & Dumont, 2014, s.246). Jön Türkler'in baskılarının arttığı dönemlerde bile faaliyetlerinden vazgeçmiyor, 1 Mayıs'larda ve hükümetin uyguladığı burjuva politikada sesini yükseltmekten ve sokaklarda bunları protesto etmekten kaçınmıyordu. *Solidaridad Ovradera* gibi sosyalist basın organlarını, savaşın başladığı 1912 yılında dahi çıkarmaya devam ediyor ve Enternasyonal ile yazışmalarını sürdürüyordu.

SSİF, çok kısa bir sürede henüz sendikal hareketlerle bile yeni yeni tanışan Osmanlı'da, farklı milletleri, iş örgütlerini birleştirmeyi hedefleyerek yola çıktı ve bu konuda başarılıydı. Belki de örgütlenme hızı ve işçi birlikleriyle kurduğu bu bağdan ötürü de Bundçuları andırıyordu. Üyelerinin çoğunluğunu Yahudi cemaati oluşturuyor olsa da, ulusalcı bir yaklaşımla, işçi sınıfının kurtuluşunu şovenist emellerde aramadan, bütün işçi sınıfını – Osmanlı işçileri – örgütleyerek gerçekleştirmek istedi. Bütün bu sebeplerden dolayı, hem ideolojide hem de eylemde enternasyonaldi.

Kasım 1912 itibariyle artık Osmanlı topraklarında bulunmayan Selanik'te var olan sosyalist mücadele, SSİF'nin 1912 öncesinde sahip olduğu Osmanlı temelinde bir federal yapılanma ve ulusal otonomi düşüncesini de geçersiz kılıyordu. Nitekim, Balkan halkları arasında var olacak bir federasyon fikri hala Enternasyonal ve Balkan sosyalizmi arasında geçerliydi. SSİF de aynı şekilde, bu fikri destekledi ve Osmanlı ile organik bağları kopan Selanik ve Makedonya'nın işçi sınıfının kurtuluşunun bu şekilde gerçekleşeceğini düşünüyordu. Bütün propagandaya rağmen yaşanan Balkan Savaşı'nda, hiç kuşkusuz savaş karşıtı bir tavır takınarak diğer Balkan sosyalistleriyle dayanıştı. Nitekim, siyaseten büyük bir bunalıma giren Balkan yarımadası, aynı şekilde ekonomik olarak da büyük bir buhranın içine girdi ve bu durumdan büyük oranda etkilenen kesim ise sermayedarlar değil işçi sınıfıydı. Balkan Savaşları sırasında Selanik'in Yunan devletine dahil edilmesinin ardından, Benaroya kentte etnik bölünme empoze etme girişimlerine karşı koydu. Fakat, Selanik önce Slavları sonra da yavaş yavaş Müslüman nüfusunu kaybedecekti. Bu durum daha önce de belirttiğimiz gibi, çok etnik yapıdaki Selanik demografisini derinden etkiledi.

İtalyan – Türk Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın peş peşe yaşandığı 1911-1918 yılları boyunca, Osmanlı Devleti'nde var olan sosyalizm ağır darbeler aldı. Fakat, Osmanlı işçi sınıfını birleştirmeyi hedefleyen SSİF, bu darbelerin belki de en büyüklerinden birini yaşadı. 1908'den itibaren örgütlenmeye başlayan Federasyon, çok kısa bir sürede dünya konjonktürünün tamamen değişmesi, silah sanayinin gelişmesi ve ardından devletlerde yaşanan büyük silahlanma

süreci ve emperyalizm ile toplu olarak geriledi. Avrupa Türkiyesi'nden ve Enternasyonal'den 1912'de kopmak durumunda kaldı. Aynı dönemde, II. Enternasyonal 1912 olağanüstü Basel Kongresi'nin ardından bir daha toplanamadı. Savaş kredileri, silahlanma gibi konularda revizyonist fikirlerin ve şovenizmin etkisi altında kalan, üstelik SPD gibi Balkan sosyalizminin büyük oranda etkilendiği bir partinin bu tutumda başı çektiği II. Enternasyonal, savaşın başlamasıyla birlikte dağıldı.

SSİF, 1914 ve 1918 yıllarında faaliyetlerine büyük ölçüde ara verdi. Savaş döneminin travmalarını ve zorluklarını atlatması kolay olmamıştı. Savaş boyunca, Federasyon Yunanistan'da protestolarına devam etti. Venizelos'un yeniden iktidara geldiği seçimlerde SSİF de mecliste 2 koltuk kazandı. Hiç kuşkusuz Venizelos'un liberal milliyetçi siyasi çizgisi ile Federasyon'un ulusal özerkliğe dayalı ideolojisi birbirinden çok farklıydı ve bu sebeple SSİF o dönemde de işçi hakları ve ulusal sorun konusunda muhalif olmaya devam ediyordu.

1918'te savaşın bitiminden kısa bir süre sonra Benaroya'nın girişimiyle kurulan ve Yunanistan Sosyalist İşçi Partisi⁶⁸ adını alan örgütün faaliyetleri de aynı şekilde, azınlık haklarını koruyacak Balkan Halkları Federasyonu'na dönüşümünü destekleyen bir çizgide devam etti.

⁶⁸ Daha sonra ismi Yunanistan Komünist Partisi olacaktır.

Kaynakça

Kitap - Makale

- Adanır, Fikret. (1975) “*Makedon Sorunu ve Dimitar Vlahof’un Anılarında II. Meşrutiyet*”, no.9, İstanbul: Birikim
- Adanır, Fikret. (2001) “*Makedonya Sorunu*”, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Akbulut, Erden & Tunçay, Mete (2016), “*Beynelmilel İşçiler İttihadı*”, İstanbul: İletişim
- Anastassiadou, Meropi. (1997) “*Salonique 1830-1912. Une ville ottomane à l’âge des Réformes*”, Leiden / New York / Köln : Brill
- Anderson, Benedict. (2007) “*Hayali Cemaatler*”, İstanbul: Metis
- Arnaud, Jean-Luc. (2000) « Anastasiadou M., Salonique, 1830-1912. Une ville ottomane à l’âge des Réformes, Leiden, New York, Koln, Brill, 1997. », *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, s. 89-90
- Aydın, Suavi. (1993) “*Modernleşme ve Milliyetçilik*”, İstanbul: Gündoğan
- Ayoun, Richard (2009) “*Revue Européenne des Études Hébraïques*” No. 14 s. 27-45
- Baer, Marc David. (2009) “*Selauikli Döumeler Yahudilikten dönenler, Müslüman devrimciler, ve seküler Türkler*”, İstanbul: Doğan Kitap
- Baykal, Erol. (2008-2012) “*The Ottoman Press (1908-1923)*”, Faculty of Asian and Middle Eastern Studies, University of Cambridge
- Benaroya, Abraham. (1949) “*A note on “The Socialist Federation of Saloniki*”, *Jewish Social Studies*, Vol. 11, No. 1 sf. 69-72
- Benbassa, Esther. (1999) “*Des sionistes sans sionisme*”. In: CEMOTI, n°28. Turquie Israël
- Benlisoy, Stefo. (2018) “*İstanbul’un Irgatları, II. Meşrutiyette Sosyalist bir İşçi Örgütü*”, İstanbul: İstos
- Benlisoy, Stefo. (2013) “*Troçki’nin gözünden Balkan Savaşları: Balkan Federasyonu mu Milliyetçi ve Militarist Kamplaşma mı?*”, No:233, İstanbul: Toplumsal Tarih
- Berkes, Niyazi. (2002) “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*”, İstanbul: Yapı Kredi
- Center for Marxist Research. (1989) “*I Sosialistiki Organosi Federasion Thessalonikis 1909-1918 Zitimata gyro apo ti drasi tis*”, Athens
- Davis, Horace. (1994) “*İşçi Hareketi, Marksizm ve Ulusal Sorun*”, Çev: Yavuz Alogan, Belge: 212 Birinci Baskı, İstanbul: Belge
- Dimitrov, Georgi. (1997) “*Gençlik İçin Notlar*”, İstanbul: Evrensel Basım Yayın

Dinçer, Sinan. (2016) *“The Revolution Of 1908 and The Working Class In Turkey”*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi University

Dumont, Paul. (1997) *“Du Socialisme Ottoman à L’Internationalisme Anatolien”*, Paris: Les Editions ISIS

Erdal, Serkan. (2014) *“Osmanlı’da Sosyalist Faaliyetler Üzerine Örnek İncelemeler”*, Doktora Tezi Tarih Anabilim Dalı, İstanbul: Atatürk Üniversitesi

Fuhrmann, Malte & Kechriotis, Vangelis. (2009) *“The late Ottoman port-cities and their inhabitants: subjectivity, urbanity, and conflicting orders, Mediterranean Historical Review”*, Vol. 24, No. 2

Haupt, George & Paul Dumont. (2013) *“Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalist Hareketler”*, Çev: Tuğrul Artunkal, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı

Haupt, Georges & Rebérioux, Madeleine. (1963) *“Le Mouvement social No. 45, Le socialisme et la question coloniale avant 1914”*, Paris: Editions ouvrières

Haupt, Georges & Reberieux, Madeleine. (1967) *“La Deuxième Internationale et L’Orient”*, Paris: Edition Cujas

Haupt, Georges. (1969) *“Bureau Socialiste International. Comptes rendus des réunions, manifestes et circulaires, Vol.1 1900-1907, Présentation et recueil de documents”* Paris: Éditions de l’EHESS

Haupt, Georges. (1964) *“La deuxième internationale, 1899-1914. Étude critique des sources”*, Paris: Editions de l’EHESS

Haupt, Georges. (2012) *“Tarihçi ve Toplumsal Hareket”*, İstanbul: Ayrıntı

Hobsbawm, E. J., (1993) *“1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit ve Gerçeklik”*, İstanbul: Ayrıntı

Iakovos J. Aktsoglou. (1997) *“The emergence / development of social and working class movement in the city of Thessaloniki (working associations and labor unions)”* Balkan Studies, Thessaloniki, Vol. 38, No. 2, s. 285-306

Ilıcak, H. Şükrü. (2002) *“Jewish Socialism in Ottoman Salonica”*, Southeast European & Black Sea Studies, 2/3, s. 115–146

Gençer, C. İrem, (2017) *“19. Yüzyılda Kentsel Dönüşüm Dinamikleri: İzmir ve Selanik (1840-1910),”* İstanbul: Mimarlık

<http://www.academia.edu/31802196/19. Yuzy%C4%B1lda Kentsel D%C3%B6nu%C5%9Fu m Dinamikleri %C4%B0zmir ve Selanik 1840-1910>

Karaömerlioğlu, Asım. (2004) “*Alexander Helphand Parvus and His Impact on Turkish Intellectual life*” Middle Eastern Studies, Vol.40, No.6, s.145–165. DOI: 10.1080/0026320042000282928

Karpat, Kemal, (2010) “*Osmanlı Nüfusu 1830-1914*”, İstanbul: Timaş

Keyder, Ç. & Özveren, Y. Eyüp & Quartaert, Donald. (1994) “*Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri 1800-1914*” Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı

Kuran, Neslihan, (2009). *Haskala'nın Yahudi Eğitime Etkisi: Alliance Israelite Universelle ve Toplumsal Dönüşüm “İstanbul AIU Okulları Örneği ile”*, İstanbul: Milet ve Nihal

Lenin, Vladimir İlyiç. (1915 / 2014) “*Sosyalizm ve Savaş*” İstanbul: Agora

Luxemburg, Rosa. (2016) “*Milliyetler Sorunu ve Özerklik*“, Çev: Murat Çakır, İstanbul: Belge

Marketos, Spyros. (1999) “*Avraam Benaroya and the Impossible Reform*”, Justice Special Issue: Remember Salonika, Tel Aviv: The International Association of Jewish Lawyers and Jurists

Mazower, Mark. (2003) “*Hayaletler Şehri Selanik*”, Çev: Gül Çağalı Güven, İstanbul: Alfa

Minassian, Anahide Ter. (1973) “*Le mouvement révolutionnaire arménien, 1890-1903*”, Vol. 14 No. 4. s. 536-607, Cahiers du monde russe et soviétique

Minassian, Anahide Ter. (2012) “*Ermeni Devrimci Hareketi'nde Milliyetçilik ve Sosyalizm*” 1887-1912 – Çev. Mete Tunçay, İstanbul: İletişim

Nacar, Can. (2016) “*20.Yüzyılın Başında İstanbul Limanı: Hamallar, Dersaadet Rıhtım Şirketi ve Osmanlı Hükümeti*”, Sayı: 41, Ankara: Kebikeç

Nacar, Can. (2011) “*Tütün İşçileri, Tüccarlar ve Kırık Camlar: 1905 Kavala grevi*”, Emek Tarihi

Nalbandian, Louis. (1963) “*The Armenian Revolutionary Movement*”, The Development of Armenian Political Parties through the Nineteenth Century, University of California Press, Ltd., London, England

Odabaşı, Arda. (2010) “*Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun Beynelmilel Amele Eğlencesi, Rasim Haşmet Bey ve AMELE GAZETESİ*”, İstanbul: Toplumsal Tarih

Perivolaropoulou, Nia. (1994) “*La fédération balkanique comme solution des problèmes nationaux: le projet social-démocrate (1909-1915)*”, s. 29-35, Université de Essen: Matériaux pour l'histoire de notre temps

Pitsos, Nicolas. (2016) «*Peuples des Balkans, fédérez-vous!*» : projets pour une résolution pacifique de la question d'Orient au tournant du XXe siècle, Paris: Cahiers balkaniques <https://journals.openedition.org/ceb/9812>

Pitsos, Nicolas. (2011) “*La presse française commente la question macédonienne à l'aube des guerres balkaniques*”, s. 181-196, Paris: Cahiers balkaniques <https://journals.openedition.org/ceb/846#ftn24>

Rabaut, Jean. (1914) “*Jaurès assassiné*”. Bruxelles: Editions Complexe

Quataert, Donald & Zurcher, Erik Jan. (1998) “*Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950*”, İstanbul: İletişim

Racovsky, Cristian. (1908) “*Vers l'Entente Balkanique*”, Extrait de la “Revue de la Paix”

Rebérioux, Madeleine & Georges Haupt. (1967) “*Le Congrès manqué. L'Internationale à la veille de la première guerre mondiale. Étude et documents, « Bibliothèque socialiste »..*” In: Annales. Économies, Sociétés, Civilisations. 22e année, N. 6

Risal. P. (1917) “*La Ville convoitée : Salonique*”. Paris: Librairie Académique Perrin.

SAYLAK, Sevilya. (2016) “*Osmanlı - Rus İlişkilerinde Makedonya Sorunu (1885-1908)*”, Sayı 19, İstanbul: Akademik Bakış

Scharlau, Winfried B. (2007) “*Devrim Taciri - İttihat ve Terakki'nin Bolşevik Teorisyonu: Parvus Efendi*”, İstanbul, Kalkedon

Silier, Dr. Orhan. (1990) “*Dersaadet Amele Cemiyetleri İttihadi*”, Sayı:79, s.24-30, İstanbul: Tarih ve Toplum

Smith, Neil. (2017) “*Eşitsiz Gelişim & Doğa, Sermaye ve Mekanın Üretimi*”, Çev: Esin Soğancılar, İstanbul: Sel

Stalin, Josef & Lenin, Vladimir İlyiç. (2013) “*Marksizm ve Ulusal Sorun*”, İstanbul: Evrensel

Starr, Joshua. (1945) “*The Socialist Federation of Saloniki, “Jewish Social Studies” Vol. 7, No. 4 Oct.*

Şişman, Cengiz. (2018) “*Soru ve Cevaplarla Sabetay Sevi, Sabataycılar*”, İstanbul: Kopernik Kitap

Tekeli, İlhan. (2010) “*Makedonya İç Devrimci Örgütü ve 1903 İlinden Ayaklanması*”, Cumhuriyetin Harcı 1 Köktenci Modernitenin Doğuşu, İstanbul Bilgi Üniversitesi

Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE). (1913), The Balkan Wars, Workbook 3, The economic consequences for Thessaloniki, as described by the “Socialist Federation of Saloniki”

The Exhibit Of The Alliance Israelite Universelle. (1893) Central Office : 35 Rue Trevisse, Paris. New York Branch: 45 Broad-way, New York. In the World’s Columbian Exhibition: Chicago, U.S.A.

Theologou, Kostas & Michaelides, Panayotis G. (2010) “*The role of Jews in the late Ottoman and early Greek Salonica*”, Journal of Balkan and Near Eastern Studies

Todorovitch, Milan A. (1913) “*Salonîque et la Question Balkanique*”, Augustin GHALLAMEL, Paris: Éditeur Rue Jacob, 17

Toprak, Zafer. (1977) “*1908 İşçi Hareketleri ve Jön Türkler*”, Yurt ve Dünya, Sayı:2, Ankara

Traverso, Enzo, (2001) “*Marksistler ve Yahudi Sorunu*”, İstanbul: Yazın

Trencsényi, Balázs & Janowski, Maciej & Baár, Monika & Falina, Maria & Kopeček, Michal. (2017) “*A History of Modern Political Thought in East Central Europe: Volume I*”

Tunçay, Mete. (1978) *Türkiye’de Sol Akımlar (1908 – 1925)*, İstanbul: Bilgi

La Solidaridad Ovradera (1986) Nouvelle Paris, Edition de 7 Numéros – Traductions Index Divers – Considerations Linguistiques, Thèse de Doctorat de 3è Siècle, Paris: Université de la Sorbonne

Vandervelde, Emile. (1908) “*En Arménie, en Bulgarie, en Pologne, Volume III de “L’Internationale ouvrière et socialiste”*” Brochure no 1, Belgium: Gand : Soc. Coop.

"Volksdrukkerij" <https://archive.org/details/enarmnieenbulga00huysgoog/page/n2>

Vassilikou, Maria. (1999) “*Politics of the Jewish Community of Salonika in the Inter-war years*”, Department of History University College London

YILDIZ, Özlem. (2012), “*20. Yüzyıl Başlarında Selanik Limanında Deniz Ticareti*”, XII/24, sf. 29, İstanbul: ÇTTAD

Zurcher, Erik Jan & Tunçay, Mete. (2010) “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik*”, İstanbul: İletişim

İnternet Kaynakları

Comité Heratch Papazian. (1980) “*La Fédération Révolutionnaire Arménienne Dachnagtsoutioun*”, Lyon

<https://archive.org/>

International Review, The Left Wing of the Turkish Communist Party, Part 1: The Socialist movement in the Ottoman Empire

http://en.internationalism.org/files/en/socialist_movement_in_the_ottoman_empire.pdf

Journal de Salonique

https://gallica.bnf.fr/services/engine/search/sru?operation=searchRetrieve&version=1.2&collapsing=disabled&query=%28dc.title%20all%20%22Journal%20de%20Salonique%22%29%20and%20arkPress%20all%20%22cb32798884q_date%22&rk=21459;2

Lenin, V.I. (1907) “*The International Socialist Congress in Stuttgart.*” Proletary, No. 17, October 20.

<http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1907/oct/20.htm>

L’Humanité

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb327877302/date.r=humanite>

Progress Publishers. (1972) “*The International Socialist Congress in Stuttgart (Proletary)*”, Volume 13, s. 75-81, Moskova: Lenin Collected Works

<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1907/oct/20.htm>

Social Democracy History Archive, Justice

<https://www.marxists.org/history/international/social-democracy/justice.htm>

Vorwärts Publishers. (1912) “*Manifesto of the International Socialist Congress at Basel*”, s. 23-27. Berlin

<https://www.marxists.org/history/international/social-democracy/1912/basel-manifesto.htm>